БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

ГАЗЕТА 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИНИНГ ОРГАНИ

1984 йил 2 НОЯБРЬ № 44 (2784) ЖУМА

ЖАСОРАТГА ТЎЛИҚ ДАМЛАР

Етиштирилган ҳосилни ўз вақтида йиғиб-териб оламиз! — Бағдод районининг «Большевик» колхозида меҳнат қилаётган Фарғона Давлат педагогика институти табиат-география факультетининг илғор теримчилари — Мўминахон Парпиева ва Мунирахон Ҳошимованинг ҳам, шу колхознинг комсомол-ёшлар бригадаси бошлиғи, Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофоти лауреати Орифжон Усмонхўжаевнинг ҳам мақсади шу.

Т. ҲАМРОҚУЛОВ фотолари

ПЛЕНУМ ҒОЯЛАРИ ДИЛЛАРДА

1. Пленумдан олган таассуротларингиз билан ўртоқлашсангиз.

2. Партиямиз Марказий Комитетининг Бош секретари ўртоқ Константин Устинович Черненко нутқида совет ёзувчилари ва санъаткорлари олдида турган энг муҳим вазифалар белгилаб берилди. Сизнингча, бу вазифаларни амалга ошириш учун нималар қилиш керак?

3. Ўртоқ К. У. Черненко муҳим мавзуларнинг қимматини ерга урадиган, китобхоннинг дидини бузадиган юзакилик ва туссизликка, ғоявий саёзликка қарши муросасиз бўлиш кераклигини алоҳида уқтириб ўтди. Сизнингча, танқидчилигимиз бу борада нималарга эътиборни қаратиши зарур?

Ҳафиз АБДУСАМАТОВ, филология фанлари доктори

ҲАЁТ ҲАҚИҚАТИ— МАШЪАЛИМИЗ

1. СССР Ёзувчилар союзи правлениесининг юбилей пленумидан бой таассуротлар, янги-янги режалар билан қайтдик. КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси К. У. Черненконинг пленумда сўзлаган оташин нутқида кўпмиллатли совет адабиётининг ҳозирги кундаги вазифалари, келгуси ижодий ишларимизнинг улкан программаси белгилаб берилди.

Мен, партиямиз раҳбарининг бу нутқини доҳиймиз В. И. Лениннинг «Партия ташкилоти ва партия адабиёти» номли классик асарининг янги шароитдаги мантиқий давоми, дегим келади. Чунки унда ривожланган социализм даврида, хусусан, халқаро аҳвол ғоят кескинлашиб турган ҳозирги кунда адабиёт ва санъат аҳли олдида турган муҳим вазифалар ленинчасига таҳлил қилиб берилди. Шу билан бирга, ижодий иш ниҳоятда масъулиятли эканлиги, ҳар бир истеъдод эгасига ғамхўрлик ва меҳрибонлик билан ёндашиш, уни кўз қорачиғидек асраш, қоқиладиган бўлса, тўғри йўлга солиб қўйиш, пухта, баркамол асарлар яратган ижодкорларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш лозимлиги алоҳида уқтириб ўтилди.

Яна бир қувончли томони, пленум ишида партия ва ҳукуматимиз раҳбарлари фаол иштирок этишиб, анжуманимизга файз ва салобат олиб кирдилар. СССР Ёзувчилар союзининг биринчи секретари Г. М. Марков доклади ва маданиятимиз атоқли арбобларининг нутқларида ҳам долзарб масалалар жамоатчилик муҳокамасига қўйилди.

2. Ўртоқ К. У. Черненко нутқида адабиётда ҳаётни реал акс эттириш кун тартибидаги муҳим масала сифатида ўртага ташланди. Адиб ёки рассом, композитор ёхуд театр ва кино арбоби қайси мавзуни — хоҳ замонавий, хоҳ тарихий мавзуни қаламга олмасин, унинг ижодидаги асосий компас — ҳаёт ҳақиқати бўлиши кераклиги таъкидланди. Ҳақиқатан ҳам, ҳаёт ҳақиқатидан чекиниш воқеликни бузиб тасвирлашга, мавжуд манзара ҳақида чалкаш ва нотўғри тасаввур уйғотишга олиб келади. Бундай заиф асарлар ёзиш, омади гапни айтганда, буржуа ташвиқоти тегирмонига сув қуйиш билан баробардир.

Партия ва давлатимиз раҳбарининг адибларни ўз ижодларида «... ҳиссиётлар ва эркин хаёлларга берилиб» кетишдан огоҳлантириб, «фактларга қаттиқ асосланиш, ижтимоий ривожланиш қонуниятлари ҳамда унинг реал боришини билиш» зарурлиги ҳақидаги кўрсатмалари аслини олганда адибларимизнинг виждон бурчи, қалб даъватидир.

Таассуфки, ўзбек адибларининг баъзи асарларида ана шундай ҳиссиётлар биринчи планга чиқиб кетиб, ҳаёт ҳақиқати ва тарихий фактларни истаганча ўзлаштириш ҳолларига йўл қўйилди.

Хўш, ҳаётни ҳам, тарихни ҳам ҳаққоний ёритиш учун нималарга эътибор бериш лозим? Бунинг учун пленумда таъкидланганидек, партиявийлик ва халқчилликка содиқ қолиш, ҳар бир воқеа ва ҳодисага актив ғоявий-сиёсий дунёқараш позициясидан ёндашиш керак.

Пленум материалларидан келиб чиқадиган яна бир хулоса—воқеаларга синфий ёндашишдир. Ҳамкасбларимизнинг айрим асарларида эса синфийлик позициясидан чекиниш ҳоллари рўй беряпти. Баъзан эса жамиятимизда юз берган мислсиз ўзгаришлар, муваффақиятлар, совет кишиларининг меҳнат жабҳасидаги қаҳрамонликлари, ҳаётнинг бошқа долзарб масалалари четлаб ўтилиб, «майда-чуйда ишларда васийлик» қилиш сезиляпти. «Ошини ошаб, ёшини яшаган», ўтмиш ғаладонига абадий улоқтирилган урф-одатларни қандайдир йўллар билан ҳимоя қилишга уриниш ҳоллари ҳам йўқ эмас. Бундай асарларнинг муаллифлари орасида бадиий асардан сиёсат қидирмаслик керак, бадиий-ғоявий камчиликлар ҳақида сўз юритиш лозим, деб ўйловчилар ҳам онда-сонда бўлса-да учраб туради. «Бадиий ижодиёт проблемалари, — деб таъкидлади К. У. Черненко, — сиёсатдан ташқарида мавжуд эмас, бу биз учун аниқ-равшан ҳақиқатдир.»

Шундай адибларимиз ҳам борки, актуал, ғоят замонавий мавзуларда қалам тебратаётган бўлишларига қарамай, бадиийлик масалаларига етарлича эътибор бермаяптилар. Муҳим мавзу асарнинг бадиий нуқсонларини хаспўшлаб кетади, деб ўйлаш хомхаёлдир. Бундай асарлар хеч қачон китобхон қалбига йўл топа олмайди.

3. С. Маршак «Танқидсиз адабиёт худди чироқсиз кўчага ўхшайди», деб жуда тўғри таърифлаган эди. Ҳақиқатан ҳам танқидчилик адабий жараёнда жуда катта роль ўйнаб келмоқда.

Дарҳақиқат, К. У. Черненко бу ҳақда ғоят одилона фикр билдириб, «..буюк адабиёт, улкан санъат юксак профессионал, гражданлик жиҳатдан масъулиятли танқидсиз яшай олмаслигини Ватанимиз, қолаверса, жаҳон тажрибаси ҳам кўрсатиб турибди», деди.

Албатта, танқидчиликнинг адабиёт олдидаги хизматлари жуда катта. Шу билан бирга, бу борада ҳал қилиниши лозим бўлган муаммолар ҳам талайгина. Чунончи, ўзбек адабий танқидчилигида бўш, ўртамиёна асарлар ҳуда-беҳуда мақталиб, пухта, бадиий пишиқ асарлар назардан четда қолиб кетяпти.

Баъзи танқидчиларимиз эса марксизм-ленинизм асослари, КПСС Марказий Комитетининг идеология соҳасидаги қарорларини конкрет адабий жараёнга, бадиий асарлар таҳлилига татбиқ этишда оқсамоқдалар.

Булардан келиб чиқадиган хулоса — адабий танқидчи, ҳақиқатан ҳам яхши асарларнинг дояси, бадиий заиф асарларга нисбатан эса бешафқат бўлиши лозим. Шундагина танқидчилик адабиётнинг муносиб тарғиботчиси, тадқиқотчиси ва мураббийси бўлиб қолади.

ҲАМЖИҲАТЛИК

РАПҚОН — Фарғонадаги сўлим қишлоқлардан бири. Боғлар, замонавий уйлар, асфальтланган равон кўчалар қишлоқ чиройига чирой қўшган. Ярим очиқ машина ойнасидан кузатиб боряпмиз: атрофда пахта ва турли мевалар ҳиди...

Шайтонкўл қишлоғидан сўнг «Москва» колхози далалари бошланади. Бу хўжаликни областда яхши биладилар. Колхоз пахта планини районда доим биринчилар қаторида бажаради. Йўлнинг ўнг томонида янги «ГАЗ-69» машинаси, ёнида эса паст бўйли, чеҳраси, кўзларида меҳрибонлик акс этган, айни пайтда бироз ташвишли киши турарди. Кўришдик. У колхоз раиси Мамаюнус Мадаминов экан.

Йўлдан ўтаётган машиналар албатта раис истиқболида тўхтар, салом-аликдан сўнг йўлларида давом этишарди. Кексалар томон эса раиснинг ўзи шошилар, улар иззатини жойига қўйиб ҳол-аҳволи билан қизиқарди. Жуда қисқа муддатда биз колхознинг каттасидан кичигигача бир-бирларига меҳрибон, ҳамжиҳат, ҳамфикрлигини сездик. Шу кунгача кўплаб бригадалар планини бажаргани, бугун яна икки бригада рапорт бериш арафасида эканини ҳам шундан далолат бериб турибди.

—Қишлоқ икки колхозга бўлинади, — деди раис. — Юқори қисми «Искра» колхозига қарайди. Илгари «Москва» колхози ҳам жуда қолоқ эди...

Мамаюнус Мадаминов иш фаолиятини дастлаб ўқитувчиликдан бошлаган, яъни Пушкин номидаги мактабда тарих ўқитувчиси, сўнг ҳарбий хизмат, хизматдан қайтиб яна касбини давом эттиради. 1948 йили эса уни бригадирликка сайлашди. Шу йилдан у пахта, пахтакорлар билан тиллашди. 1962 йилга келиб уни «Искра» колхози правлениеси раислигига сайладилар. Колхоз тез орада илғор хўжаликлар қаторига қўшилди. Янги қурилишлар бошланди. Қишлоқ қиёфаси кескин ўзгарди.

Бундай пайтда киши ўйга толиши табиий: икки колхознинг ери бир-бирига туташ. Бир ариқдан сув ичади. Ҳар икки колхозда ҳам бир қишлоқ одамлари меҳнат қилишади. Лекин улар кўтарадиган ҳосилда, даромадда фарқ катта. Бунда қандай сир бўлиши мумкин? Бу ерда гап, балки, раҳбарликдадир...

—Қарийб йигирма икки йилдан бери хўжаликка раҳбарлик қилиб, кўп нарсаларга гувоҳ бўлдим, —деди раис биз билан суҳбатда.—Бир нарсага амин бўлдимки, раҳбарнинг буйруқбозлиги — биринчи камчилиги экан. Ҳаётимда шунга кўп бор дуч келдим. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг XVI ва XVII Пленумларида бу масала жуда тўғри таъкидланди. Ишни ташкил этиш, ижросини тўғри талаб қилиш, одамларни билиш-ўрганиш раҳбарликнинг оддий принципларидан. Тўғри бошланган ишни тўғри ниҳоясига етказа билиш ҳам керак.

Хона эшиги тақиллаб, ичкарига узун бўйли, қотма йигит кирди. Йигит қаттиқ ҳаяжонда эди. У қўлидаги қоғозни раисга узатди. Раис қоғозни кўздан кечира туриб бирдан сакраб турдида, йигитни қучди.

—Қутлайман сизларни! — —деди у беҳад қувониб.— Менинг номимдан аъзоларни ҳам қутлаб қўйинг. Рапортни районга етказамиз!

Йигит изига қайтди.

Раис суҳбатни давом эттирди:

— Шайтонкўлдаги бригадамиз ҳосилдорлиги бир пайтлар кескин тушиб кетди. У ерга Аҳмаджон деган илғор бригадирни тайинладик. У бир-икки йил ичида ҳосилдорликни кўтарди, кейинчалик гектаридан олинадиган ҳосил 40 центнерга етди. Уни яна қолоқ участкага ўтказдик, ўрнига ҳисобчисини бригадир қилиб сайлашди. Қарангки, янги бригадир нобоп чиқди. Икки йил ичида ҳосилдорликни пасайтириб юборди. Яна Аҳмаджонни жойига ўтказишга мажбур бўлдик...

Суҳбатимиз шу ерда узилди. Биз ташқарига чиқдик. «Москва» колхози меҳнаткашлари эришган ютуқлар, рақамларни эринмай кўздан кечирдик. Колхознинг 1815 гектар ери бўлиб, шундан 1240 гектарига пахта экилар, қолган ерлар эса маккажўхори ва сабзавотга ажратилган экан. 1971 йили 1240 гектар ернинг ҳар гектаридан 33 центнердан ҳосил кўтарилиб, 2 миллион 533 минг сўм даромад олинибди. Бу йил эса колхозчилар ҳосилдорликни 42 центнерга кўтариш мажбуриятини олишган. Колхознинг бундай ютуқларга эришишида СССР Олий Советининг депутати, агроном Абдуқаҳҳор Худойбердиев ва Ўзбекистон ССР Олий Советининг депутати, бригадир Мирза Ўроловнинг ҳам катта хизматлари бор. Хизматлари билан эл орасида обрў қозонган олтмиш саккиз ёшли Мамаюнус Мадаминов эса Ленин ордени ва икки марта Меҳнат Қизил Байроқ ордени билан мукофотланди. У Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган пахтакор.

Шу куни «Москва» колхозининг кўпгина бригадаларида бўлдик. Ҳамма жойда ўзаро ҳурмат, ҳамжиҳатлик, элу юртга, уни кийдираётган, едириб-ичираётган пахтага муҳаббатни кўрдик.

Киров районидаги «Москва» колхози районда биринчи бўлиб давлатга пахта топшириш халқ хўжалик планини бажарганлиги ҳақидаги хушхабарни республика радиоси орқали эшитдик.

Эргаш МУҲАММАД, Ўктам ҲАКИМАЛИ

ФАРҒОНА

ЎЗБЕКИСТОН ССР АРХИТЕКТОРЛАР СОЮЗИ—50 ЁШДА

Ўзбекистон ССР Архитекторлар союзи ўзининг эллик йиллик юбилейини нишонламоқда.

27 октябрь куни Тошкентда бўлиб ўтган Ўзбекистон ССР Архитекторлар союзи правлениесининг пленуми ана шу юбилейга бағишланди.

Йиғилиш аҳли Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг Ўзбекистон Архитекторлар союзига табрикномасини самимий кутиб олди. Табрикномани Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари Иномжон Бузрукович Усмонхўжаев ўқиб эшиттирди ва нутқ сўзлади.

Юбилей пленуми қатнашчилари Совет Иттифоқи Коммунистик партияси Марказий Комитетига, КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси ўртоқ К. У. Черненкога баланд руҳ билан табрикнома қабул қилдилар.

МЕЪМОРЛАР КЕНГАШИ

29 октябрда Ўзбекистон ССР Архитекторлар союзининг мажлислар залида СССР Архитекторлар союзи секретариатининг кўчма мажлиси бўлиб ўтди. «Ўзбекистон Архитекторлар союзининг тажрибаси ва ижтимоий-ижодий фаолиятининг аҳволи» мавзуидаги бу мажлисни СССР Архитекторлар союзи правлениесининг секретари А. Рочегов очди. Шундан сўнг Ўзбекистон СССР Архитекторлар союзи правлениесининг раиси Тўлқиной Қодирова қисқача доклад қилди.

Музокарада архитектура доктори М. Булатов, Ўзбекистон ССР Давлат қурилиш комитети раисининг ўринбосари Д. Латипов, «Ташметропроект» институти архитектори О. Одилова, СССР Бадиий академиясининг мухбир аъзоси Ф. Турсунов, СССР Архитекторлар союзи правлениесининг секретари Н. Ким, «Архитектура СССР» журналининг бош редактори А. Кудрявцев, СССР Бадиий академиясининг академиги Е. Розанов, Қирғизистон ССР Архитекторлар союзи правлениесининг раиси Е. Писарской ўртоқлар сўзга чиқиб, республика пойтахтининг келажак бош плани, Самарқанд, Бухоро марказларини қуришнинг муфассал лойиҳалари, қадимий Хева ёдгорликларини таъмирлаш ишлари ҳақида гапирдилар.

Москва, Ленинград, Минск ва бошқа шаҳарлардан келган меъморлар республика архитекторлари шаҳар ва қишлоқлар қиёфасини тубдан яхшилаш борасида катта ишларни амалга оширганликларини қайд этдилар. Шунингдек, йўл қўйилаётган айрим камчиликлар, уларни бартараф этиш йўллари кўрсатиб ўтилди.

Кўчма секретариат қатнашчилари ва Ўзбекистон ССР Архитекторлар союзининг 50 йиллиги муносабати билан республикамизга келган меҳмонлар ўлкамизнинг ўтмиши, бугунги жамоли ҳамда келажаги ҳақида тасаввур берувчи лойиҳа ва макетлар кўргазмаси билан танишдилар.

6-БЕТ

Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг Фармони

ЎЗБЕКИСТОН АРХИТЕКТОРЛАР СОЮЗИНИ ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ СОВЕТИ ПРЕЗИДИУМИНИНГ ФАХРИЙ ЁРЛИҒИ БИЛАН МУКОФОТЛАШ ТЎҒРИСИДА

Ўзбек совет архитектурасини ривожлантиришдаги хизматлари, замонавий граждан, саноат, қишлоқ архитектура комплексларини, бинолар ва иншоотларни қуришга катта ҳисса қўшганлиги учун ҳамда ташкил этилганига 50 йил тўлиши муносабати билан **Ўзбекистон ССР Архитекторлар союзи** Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг Фахрий ёрлиғи билан мукофотлансин.

Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг Раиси О. САЛИМОВ

Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг Секретари Г. ҲАЙДАРОВА

Тошкент шаҳри. 1984 йил, 26 октябрь

ПАРТИЯВИЙ ВА ХАЛҚЧИЛ АСАРЛАР ЯРАТАЙЛИК

25 октябрда Ҳамид Олимжон номидаги Адабиётчилар уйида Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениеси секретариатининг кенгайтирилган йиғилиши бўлиб ўтди. Унда республика ёзувчилар ташкилотининг КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси К. У. Черненконинг СССР Ёзувчилар союзи правлениеси юбилей пленумида сўзлаган нутқидан келиб чиқадиган вазифалари атрофлича муҳокама этилди.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениесининг биринчи секретари Сарвар Азимов КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси ўртоқ К. У. Черненко нутқида баён этилган кўрсатма ва хулосалардан келиб чиқадиган вазифалар тўғрисида тўхталди.

— СССР Ёзувчилар союзининг юбилей пленуми мамлакатимизнинг ижтимоий ва маданий ҳаётида унутилмас воқеа бўлди, — деди нотиқ. — Пленумда партия ва давлатимиз раҳбари К. У. Черненко ёрқин ва сермазмун нутқ сўзлади. Унда партиямизнинг ички ва ташқи сиёсати, совет адабиёти ва санъатининг ядро уруши хавфи ортиб бораётган бугунги кундаги ижтимоий моҳияти, меҳнаткашларни коммунистик аҳлоқ, юксак идеалларга садоқат руҳида тарбиялашдаги ўрни ва вазифаси чуқур илмий асосда таҳлил қилиб берилди.

Давоми еттинчи бетда

МАДАДКОРМИЗ

Ҳаммамиз муқаддас сана— Ўзбекистон ССР ҳамда Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллигини кенг нишонлаш иштиёқи билан яшаяпмиз. Истиқбол сари дадил олға кетишимизга халақит бераётган барча ғовларни йўлимиздан дадил олиб ташлаб, реал муваффақиятларимизни мустаҳкамлаш йўлидаги ҳалол меҳнатимиз ҳар биримизнинг ана шу улкан байрамга ҳозирлаган муносиб совғамиз бўлади. Бу борада КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси К. У. Черненконинг СССР Ёзувчилар союзининг 50 йиллигига бағишланган тантанали пленумида сўзлаган сермазмун нутқи ва Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг XVI пленуми қарорлари ҳаммамиз учун бебаҳо дастуриламалдир.

Халқимиз ўзининг бугунги ҳаёти бадиий асарларда акс этишини истайди. Учрашувлар пайтида ҳамиша бир манзаранинг гувоҳи бўламан: китобхонлар, қайси мутахассислик эгаси бўлишларидан қатъий назар, ўз замондошларининг ҳаёти, руҳий олами акс эттирилган асарлардан ўқиб беришимизни илтимос қилишади. Айниқса, пахтакорлар ижодкорларимизга кўпроқ «буюртмалар» беришади.

Мана, бугун бутун диёримиз бўйлаб умумхалқ ҳашари — пахта йиғим-терими авж олган. Пахтакорлар, шунингдек, ўз иш кабинетларини, синф ва аудиторияларини, коржомаларини оппоқ этакларга алмаштирган ҳашарчилар сафига ёзувчилар ҳам келиб қўшилдилар. Шундай масъул кунларда областимиз ёзувчилар ташкилоти ҳам воҳамиздаги барча қалам аҳлининг куч-қувватини, диққат-эътиборини, илҳомини долзарб жабҳага — йил-ўн икки ой меҳнату машаққатлар эвазига яратилган мўл пахта ҳосилининг бир толасини ҳам увол қилмай, ўз вақтида териб олишдек шарафли ишга сафарбар қилишни ўзининг асосий бурчи, деб билади.

Бу йил Хоразм области пахтакорлари республикамизнинг улкан хирмонига ўзларининг 425 минг тонналик ҳиссасини қўшишлари керак. Биз бу оддийгина рақамларнинг замирида қанча-қанчалаб одамларнинг орзу-умидлари, серташвиш кунлари-ю бедор тунлари, меҳнат машаққатлари турганини юрак-юракдан ҳис қиламиз. Мана шундай улкан меҳнатнинг тақдири ҳал қилинаётган бир вақтда СССР Ёзувчилар союзининг 17 нафар аъзоси ва кўплаб талантли ёш ижодкорлардан иборат каттагина бригадамиз бутун терим мавсуми мобайнида деҳқонларимиз билан далада елкама-елка туриб меҳнат қиладилар. Улар билан газета ва журналлар саҳифаларида, радио тўлқинларида, «зангори экран»да, дала шийпонларида адабий мулоқотлар ўтказадилар.

Область партия комитети томонидан тасдиқланган планга кўра ҳар бир ёзувчи муайян бир районга бириктиб қўйилди. Раҳим Бекниёзов, Дўстжон Матжон, Фозил Зоҳид, Эркин Самандаров, Рўзимат Отаев, Эркин Мадраҳимов ва бошқа ёзувчиларимиз тез-тез пахтакорларимиз ҳузурида бўлиб, улар билан учрашувлар ўтказаяптилар.

Шуни алоҳида таъкидлаш муҳимки, терим мавсуми давомида бўлимимиздаги одатдаги ишларни ҳам аввалги маромда давом эттираверамиз. Фарқ шундаки, биз бу ишларни терим кампаниясининг хусусиятларига мослаб олиб борамиз.

Қурбонбой МАТРИЗАЕВ, Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи Хоразм область бўлимининг масъул секретари

ХОРАЗМ

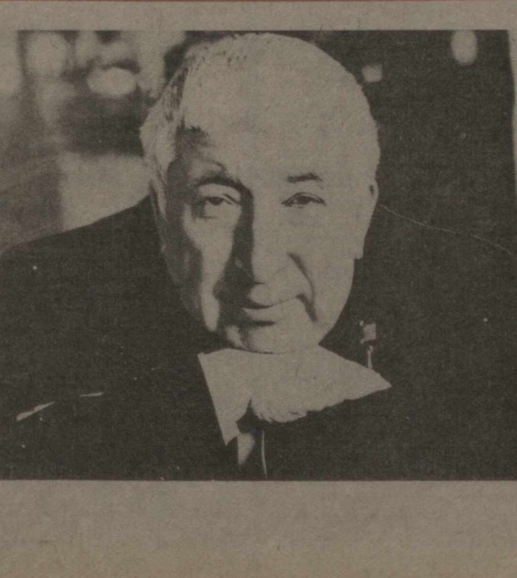

ДЎСТЛИК ПОЙДЕВОРИ

Тошкентда Совет-Финляндия ойлик «Мир и мы» («Дунё ва биз») суратли журнали редакцион кенгашининг мажлиси бўлиб ўтди. Журналнинг нашр этила бошлаганига ўн беш йилдан ошди. Хельсинкида журналнинг совет ва фин редакциялари бор. Материалларнинг асосий қисми Совет Иттифоқида тайёрланади.

Редакцион кенгаш ишида СССР ва Финляндиянинг таниқли жамоат арбоблари, адиблар, журналистлар иштирок этдилар. Улар журналнинг келгуси йили амалга ошириладиган режаларини муҳокама қилдилар. Шунингдек, икки мамлакат халқлари ўртасида тобора мустаҳкамланиб бораётган дўстлик алоқаларини кенгроқ ёритиш масалалари ҳам кўриб чиқилди.

Мажлисда редакцион кенгаш аъзоси, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони, Ленин ва СССР Давлат мукофотларининг лауреати, атоқли совет шоири Расул Ҳамзатов иштирок этди. У журналнинг тинчликни ҳимоя қилиш борасида олиб бораётган самарали фаолияти ҳақида гапирди.

ЖАСОРАТГА ТЎЛИҚ ДАМЛАР

Шон-шараф иши

ТОШКЕНТ

ОҚҚЎРҒОН район Ҳамид Олимжон номидаги колхознинг саккизинчи бригадасига кўп йиллардан буён етакчилик қилиб келаётган Солижон Каримов билан зовур ёқалаб боряпмиз. Пахтазор. Бир томонда учта «зангори кема» сузиб юрибди. Иккинчи томонда этак боғлаган теримчилар...

— Чигитни вақтида экиб, вақтида кўкартириб олдик. Ишлов бериш ҳам, суғориш ҳам жойида бўлди. Хуллас, эртага мажбурият ҳам бажарилади. Пахтамиз эса ҳали кўп.

Бу — бригадирнинг сўзлари. Бор-йўғи беш-олти оғиз. Ҳамма иш худди пахтанинг ўзидай енгил бажарилган-у, гўё ҳеч қандай қийинчиликка дуч келинмаган. Ҳақиқатда эса... Ҳар битта чаноқ пахтакорнинг жасорати, қаҳрамонона меҳнати эвазига яратилади. Ҳеч қайси экин пахтадек мураккаб, талабчан, инжиқ ва машаққатли эмас. Пахта экилиб, пишиб эл хазинасига тушгунча деҳқон йил бўйи тиним билмай меҳнат қилади. У ер очади, яхоб суви бериб уни суғоради, ўғитлайди, баҳорда эгат олиб, чигит қадайди. Баҳорги жала ва дўллардан кейин яна ерни юмшатади, нобуд бўлган чигитлар ўрнига қайта экади, ҳашарот балосига қарши курашади, гермсел билан олишади. Саратон қозонида қайнаб, ҳар туп ғўзани фарзандидек авайлаб, ардоқлаб вояга етказади. Бу синовларга бардош бериш учун киши ниҳоятда чидамли, жасур, тадбиркор бўлиши керак.

— Олимларимиз дефолиция учун АН-2 дан қулайроқ самолёт яратишлари керак, — деб куюнади Солижон. — Ғўзадан бир-бир ярим метр баландликда учадиган самолёт яратилса эди!.. Умуман — бир зумлик жимликдан сўнг жилмайди у, — пахта очилиши билан ўз-ўзидан барги тушиб кетадиган ғўза нави яратилса ҳаммасидан соз бўларди.

Бу — орзу! Оддий ўзбек пахтакорининг орзуси! Унинг бобоси бундан ярим аср муқаддам омочга суяниб, ер ҳайдайдиган, ўзи пахта терадиган машиналар ҳақида хаёл сурган. Бободлар орзуси ушалганига анча бўлди. Солижонларнинг истаги ҳақиқатга айланадиган кунлар ҳам узоқ бўлмаса керак.

«Зангори кема» бодроқ-бодроқ очилган тилла чаноқларни тозалаб, олға интилади. Бункер қадам сайин момиққа тўлиб бормоқда. Штурвални бошқараётган Али Холбоевнинг қошу кипригига, сочига кузги мезонлардай ингичка толалар қўнган. Пахтакорлик Алига ота мерос. Суяги далада қотган. Болалигидан ўтоққа, ғўза чопиққа чиққан, пахта терган, эгатларга сув тараган. Мактабни битиргандан сўнг Тўйтепадаги механизаторлар тайёрлаш курсида таҳсил кўрган. Ўн йилдан буён эса «зангори кема» капитани. Ўтган йили ўз машинасида 90 тонна пахта терди. Бу йилги марра — 150 тонна!

— Кунига 4-5 тоннадан теряпмиз. Биринчи теримда 12-14 тоннагача тердик. Шу кунгача терганим 120 тоннадан ошди.

Алининг тенгдошлари — Анвар Орипов, Мамит Шомуротов ҳам «зангори кема»ларини бирор сония бўлсин, тўхтатишга йўл қўйишган эмас.

Суҳбат чоғи Анвар Орипов қизиқ бир фактни айтиб қолди.

— Колхозимиз тузилган 1928 йилда уни 100 гектардан зиёдроқ ер, 10 бош ҳўкиз, 15 от, тўртта омоч, бир нечта бўйинтуруқдан бўлак ҳеч вақоси бўлмаган экан. Ўша пайтда бир гектар ердан олинган ҳосил 5-6 центнердан ошмаган. Ҳозир-чи!..

Ҳозир колхоздаги трактор ва бошқа қишлоқ хўжалик машиналарининг сони 200 дан ошади. Шу куннинг ўзида 24 «зангори кема» колхоз далаларида юксак унум билан пахта термоқда. Бункер—тележка — пахта пункти конвейрига қатъий риоя қилиняпти. Кунига қабул пунктларига 70-80 тонна «оқ олтин» етказиб берилмоқда. Механизаторлар мусобақаси ҳар доимгидан кучайтирилган. Мусобақа беш кунда якунланиб, илғорлар моддий ва маънавий рағбатлантирилади.

Ленин ордени кавалери Жумақул Пиримқулов сардорлик қилаётган бригада далаларида мактаб ўқувчиларидан то соқоли кўксига тушган отахонларгача бор. Колхоз раиси Раҳимжон Ҳакимжонов ҳам шу ерда экан.

— Бу бригада аъзолари мажбурият ҳисобига меҳнат қилишмоқда, — деди раис. Улар баҳордаёқ «ҳосилни фақат ўз кучимиз билан йиғиб-териб оламиз!» деган ташаббус билан чиқишган эди. Ташаббус барча бригадаларимизда қўллаб-қувватланди. Пешона тери билан етиштирган ҳосилнинг самарасини меҳнат қилган киши бошқаларга нисбатан кўпроқ қадрлайди. Қолаверса, ёрдамга чиқиши лозим бўлган кишиларнинг ҳам ўз юмушлари бор. Шундай бўлса ҳам ўтган йили 2 мингга яқин ҳашарчи ёрдамида планни бажарганимиз учунми, бошда хиёл ташвишландик. Йўқ, ташвишимиз беҳуда экан. Пахтакорларимиз ўз сўзларининг устидан чиқишмоқда.

Ёш коммунист Ўрозали Ортиқов, Турғунбой Ҳасанов бошлиқ бригада далаларидаги фидокорона меҳнат жараёни билан танишар эканмиз, раиснинг сўзи ҳақ эканига яна бир карра иқрор бўлдик. Хўжаликнинг терим агрегатлари бетиним ишламоқда. «Зангори кема»лар учун далада кўчма устахона, механизатор ва теримчилар учун кўчма ошхона, кўчма ётоқхона ташкил этилган.

Ҳа, юбилей йилида етиштирилган мўл ҳосилни ёғин-сочинга қолдирмай йиғиб-териб олиш ҳамманинг шон-шараф ва виждон иши. Республикамизнинг улкан хирмонига ўзларининг 70 минг тонналик улушларини қўшишга азм этишган колхоз меҳнаткашлари буни яхши биладилар.

Абдусаид КЎЧИМОВ

Тўлқин РУСТАМОВ

ЧЎЛ ОДАМЛАРИ

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг шу йил 3 август сонида журналист Ҳ. Эшонқулов ва А. Отабоевнинг «Яйловларда бахт бор, ташвиш бор» сарлавҳали мақоласи эълон қилинган эди. Унда Нурота районида чорвачиликни ривожлантириш борасида қўлга киритилаётган ютуқлар, бу соҳадаги муаммолар ҳақида гап борганди. Мақола кўпчиликда катта қизиқиш уйғотди.

Ҳақиқатан ҳам, чорва туёғини кўпайтириш, яйловлар ҳажми ва сифатини яхшилаш бугуннинг долзарб масаласи. СССРнинг Озиқ-овқат программасини ҳал этиш ҳам асосан бу соҳанинг қанчалик ривож топишига боғлиқ.

Редакция бугун журналист Тўлқин Рустамовнинг Келес яйловлари проблемаларига бағишланган мақоласини эълон қилар экан, газетхонлар чорвачиликнинг долзарб масалалари юзасидан ўз фикр-мулоҳазаларини билдирадилар, деб умид қилади.

ДИПЛОМЛИ ЧЎПОН

«АМАЛИЁТЧИ АКАДЕМИК»

ЯЙЛОВ ЯНГИЛИКЛАРИ

Аппас Бакировнинг таржимаи ҳоли оддий. Онадан туғилганидан буён қўй-қўзилар кетида. Мўйлаби энди сабза урганда Аппас полвон қўлига чўпон таёғини тутганча Келес чўлининг у бошидан бу бошига қадамлаб чиққан. «Майсазор, қаердасан!» деб пода қувиб юрган кунларнинг бирида Улуғ Ватан уруши бошландию навқирон чўпон фронтга йўл олди. Қуролдошлари билан бирга фашистлар, япон самурайларининг додини бериб қайтди.

Урушдан қайтгач, яна чўпонлик қилди. Сўнгра бригадир, ферма мудири бўлиб ишлади. Шу орада қишлоқ хўжалик бўлим масканларида сиртдан ўқиди. Тадбиркорлиги туфайли чорвадорлар уни Охунбобоев номидаги совхозга директор этиб тайинлашди. Мана шунга ҳам йигирма йил бўлди. Бироқ бир неча ўн минг қўйни чўли-биёбон шароитида боқаётган хўжаликка бошчилик қилиш ҳозирги замонда осон эмас. Буни Аппас Бакиров жуда яхши фаҳмлайди. Бунинг устига Келес яйловларида озуқабоп майсазорлар йилдан йилга қашшоқлашиб бораётир. Қўйларнинг жайдари зоти замон талабига жавоб бермаётир.

Хўш, нима қилмоқ керак?

Атроф поёнсиз чўл-биёбон. Келес чўли. Тўрт уфқда ер осмон билан туташиб ётибди. Дарахт у ёқда турсин, бирорта бута кўринмайди. Ёзнинг қоқ ўртаси. Офтоб олов пуркайди. Ҳаво ҳарорати қирқдан баландда, бироқ тоза.

Мана, Аппас Бакировнинг хўжалиги, Охунбобоев номидаги қўйчилик совхозининг маркази. Иқрор бўлай: сувсиз қақраб ётган чўлдаги яйловда бунақа замонавий қишлоқ— посёлка бор, дейишса ҳеч ишонмаган бўлардим. Аммо ўз кўзим билан кўриб турибман.

Машинамиз идорага яқин бино қаршисида тўхтади. Оқин сувли ерларда ўсадиган дарахтлар ҳовлининг чор атрофига соя-салқин ташлаб турибди. Бу ерларда ва шунга ўхшаш чўлларда бир неча йил муқаддам бўлган эдим. Ўшанда бундай дарахтлар йўқ эди.

Водопровод туфайли бир томонда шохлари тарвақайлаб қад кўтарган чинор, иккинчи томонда қалин шохяпроқлари орасидан тангадай офтоб ўтмайдиган қайрағоч. Нарироқда олма, ўрик, олча, шафтоли, олхўри, нок. Сўрига кўтарилган ток мевалари қуёшда ялтирайди. Яланглликда анвойи гуллар...

Аппас Бакиров менинг нигоҳимдаги ҳайратни пайқаб гап қотди:

— Хув анави қаторлашиб турган оппоқ, ойнаванд, шифер томли уйларнинг ҳовлиларида ҳам мана шундай мевали ва манзарали дарахтлар, гулларни кўришингиз мумкин. Томорқасию гаражи, газию водопроводи, электри ва телевизори муҳайё. Енгил машинаси бўлмаган чўпон жуда кам. Касалхонамиз, клубимиз ва идорамиз ҳовлиларида атир гуллар хушбўй ҳид таратмоқда.

Бир неча дақиқа сукунатдан сўнг суҳбатга якун ясади.

— Ҳозирги замоннинг хўжалигини бошқариш учун шу замоннинг ишбилармон сидқидил мутахассислари керак, айниқса чўл чорвадорлигида. Яшаш шароитлари жойида бўлмаса, бу ерларда шу кунларнинг билағон ёш кадрлари бир кун ҳам турмайди. Бизда ҳамма ўтроқ. Илгаригидек, яйловда ўт туғаши билан ўтовини туя-эшакка юклаб, бошқа яйлов қидириб кўчиб кетадиган одамлар йўқ энди.

Табиий яйлов деганда биз молларни ёз кунлари ҳайдаб боқиладиган ўтлоқларни кўз олдимизга келтирамиз. Қиш ҳассасини тўқиллатганда эса қўйларни қўраларга қайтариб келиб кўпинча суғориладиган ерларда етиштирилга емиш билан боқамиз. Охунбобоев номидаги бу совхозда иш тамоман бошқача...

Аппас Бакиров билан икки томони бепоён бўз майдонлар ўртасидан кетяпмиз. Теп-текис биёбон. Ўтлар аллақачон қовжираб тамом бўлган. Ер қақраб ётибди. Онда-сонда ўнгирларда янтоққа ўхшаган аллақандай гиёҳлар бир қарич ҳам келмайдиган шохчаларини ёзиб ўсяпти. Бу озуқа бўлмайдиган ўтлар эканини фаҳмлаб турсам-да, аниқроқ билиб олиш учун ўсмоқчилаб сўрадим:

— Яйловингизда ҳозир ҳам кўм-кўк ўтлар бор эканку, Аппасхон чўлдан ҳадеб нолийверасиз?

—Тўғри, бу гиёҳлар офтоб жазирамасидаям қуримайди, зангори тусини йўқотмайди. Аммо буларни қўй очдан ўлаётганда ҳам оғзига олмайди, чунки аччиқ-тахир, — жавоб қилди Аппас Бакиров. — Қани энди шу ўтлар ҳам емакликка яроқли чиқса, ишимиз яна енгиллашган бўларди. Афсуски, бу Келес чўлида ҳам табиат ўз билганини қиларкан. Чўлда ўриб, қишга ғамлаб оладиган ўт-гиёҳ ҳеч унмаган. Йилнинг тўрт, баъзан беш ойи давомида ҳаммаёқ қалин қор бўлади. Ана шундай кунларда қўйларни ташиб келтирилган хашак билан боқиш жонимиздан тўйдириб юборар эди...

Мана шунақа оғирчилик оворачиликлардан қутулишнинг бирдан-бир йўли — шу чўлдаги яйловнинг ўзида, қурғоқчиликка бардошли, ёзи билан барглари кўм-кўк бўлиб, бир ярим, икки метрга бўй бериб ўсаверадиган ўтни топиб, экишдан иборат эди. Бундан ўн йил илгари Бакиров шундай фикрга келган. Район партия ва совет ташкилотлари раҳбарларига ўз фикрини ва уни амалга ошириш режаларини баён этди. Айрим кишилар бунга ишончсизлик билан қарашди. Аппас Бакиров йўлидан қайтмади.

— Топамиз шунақа ўтни, — деди у.

Бакиров республика Фанлар академияси Ботаника институти олимларининг маслаҳати билан қирлар, тоғ ёнбағирлари, ўрлар, бўзларни кезди, у ерлардан турли ўтларнинг уруғларини йиғиб келди. Яна ботаник олимларга мурожаат қилиб, улар кўмагида изен, терескен, чоғон ва бошқа ўтлардан 129 хилининг уруғини ҳайдалган майдонларга экиб, тажриба ўтказишди.

Натижа: Келес чўли шароитида ҳайдалган ерга экиб ўстиришга изеннинг 11 тури, кейреук, терескен ва чоғон ўтлари мувофиқ экани аниқланди. Ботаника институтининг расмий хулосасида бу ҳақда шундай дейилган: «Шуни қайд қилиб ўтиш кераки, Келес чўли шароитида изеннинг айниқса кулранг, қурғоқчиликда ҳам бемалол ўсаверадиган тури жуда мос бўлиб чиқди. Бу ўт тўйимли, витаминга бой озуқа бўлиб, қўйлар истаган вақтда, йил-ўн икки ой иштаҳа билан еяверади...»

— Аппас Бакиров айтганини қилмаса қўймайдиганлардан экан, — деди Ботаника институтининг директори, академик, СССР Давлат мукофотининг лауреати Жўра Саидов. — Ўзиям чўл азобида чиниққанлардан. Қишлоқ хўжалик институтини ҳам битириб олди. Олимларга тиним бермайди. Сўнгги пайтларда илмий ходимлар уни «амалиётчи академик» деб атайдиган бўлиб қолишди.

Машина чор атрофи симтўр билан ўраб олинган кенг пичанзор ёнига келиб тўхтади. Трактор билан бир карра ҳайдалган, ёз бошидан бир томчи сув кўрмаган тақир майдонларда ўша кулранг изен худди йўнғичқа сингари бўй бериб ўсяпти, ёппалаб эмас, қаторлашиб. Оралиғи 70—90 сантиметр. Ажабо, деймаn ўзимга ўзим, изеннинг бунақаси ҳам бор экан-да. Биринчи марта кўришим. Бўйи бир ярим метрдан ортиқ. Офтоб жазиллатиб турганига қарамай кўм-кўк, йўқ, тўғрироғи, кулранг. Қаеридан узсангиз, шарбати сизиб чиқади: худди баҳор пайтидаги думбул ўтдек. Барги — шохларидан юлиб олиб чайнаб кўрдим, оғзимга ширин шира ёпишди.

— Мана, — деди Аппас Бакиров, — чўлдаги яйловларни доимий пичанзорга айлантирадиган, яъни асрлар бўйи ҳал этилмай келаётган мураккаб, оғир ва лекин умумдавлат аҳамиятига молик муаммони ҳал этадиган изеннинг кулранг хили мана шу. Қарийб ўн йиллик ишимизнинг якуни. Ҳар гектаридан уч тоннадан пичан ўриб оляпмиз. Сифати бедадан қолишмайди. Озуқа бирикмаси ундагидан юқори. Эндиликда 70 минг (икки йил муқаддам қўйларнинг сони 40 мингта эди) қўйимизни йил-ўн икки ой — қаҳратон қишда ҳам тўйимли озуқа билан энг юқори рационда таъмин этаверамиз. Пичан қўй қўтанлари ёнига ғарамлаб қўйилган...

Совхоз изен етиштиришда элита хўжалик бўлиб қолди. Эндиликда бу сеҳрли ўтнинг уруғи республика хўжаликларига, Қозоғистонга сотилмоқда. Мўғулистон республикаси ҳам бу «кароматли» ўт уруғининг харидори бўлиб қолди.

Кези келганда яна бир масалани айтиб ўтиш зарурати туғилди. Илгари ёввойи ҳисобланган ўтларни эндиликда ҳайдалган ерга экиб ўстирилаётган экан, бунинг ўзига хос агротехникасини ишлаб чиқиб, амалда жорий этишга киришиш керак. Масалан, кўчатларнинг қалинлиги, қатор оралари қанчалик бўлиши, ўғитлаш, парвариш қилиш, чўлда қат-қат бўлиб ётган қўй қийларидан фойдаланиш, умуман парваришнинг тартиб-қоидалари ва ҳоказо...

Совхозда чорвачиликни илмий асосга қўйиш бу билангина тугамайди. А. Бакиров қўйлар наслини яхшилашга киришди. Жайдари қўйни қанча боқманг, тирик вазни 30—35 килодан нари бормайди. Демак, бунинг наслини яхшилаш, сергўшт, қўйларни кўпайтириш йўлларини топиш керак.

Бу гал «амалиётчи академик» Фанлар академиясининг Чорвачилик илмий-тадқиқот институтига елиб-югурди. Уларнинг маслаҳати билан Туркманистонга йўл олди. У ердан машҳур наслдор саражин қўчқорларини сотиб олиб келди. Уларни жайдари насллар билан чатиштирди. Бир неча йил олиб борилган бу тажриба унумли натижа берди: гўштга топширилаётган қўйларнинг вазни эндиликда 55—60 килограммдан кам эмас. Ҳар бир қўй илгариги жайдари қўйга нисбатан 20 килограмм ортиқ гўшт беряпти-я! Ҳар биттасидан қирқилаётган жун илгариги 1,2 кило ўрнига 3—3,5 килога ошиб кетди. Совхоз қўйчиликдан ҳар йили 2 миллиондан ошириб иқтисодий фойда кўраётганлиги ҳам бу ерда нақадар жонкуяр кишилар меҳнат қилишаётганидан далолат бериб турибди. Бу борада совхоз 1983 йил Бутуниттифоқ мусобақасида ғолиб деб топилди.

Ҳа, табиий яйловларда озуқа бўладиган ўтлар етиштириш йўллари топилмоқда. Энди гап бу тажрибани кенг оммалаштиришда. Охунбобоев номидаги совхоз мутахассисларининг илмий асосда яратган тажрибасини сўзда эмас, амалда республиканинг барча яйловларида, қўйчилик хўжаликларида тез жорий этиш керак. Ўзбекистон ССР Қишлоқ хўжалик министрлиги яйловлар бошқармаси ходимлари билан суҳбатда маълум бўлишича, республиканинг областларидаги анчагина хўжаликларда бу борадаги иш жуда сусткашлик билан амалга ошириляпти, уларнинг раҳбарлари ортиқча даҳмазанинг нима кераги бор, деб лоқайдликка йўл қўйишяпти. Бунинг сабабини ҳеч ким тушунтириб айтиб беролмади. Ахир, бу ниҳоятда истиқболли тажриба-ку! Чамамда, айрим бошлиқлар эскича иш методлари гирдобидан ҳамон чиқолмаётирлар, «ортиқча ташвиш»ни гарданга олишни истамаяптилар, фақат бугунни ўйлаб, келажакка чуқур назар ташламаяптилар. Бу Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг XVI пленуми қарорларини яхши тушунмаслик, ундан зарур хулосалар чиқариб олмаганликнинг оқибати эмасмикин?

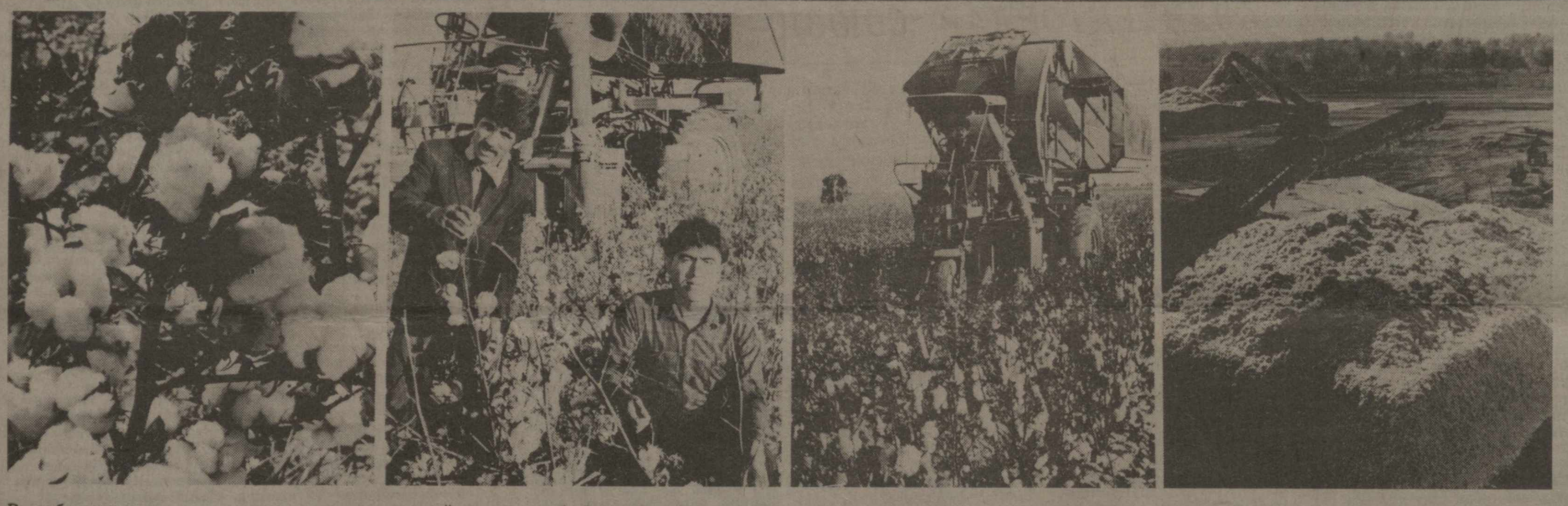

Республикамизнинг «оқ олтин» хирмони кун сайин юксалиб бормоқда. Пахта учун умумхалқ курашида Тошкент Ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш инженерлари институтининг V курс студентлари — Аҳмад Матқурбонов билан Равшан Зайниев ҳам ўз ҳиссаларини қўшмоқда. С. МАҲКАМОВ фотолари

НАЗАРМАТ

Сусткашликка ўрин йўқ

— Салом, Уғилой!

— Келинглар, яхшимисизлар!

У «зангори кема»дан тушиб келаркан, бизни ана шу сўзлар билан қарши олди. Кўришдик, бу қўллар «оқ олтин» заҳматидан тобланган эди. Унда қадим Амударё шабадалари, Шеробод чўлларининг тафти бор...

Уғилой Абдулла Набиев номидаги совхоз механизатори, Ўзбекистон ССР Олий Советининг депутати. У пахтанинг ичида ўсган. Агар мактабда ўқиб юрган дамларида бир кунда 100 килограммлаб пахта терган бўлса, мана бугун бир кунда 10 тонна пахта терибди.

СУРХОНДАРЁ

Уғилой Жўраева бошлиқ бригада аъзолари ҳар гектар ердан 40 центнердан ҳосил кўтаришга аҳд қилишган. Бригада айни кунларда мажбурият ҳисобига пахта топширмоқда.

Уғилой ишлаётган Абдулла Набиев номидаги совхоз Сурхон водийсининг юқори ҳосилли хўжаликларидан. Бундан 20 йил бурун Алламурод Жумаев совхозга раҳбар бўлиб келганди. Чўлда бархан уюмлари у ёқдан бу ёққа шивирлаб, кўчиб юрарди ўшанда. Эсимда, кўримсиз, кичик Болдир темирйўл бекатида туриб, Алламурод ака: «Бу ерда чўлқуварлар шаҳарчаси пайдо бўлади, улар яратган «оқ олтин» чаманзорларининг чеки бўлмайди», деганди. Ҳа, мана бугун ўша Болдир бекати чўлқуварлар масканига айланди. Бу ерда янги иморатлар савлат тўкиб турибди. Совхоз ерининг бир томони Амударёга, иккинчи томони эса қардош Туркманистон ерларига бориб туташган. Совхоз йириклашиб ҳозир ундан «Пограничник» пахтачилик ва бир неча шоликорлик совхозлари ажралиб чиққан. «Ҳали ўзлаштирилмаган ерларимиз кўп. Яна чўлни қувиб, янги пахтазорлар барпо этамиз», дейди директор.

Биз А. Набиев номидаги совхоздан Гагарин районидаги бошқа чўлқуварлар ҳузурига шошиламиз. Бу райондан бир қанча элга машҳур пахтакорлар етишиб чиққан. Шундай тажрибакор, аҳдига вафодор пахтакорлардан бири Холмурод Ғофировдир. У ҳар йили 55 гектар ернинг ҳар гектаридан 50 центнерга етказиб хирмон кўтариб келмоқда. Бу миришкор деҳқон бошлиқ бригада ерларида ҳам пахта сероб. Бригада планни бажарди. Навбат мажбуриятга.

Совхозда 2-бригада бошлиғи Ҳайдар Сафаровнинг номини ҳамма ҳурмат билан тилга олади. У республика Ленин комсомоли мукофотининг лауреати. Тиниб- тинчимас бригада сардорини «зангори кема» рулида учратдик. У теримда пешқадамлик қилмоқда. Бригада аъзолари 90 гектар ернинг ҳар гектаридан 42 центнердан хирмон кўтариш учун ғайрат камарини боғлашган. Қодир Орипов, Ражаб Олтиев каби механизаторлар ҳам ўз сардорларидан қолишмай, кундалик терим суръатини оширмоқдалар.

«Комсомолобод» совхози райондаги илғор хўжаликлардан. Совхоз деҳқонлари 2200 гектар ерга пахта экишган. 10 минг тонна ингичка толали пахта хирмони қад кўтармоқда. Ҳар куни йиллик планнинг 3—3,5 проценти миқдорида пахта топширилмоқда. Далаларда 75 пахта териш машинаси ишламоқда. Совхоз деҳқонлари пахта планини бажариш арафасида турибдилар. Етиштирилган мўл ҳосил эзгу ниятдан дарак бермоқда.

— Бу йил ҳар қачонгидан ҳам мўл ҳосил етиштирдик,— дейди совхоз партия комитетининг секретари П. Турдиев. — Ҳосилни ёғин-сочинга қолдирмай териб олиб, давлат хирмонига топшириш учун барча чора-тадбирларни кўрмоқдамиз. Совхоз ишчилари ва ҳашарчиларга ҳамма шароитлар яратиб берилган.

Партком секретарининг гапларини далалардаги қизғин ҳаёт тасдиқлаб турибди. Ҳамма куч ва терим воситалари далага чиқарилган, ҳар бир теримчи ва техниканинг унумли ишлаши учун жон куйдирилмоқда.

Тушки дам олиш пайтида «Янгиобод» совхозидаги Т. Шоймардонов бошлиқ ўқувчилар ишлаб-чиқариш бригадасига етиб келдик. Йигит-қизлар этак тўлдириб пахта термоқдалар. Уларнинг қўллари қўлларига тегмайди. Ҳаммадан олдинда уч йигит ва уч қиз шиғиллатиб пахта теришмоқда. Уларни бизга бригада раҳбари, ўқитувчи Мирзо Рустамов таништирди. Бу пешқадам теримчилар 10-синф ўқувчилари Марзия Юсупова, Ҳамза Алимов, Муҳаббат Раҳмонова ва Бозор Жумаев экан. Уларнинг ёнида эса 9-синф ўқувчиси Насиба Амирқулова ва 8-синф ўқувчиси Юсуф Ибодуллаев ғайрат кўрсатиб пахта термоқдалар. Мактаб илмий мудири Чори Пирназаров бу ўқувчилар «аъло» ўқиш билан бирга, далада ҳам аъло даражада меҳнат қилаётганликларини айтди. Улар кундалик пахта териш нормаларини ошириб бажаришаётган эканлар. Нариги картада эса ўқувчи Асқар Тўрақулов машинада пахта термоқда...

Хуллас, район меҳнаткашларининг бу йилги аҳдлари катта.

— Биз пахта тайёрлашда республиканинг кўчма Қизил байроғини олган бўлсак-да, лекин рўйхатда анча орқадамиз, —дейди район партия комитетининг биринчи секретари Холиқ Муродов. — Байроқ бизни олдинга чорлаяпти.

Ҳа, сусткашликка ўрин йўқ!

ТЎЙ ТЎЙДЕК ЎТСА

«Совет Ўзбекистони» газетасида босилган «Тўйлар муборак» номли фельетонни ўқиган эдим. Мана, кўп ўтмай «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси «Фельетонга сиғмаган фикрлар» сарлавҳали мақола босиб, яна шу мавзуга қайтди. Мақоладаги фикрлар мени узоқ ўйга толдирди. Тўйларимиз ҳақида ҳар қанча газеталарда, телевизор ва радиода куюнчаклик билан гапирилмасин, лекин Сурхондарё областида бунинг тескарисига амал қилинади. Нега шундай? Менингча, колхоз, совхоз раҳбарлари бу ҳақда жиддий ўйлашмайди ва шуғулланишмайди. Халқимизда «Қовун қовундан ранг олади» деган нақл бор. Бизнинг Олтинсой районимизнинг барча қишлоқларида, шунингдек, колхозимизда ҳам тўйлар ўзгаришсиз — аввалгидек ўтмоқда. Қиз учун қалин тўлаш ҳали ҳам бор. Биз яшаётган «Ленинград» колхозида тўй — нон синдириш, фотиҳа тўйи, никоҳ куни бўладиган маросимлар, ўндан ортиқ қўй, икки минг сўм пул ва яна қанчадан-қанча сарполар, қизга бериладиган қимматбаҳо материаллар билан ўтади. Асосийси кейин бошланади: кўрди-кўрди, чақириқлар... Буларнинг ҳаммасини ҳисобласангиз озмунча пул бўладими?

Қишлоғимизда обрўли, сўзи синмайдиган раҳбарлар, депутатлар анчагина. Тўлғоной Пардаева, қишлоқ Советининг раисаси Жарқин опа Хўжакелдиева шулар жумласига киради. Улар бутун қишлоқ аҳли учун ибрат бўлиши керак. Лекин мана шундай ишбилармон, обрўли раҳбарларимиз бўла туриб, улар тўйларимизга бош бўлишмаяпти.

Энди отарчи масаласига келсак, тўйимизга отарчи олиб келишга мажбурмиз. Чунки бундан 1—2 йил олдин яхшигина ишлаб турган «Оқарбулоқ тонги» ансамблимизнинг бадиий раҳбари Назир аканинг ўзи ҳам отарчиларга раҳбар бўлиб кетди. Назир аканинг асли касби ўқитувчи. Ўқитувчи отарчиларга бош бўлса, уларга қарши ким курашади?

Хосият НОРМАМАТОВА

«...АЪЛО ЎҚИГАНИ УЧУН»

АКС САДО

«Олтин медаль ўзини оқлаяптими?» сарлавҳали мақолада кўпчиликни ўйлантираётган муаммолар ўртага ташланган.

Оилада олти фарзандмиз. Машъум касаллик туфайли отамиздан анча эрта жудо бўлдик.. Шундай бўлса-да, онам отасиз ўсаётганлигимизни билдирмасликка ҳаракат қилдилар.. Биз ҳам мактабда фақат «аъло» баҳоларга ўқиб, у кишини хурсанд қилишга интилдик.

1980 йилнинг бошлари эди. Олот шаҳридаги Киров номли ўрта мактабнинг 10-синфида ўқиётган синглим Нурия уйга қувониб кириб келди.

—Онажон, — деди у хурсандлигини яширолмай, — ўқитувчиларим мени олтин медалга тавсия этамиз, дедилар.

— Айтганинг келсин, қизим! Ўқишни бундан кейин ҳам бўшаштирма.

Орадан икки-уч ой ўтиб, битириш имтиҳонлари тугаши арафасида синглим уйга йиғлаб келди. Сабабини сўрасак, олтин медаль бошқа қизга бериладиган бўлибди. Хуллас, ўша қизнинг журналлардаги баҳолари тузатилиб, олтин медаль олди.

Онам бу ҳақда мактаб директорига мурожаат этди. Аммо фойдаси бўлмади. Билими анча саёз ўқувчи Норбуви Қаҳҳорова олтин медаль тақди. Буни кўриб барча ажабланди.

Лекин оқибат шу бўлдики, у институтнинг дастлабки синов имтиҳонидан «қулади». Синглим эса фақат «аъло» баҳоларга топшириб, Ворошиловград Давлат педагогика институтининг студенти бўлди. Ҳозир у рус филологияси факультетининг бешинчи курсида таҳсил кўрмоқда. Институт раҳбарлари синглимизнинг аълочи ва жамоатчи студент эканлиги ҳақида бизга бир неча марта миннатдорлик хатлари юборишди.

Кейинчалик ҳақ жойига қарор топиб, мактаб директори А. Рўзиев олтин медаль тақсимотида кўзбўямачиликка йўл қўйгани ва таълим-тарбия ишларини ўз ҳолига ташлаб қўйгани учун ишдан олинди. Шундан кейин собиқ директорнинг мактаб педагогика коллективи, қолаверса, ўз ўқувчилари олдида қанчалик обрўси қолди?

Олтин медалга сазовор ўқувчи ҳар томонлама етук, билимли, «Ҳамма фанлардан аъло ўқигани учун» деган сўзларга муносиб бўлиши керак.

Илҳом САФАРОВ

Бухоро

БАҲС

Норбой ХУДОЙБЕРГАНОВ

ҒАЛАБАМИ Ё МАҒЛУБИЯТ?

Бадиий конфликт — ҳаётдаги зиддиятлар, қарама-қаршиликларининг адабиёт ва санъатдаги ифодаси. Бадиий ижоднинг бу асосий масаласи воқеликни эстетик ўзлаштириш ва акс эттиришда етакчи аҳамиятга эга. Шу сабабли ҳаётийлик ва бадиий конфликт бугунги адабий жараённинг ғоят муҳим проблемаларидандир.

КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси К. У. Черненко СССР Ёзувчилар союзи правлениесининг пленумида сўзлаган нутқида шундай деган эди: «Адабиёт ва умуман санъат муваффақиятларининг энг аниқ мезони—улар халқнинг ғоявий-маънавий қиёфасини шакллантиришга ўтказадиган таъсирнинг реал даражасидир...»

Дарҳақиқат, том маънода ҳаётий, уйдирмадан холи конфликтларга асосланган асар кишиларни ҳаяжонлантираётган ҳаёт муаммолари билан узвий боғлиқ бўлади. Шундай ҳақиқатларни ўзида акс эттирган романлар, қиссаларнинг жамиятга, халққа таъсири ҳам салмоқлидир.

Газета Ҳаётийлик ва Бадиий конфликт мавзуида баҳс очиб, адабиётимизда бу йўлда қўлга киритилаётган ютуқ ва йўл қўйилаётган камчиликлар борасида қизғин фикр алмашишни таклиф этади. Мунозарани филология фанлари доктори, профессор Норбой Худойберганов бошлаб бермоқда. Редакция адабиётшунослар, танқидчи ва ёзувчилар, кенг газетхонлар оммасидан баҳсда иштирок этиб, фикр-мулоҳазаларини сўрайди.

АДАБИЁТИМИЗНИНГ энг етук асарлари фақат республикамиз доирасида эмас, Бутуниттифоқ миқёсида ҳам шуҳрат қозонмоқда. Таниқли совет танқидчиси Евгений Сидоровнинг ўзбек прозаси ҳақидаги мақоласида («Вопросы литературы» журнали, 1982 йил, 12-сон), Г. Ломидзенинг «Буюк ҳамкорлик туйғуси», Ю. Суровцевнинг «Диалектика зарурлиги», В. Оскоцкийнинг «Тарих ва роман», Р. Бекмуҳамедовнинг «Ўзаро таъсир уфқлари» китобларида, бошқа кўпгина рус танқидчиларининг мақолаларида ўзбек муаллифларининг насрий, шеърий, драматик ҳамда адабий-танқидий асарлари тилга олиниб, улардаги кўпмиллатли совет адабиётининг энг яхши намуналарига хос хусусиятлар кўрсатиб берилди.

Ҳа, адабиётимиз довруғини бутун советлар элига ёяётган баркамол асарлар яратилмоқда. Бироқ қалбларни ларзага соладиган бундай асарлар кўпми? Оз бўлса, бунинг сабаблари нимада?

Бу саволларга аниқ жавоб бериш учун ижодий жараёнда рўй бераётган барча ўзгаришларни, ютуғу камчиликларни жиддий илмий-эстетик таҳлил этиш талаб қилинади. Ўсиш-ўзгаришлар, ютуғу камчиликлар эса, биринчи галда, ҳаёт қарама-қаршиликларини қандай тадқиқ этиб, қай тарзда ёритишга боғлиқ. Бу борада ўртоқ К. У. Черненконинг СССР Ёзувчилар союзи правлениесининг юбилей пленумида айтган қуйидаги сўзларига қатъий амал қилишимиз зарур: **«Социалистик жамиятни ривожлантириш жараёнида зиддиятлар табиий ва муқаррардир. Зотан, улар ҳамиша бирон-бир тарзда кишиларнинг тақдирига таъсир ўтказиб, маънавий тўқнашувлар манбаи бўлиб қолади, албатта. Бунинг устига, гарчи ана шу зиддиятлар бизда антагонистик руҳда бўлмаса-да, уларни бартараф этиш талайгина куч-ғайрат, зўр гражданлик жасоратини, принципиалликни талаб этади»**.

Ҳа, воқеликни бадиий тадқиқ этишда ҳаётий конфликт ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Қаламга олинган ҳаётий кураш жараёни давр руҳини, замон моҳиятини ифодалайдиган таъсирчан, ёрқин образлар, оригинал характерлар яратиш имконини туғдирмаса, ижодий ютуқ тўғрисида гап бўлиши мумкин эмас. Ҳолбуки, кўпгина асарларимизда ҳаёт қарама-қаршиликлари юзаки баён қилинади. Оқибатда, бу конфликтлар бадиий қимматга эга бўлмайди. Мунаққидларимиз мана шу ачинарли ҳолнинг моҳиятини очиб ташлаш ўрнига қайси ёзувчилар зиддиятларни «характерлараро кураш» шаклида, қайсилари «ички коллизия» тарзида ёритганлигини аниқлашдан нарига ўтмайдилар. Масалан, Б. Имомов «Йиллар нафаси» китобида, «Типологик таҳлил ва конфликт» мақоласида («Ўзбекистон адабиёти ва санъати», 1984 йил, 13 январь) конфликтларнинг ташқи хусусиятларига, шаклий кўринишларига диққатимизни жалб этади-да, масаланинг моҳиятини эътибордан четда қолдиради. Мунаққид кўпчилик асарларда «ғоя характерлар кураши шаклидаги конфликт типида ёритилган»лиги тўғрисида сўз юритиб, қуйидагиларни таъкидлайди: «Бу хусусият «Нурхон», «Инқилоб тонги», «Синчалак», «Ҳуррият», «Шарқ тонги», «Юлдузлар жамоли», «Чотқол йўлбарси», «Меъмор», «Гирдоб», «Сўнгги бархан», «Диёнат», «Қирқ беш кун», «Мангулик», «Номаълум киши» каби асарларга ҳам хосдир».

Майли, бу фикрга эътироз билдирмайлик. Бироқ, мазкур асарлардаги характерлар кураши қай тарзда ёритилиб, қандай образлар кашф этилган? Б. Имомов масаланинг шу муҳим жиҳатига қизиқмайди. У конфликтлар шакли аниқланса бас, шунинг ўзи етарли, деб ҳисоблайди. Ваҳоланки, конфликтлар шаклини белгилаш билан чекланиш, зиддиятлар моҳиятини, мазмунини четлаб ўтиш кутилган натижага олиб келмайди. Оқибатда, мунаққид турли мавзу ва турли савиядаги асарларни аралаштириб юборади, улар баб-баравар салмоққа эга, деб баҳолашга мойиллик кўрсатади. Ахир, Б. Имомов тилга олган драмалар бир-биридан жиддий фарқланмайдими? «Олмос камар» ва «Гирдоб»-чи? Уларни танқидчи санаб ўтган бошқа асарлар билан аралаштириб юбориш тўғримикан? Бу масаланинг бир жиҳати. Иккинчидан, бу асарларда фақат характерлар кураши мавжуд, дейиш тўғри эмас. Ахир Ҳамза, Ҳотам, Аброр, Отақўзи, Азиз Қосимов, Салтанат, Муҳиддин Жабборовичлар нуқул бир-бирлари билан тўқнашибгина қолмасдан айни чоғда ўз хаёллари, онгу тафаккурлари, руҳий оламларидаги «жанглар»ни, яъни «ички коллизия»ни бошларидан кечирадилар-ку? Демак, конфликтларнинг шакллари, ташқи хусусиятларини аниқлашга берилиб кетиб, уларнинг мураккаб мазмунини, асл мағзини ёритмасдан илмий-эстетик ҳақиқатни юзага чиқариш амримаҳол. Буни Б. Имомовнинг қуйидаги фикри ҳам тўла тасдиқлайди: «Умуман «Галатепага қайтиш»нинг жанрий «бебошлиги», унда Ғайбаровнинг ноқатъий ҳардамхаёл характерига, фаолиятига нисбатан кўпинча автор позициясининг аниқ билиниб турмаслигида, бош персонажнинг асар бош қаҳрамони даражасига етказилмаганидадир».

Танқидчи жанр «бебошлиги», «ҳардамхаёл характер» деганда нималарни назарда тутганини очиб бермайди, автор позициясининг нималарда аниқ кўринмаслигини исботлашга интилмайди. Бироқ шуниси равшанки, у Мурод Муҳаммад Дўст асари ғоявий-бадиий жиҳатдан хом, нўноқ, демоқчи бўлади. Б. Имомов ўз фикрини «Галатепага қайтиш»нинг ҳаққоний таҳлили орқали исботлаш тўғрисида қайғурмайди. Негаки, «Галатепага қайтиш»да характерлар кураши ҳам, ички коллизия ҳам мавжуд, уни Б. Имомов аниқлаган конфликт типларидан бирига мансуб деб айтиш қийин. Ахир, Ғайбаров олимлик қобилиятини намойиш этиб, фан кандидати бўлади-ю, лекин бироз вақт ўтгач, илмда янгилик яратолмаслигини эътироф этиб, гоҳ ўзи билан ўзи олишади, гоҳ бошқа одамлар билан тўқнашади. У баъзан ҳақиқат, адолат учун фидойи бўлиб гавдаланса, баъзан бепарво одам тарзида намоён бўлади-ку!

Мурод Муҳаммад Дўстнинг «Истеъфо» («Ёшлик», 1984 йил, 4-сон) қиссаси бош қаҳрамони Эломонов ҳам муайян қолипга «сиғмайдиган» шахс. Ғайбаров сингари гоҳида ўзини-ўзи «тафтиш» қилиши, баъзан гўллиги туфайли узгалардан панд еб юриши, кўзига чўп солиб юрган хотини билан «жанг»га киришиши таъсирчан манзараларда гавдалантирилади. Ёзувчи мана шундай одамларнинг тасодифан катта лавозимга кўтарилиб, кўпчилик сиғинадиган «худо»га айланганини, сўнгра истеъфога чиққач «оёқости» бўлишини кўрсатиш орқали мансабпарастлик иллатларини фош этади, диёнат, ҳалоллик, адолат ғалабаси учун курашга чорлайди. Бинобарин, улар қайсидир жиҳатларига кўра янги, ҳаққоний қаҳрамонларга айланган, деб ҳисоблаш мумкин.

ТЎҒРИ, ЁЗУВЧИ ҳар иккала қиссада ҳам аҳён-аҳёнда баёнчиликка йўл қўяди, конфликтларнинг ҳамма вақт изчил ривожланиб боришига эришолмайди, барча воқеалар ва персонажларни яхлит композиция талабига мувофиқ ёритишни таъминлашга эришавермайди. Оқибатда Ғайбаровнинг ҳам, Эломоновнинг ҳам ички дунёсидаги зиддиятли қарама-қарши ҳолатлар етарли даражада теран тадқиқ этилмайди. Бироқ Б. Имомов «Галатепага қайтиш» асари борасида айтгани сингари, «Истеъфо»ни ҳам ғоявий жиҳатдан бетайин, бадиий жиҳатдан заиф асар, деб баҳолаши тўғри эмас. Зотан, бу асарларда, шунингдек, «Ёзнинг ёлғиз ёдгори», «Қудуқ тепасидаги ой», «От кишнаган оқшом» каби ёшлар қиссаларидаги қаҳрамонларнинг изланиш-интилишларида ҳозирги ўзбек насри учун янги бўлган муҳим хусусиятлар мавжуд. Бу ўринда гап замондошларимизнинг ижтимоий ҳамда оилавий-интим фаолиятидаги фазилатларни қўллаб-қувватлаш, тараққиётга монелик кўрсатаётган иллатларни қоралаш билан чекланмасдан, уларнинг асл моҳиятини жиддий тадқиқ этиш орқали ўқувчиларда курашчанлик, юксак идеалларга садоқат руҳини янада кучайтириш тўғрисида бораётир.

«Характерлар» кураши билан «ички коллизия»ларни бир-биридан ажратиб ташлаб, уларни конфликтнинг мустақил мазмун касб этадиган кўринишлари, деб талқин этиш ноўрин. Хусусан, ҳаёт зиддиятларини қаҳрамонларнинг ижтимоий, интим-оилавий фаолиятидаги мураккабликлар, чигалликлар билан боғлиқ тарзда тадқиқ қилиш натижасида яратилган кенг миқёсли, ҳаққоний образларни тўғри баҳолашда кўпгина қийинчиликлар мавжудки, бу — танқидчиларимизнинг «Олмос камар» романига муносабатида ҳам яққол кўзга ташланди. Тўғри, бу асар ижобий баҳоланди, бироқ унинг асл ютуқ ва камчиликлари ҳаққоний очиб берилди, дейиш қийин. Романда баъзан «характерлар кураши» билан «ички коллизиялар» табиий равишда бирлашиб кетиб, қарама-қаршиликларнинг шиддатли, кескин ва кучли оқими ҳосил бўлса, баъзан қаҳрамонлар кураши ҳаёт ҳақиқати, характер мантиқига мувофиқ эмас, балки муаллиф хоҳишига кўра сунъий равишда кучайтирилади. Танқидчилик эса буни ҳаққоний таҳлилдан ўтказмади.

Шуни алоҳида таъкидлаш зарурки, «Олмос камар»да (гап романнинг қайта ишланган янги варианти тўғрисида кетяпти) табиатни муҳофаза қилиш — биринчи галда инсон ҳаётини, адолат ва ҳақиқатни муҳофаза қилишдир, деган улуғ ғоя илгари сурилади: «Ҳар бир яхши одамнинг қалбида ҳам осмондаги озон қатламига ўхшаган пок бир ҳалоллик пардаси бўлади. Ҳалоллик пардаси худди осмондаги

Давоми тўртинчи бетда

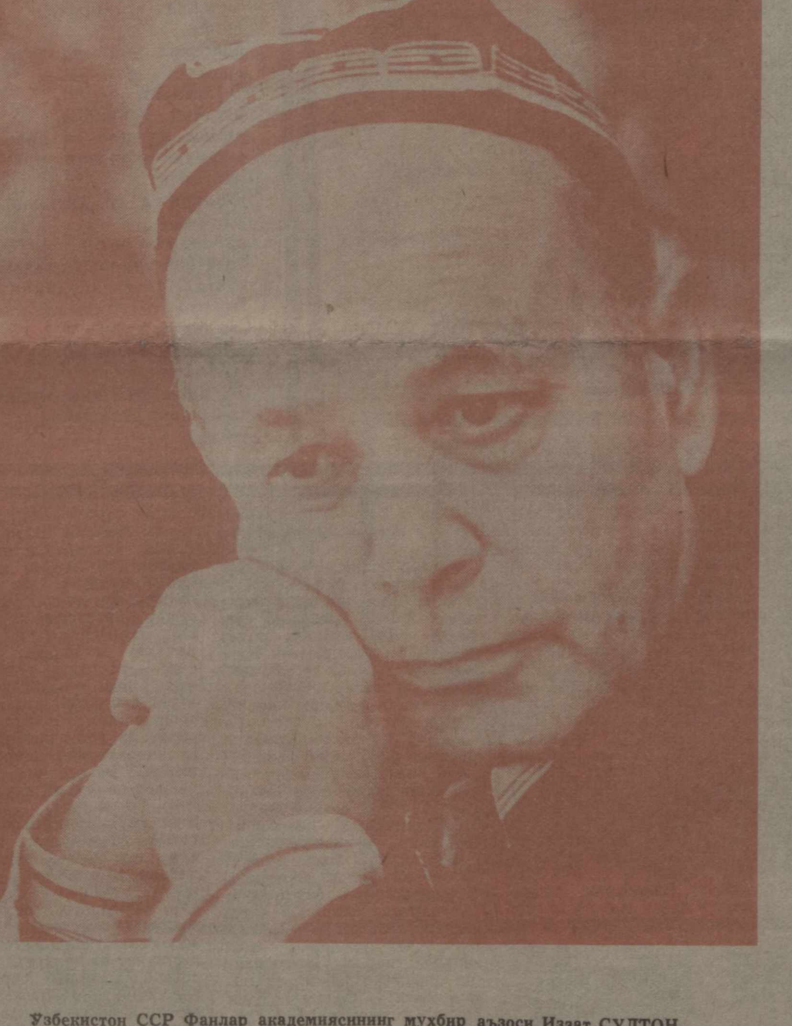

Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг мухбир аъзоси Иззат СУЛТОН

Машҳура СУЛТОНОВА

«УЧИНЧИ БАҲОРНИ КУТДИМ ОЛИСДА...»

УЛУҒ ВАТАН уруши бошланганида Октябрь революцияси ғалаба қозонганига чорак асрча, СССР ташкил топганига 20 йилча бўлган эди. Бироқ шу қисқа давр мобайнида кўпмиллатли совет халқи аҳил оила бўлиб, енгилмас кучга айланган эди.

Совет йилларида совет ёзувчилари кўрсатган жасоратлари, уларнинг социалистик Ватанга садоқатлари кўплаб монографияларга, чуқур илмий тадқиқотларга манба бўлиб келмоқда. Ижодкорларнинг ўзаро ҳамкорликларидан, катта ижодий, ижтимоий-ташкилий ишлардан далолат берувчи ҳужжатлар, хотира ва эсдаликлар, расмий, норасмий мактуб ва ёзишмалар адабиётшуносларнинг қимматли хазинасига айланган.

Оғир синов йиллари Ўзбекистонга эвакуация этилган қалам аҳлининг турмуши, ижоди, ҳамкорликлари, умуман ўша давр адабий жараёни ҳақида кўп ёзилган, махсус рисолалар чоп этилган. С. Мамажонов, Т. Ҳамидова, Н. Номозов монографиялари, «Ўзбекистонда рус адабиёти тарихидан очерклар» шулар жумласидандир.

Марказий Давлат архивида қайсидир ижодкорни уй-жой, озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш, кимнидир шифохонага жойлаштириш, кимгадир ёқилғи беришга доир ҳужжатлар сақланмоқда. Ижодкорларнинг фронтга ёрдам кўрсатиш мақсадида тўплаган маблағларидан, жангчиларга юбориш учун уюштирилган совғаларидан гувоҳлик берувчи ҳужжатлар ҳам бор бўлиб, уларга Ҳамид Олимжон, Анна Ахматова, Ғафур Ғулом, В. Луговской, Ойбек, К. Чуковский, Уйғун, Л. Пеньковский, Яшин, В. Державин ва бошқа адибларнинг мўътабар имзолари чекилган. Сўз санъаткорлари совет халқини жасоратга, Ватанни душмандан озод этишга чақириш билан бирга, эл қатори фронт учун қўлларидан келган моддий ёрдамларини ҳам аямаганлар.

Тарихий ҳужжатлар Ўзбекистон Коммунистик партиясининг Марказий Комитети доим ижод аҳли ва айниқса республикамизга кўчириб келтирилган ёзувчилар ҳолидан хабардор бўлиб турганини, уларнинг ишлаш шароитларини яхшилаш борасида махсус кўрсатмалар берганини кўрсатади.

Ёзувчилар союзи ва унинг Ҳамид Олимжон бошчилигидаги раҳбарлари адабий ҳамкорликка, ижодкорлар ўртасидаги дўстликни ривожлантиришга алоҳида аҳамият билан қараганлар. Бу жиҳатдан Л. Батнинг қуйидаги сўзларини эслаб ўтиш ўринлидир: «Бу ерда (Ёзувчилар союзида — М. С.) бизни бир киши қарши олди. Унинг юз-кўзлари, гапириши, бутун қиёфаси кўнглимизни кўтарди... У бизнинг юракларимизни ўқиб олган эди. У катта ташкилотчига хос сезгирлик билан имконият ва майлларимизни тез аниқлаб олди. Янги миллий заминга кўчирилган ёзувчиларнинг нималар қила олишини, бошпана берган қардош республикага уларнинг қандай ижодий фойда етказа олишини дарров пайқади». Бу зийрак раҳбар Ҳамид Олимжон эди.

Тошкентга келган ёзувчилар ҳисобига Союз правлениеси янада кенгайди, унда ўтадиган мажлисларда А. Толстой, Ҳамид Олимжон, Ғафур Ғулом, К. Чуковский, Ойбек, В. Луговской, Якуб Колас, А. Дейч, Абдулла Қаҳҳор, Уйғун, Яшин, М. Шевердин, Н. Погодин ва бошқа кўплаб адиблар адабиётнинг долзарб масалаларини муҳокама қилганлар, биргаликда янги асарлар яратиш, тўплам ва альманахлар чиқариш режаларини тузганлар, ёзилиши, тартиб берилиши керак бўлган китобларнинг йўналиши, мавзуини белгилаганлар. Доим яқин мулоқотда бўлган ижодкорлар бир-бирларидан фикр-мулоҳазаларини, маслаҳатларини, хуллас, ёрдамларини аямаганлар. Ғафур Ғулом А. Толстойнинг «Иван Грозний» пьесасини ўқиб, асар муҳокамасида қатнашган. К. Чуковский И. Султоннинг «Бургутнинг парвози» пьесаси билан танишиб, драматургия соҳасидаги изланишларини давом эттиришни маслаҳат берган. К. Зелинский Ғафур Ғулом шеърлари ҳақида, Ҳамид Олимжон Вс. Ивановнинг «Ильич проспекти» асарининг Давлат мукофотига тавсия этилишига бағишланган мажлисда ўз фикр-мулоҳазаларини билдирганлар. Бундай дўстлик, ҳамкорлик намуналарини кўрсатувчи далилларни кўплаб келтириш мумкин. Ҳамид Олимжон, Уйғун, С. Абдулла, П. Погодин биргаликда яратган «Ўзбекистон қиличи» пьесаси саҳна юзини кўрди. В. Шкловский, А. Спешнев, Иззат Султон ва Уйғун ҳамкорликда ёзган киносценарий асосида «Алишер Навоий» кинофильми яратилди. «Советский писатель» нашриётининг Тошкент бўлими М. Шайхзода, Уйғун, Т. Фаттоҳ тўпламларини, Ўзбекистон Давлат нашриёти А. Толстой, Б. Лавренев, С. Маршак ва бошқа машҳур адибларнинг китобларини, ўзбек тилида эса М. Шолохов, А. Твардовский, Н. Тихонов, К. Чуковский, К. Симонов, М. Бажан, Якуб Колас, А. Корнейчук асарларини чоп этди.

Ёзувчилар союзида 1942 йили 13 июнда ҳамкорликда чиқарилган илк китоб — «Поэты Узбекистана» тўплами муҳокамасида унинг муҳаррирларидан бири К. Чуковский шундай деган эди: «Бу китобнинг яратилиш тарихи ажойиб. Ўзбек поэзиясидан яхши хабарим йўқ эди. Шайхзода, Уйғун номлари одатда тасодифан эркин таржималар орқали қулоғимга чалиниб қолар эди. Мени «Берлинда суд» ва бошқа асарлар қойил қолдирди. Шундай қилиб, мен ўзбек поэзияси билан танишдим. Бунда мен чуқур анъаналар илдизини кўрдим ва уларни рус ижодкорларига ва ўқувчиларига етказиш керак деб билдим». Синов йиллари Ўзбекистонда яшаган рус адабиёти вакиллари ўзбек адабиёти намуналарини рус ижодкорлари ва ўқувчиларига етказиш борасида жуда кўп ишлар қилди. Ойбек, Ҳамид Олимжон, Ғафур Ғулом, Зулфия, Уйғун, Шайхзода, Амин Умарий китоблари В. Луговской, Н. Ушаков, В. Державин, Л. Пеньковский, Е. Бертельс, В. Жирмунский, К. Зелинский, А. Дейч, С. Сомова, В. Липко ва бошқалар таржимаси, таҳрири, изоҳи, сўзбошисида нашр этилган эди. Ойбекнинг рус тилига М. Салье таржимасидаги «Навоий» романига улуғ шоир ижодининг катта билимдони Е. Э. Бертельс муҳаррирлик қилган эди. Шу тариқа рус китобхони ўзбек совет ва классик асарлари намуналари билан танишиш имконига эга бўлдилар.

Е. Бертельс ва Л. Пеньковский ўзбек адабиётининг классик намуналаридан — Навоий ва Бобур асарларини рус китобхонига етказиш борасида катта хизмат кўрсатди. Ҳаёт ва мамот жанглари кетаётган, ижод аҳли совет халқини сафарбарликка даъват этаётган бир вақтда Навоий, Бобур, Муқимий, Ҳамза асарларини рус тилига таржима этиш, А. Пушкин, А. Чехов китобларини ўзбек тилида нашр этишда катта ҳақиқат бор эди. Совет жангчиси фашизмга қарши курашда ўз Ватанининг ўтмишини, бой тарихи ва келажагини ҳимоя қилди. Бу жангда уларга совет халқларининг маънавий мерослари, бу маънавий хазинани яратувчиларнинг мўътабар номлари ардоқли ва янада қадрли бўлиши табиий эди. Турли миллат ижодкорларининг бир мақсад йўлида меҳнат қилишлари, бутун имкониятларини, истеъдодларини Ватан хизматига йўллашлари уларни янада бир-бирларига яқинлаштирди, дўстлаштирди.

«Мен 1944 йилнинг май ойига қадар Тошкентда яшадим.... Бошқа шоирлар қатори мен ҳам тез-тез ҳарбий госпиталларда бўлдим, ярадор жангчиларга шеърлар ўқидим, мен Тошкентда биринчи марта жазирама иссиқда дарахт соясининг ва сув жилдирашининг сеҳрини туйдим. Яна мен инсон саховатининг қандай эканини билдим», деб ёзган эди таниқли совет шоираси, «Тошкент дафтари» шеърлар туркуми муаллифи Анна Ахматова.

Учинчи баҳорни кутдим
олисда
Ленин шаҳридан.
У бунда учинчи ва
сўнгги баҳор
Бўлур афтидан.
Аммо мен ҳеч қачон
унутмам сўнгги
Соатга қадар:
Оғоч соясида
шилдираган сув
Хушрўй нақадар.
Шафтоли гуллари,
бинафша атри...
Ҳаммаси — ойдек,
Қани, ким айтади бу
юртни менга
Бегона жой деб.

Ўзбекистонда ўзига нисбатан катта ғамхўрликни, эътиборни кўрган, дўстона ижодий муҳитда яшаган шоирагина шундай ёзиши мумкин эди. Ўзбекистон бу ерга келган ижодкорларга «бегона жой» бўлмаганини, жумладан, К. Чуковский шундай эътироф этган эди: «Мен халқлар ўртасидаги ленинча дўстликнинг жуда катта аҳамиятга эга эканини ҳамиша билардим, аммо эътироф қилишим керакки, бу дўстлик шундай ҳаяжонли, шундай қалбдан ва фидокорона самимий дўстликка айланишини ҳеч қачон хаёлимга келтирмаган эдим».

Ўзбекистонга келган ижодкорлар рус классиклари — А. Пушкин, С. Есенин асос солган Шарқ мавзуи анъаналарини ижодий давом эттирдилар — Совет Шарқини, Ўзбекистонни ижодий ўрганиб, ўзлаштирдилар, Якуб Коласнинг «Ўзбекистонга» «Салор» шеърлари, Э. Огнецвет, М. Терещенко ва бошқа адиблар кўплаб асарларининг яратилишида ўлкамиз илҳом манбаи бўлган. 1942 йили нашр этилган «Ташкентский альманах»нинг «Ўзбекистон Улуғ Ватан уруши йилларида» рубрикаси остида А. Толстойнинг «Фидойилик» лавҳаси, В. Луговской ва С. Городецкийнинг «Ўзбекистон» шеърлари, Е. Дорошнинг Фарғонага бағишланган очерки, К. Зелинскийнинг «Ўзбекистон шоирлари ва уруш» мақоласи каби асарлар жамланган эди. Дарвоқе, 1942 йил бошида ўтказилган Ёзувчилар союзи президиумининг мажлисида ижодий режалар муҳокамасида қатнашиб, А. Толстой уруш туфайли Ўзбекистонга кўплаб совет кишиларининг, завод ва фабрикаларнинг кўчириб келтирилиши, жойлаштирилиши тарихда биринчи марта мисли кўрилмаган воқеа эканлиги ёзувчиларнинг бу мавзуга жиддий ёндошишлари кераклигини таъкидлаган. Атоқли адиб «Фидойилик» лавҳасини ўзбекистонликлар кўрсатган жасоратларни тасвирлашга бағишлаган.

Бу йилларда ижодий союзларга расмий ташкилотлар ва ёзувчиларга ҳарбий қисмлардан кўплаб мактублар келган. Жумладан, капитан Курганский ўз мактубида шундай ёзади: «Бизнинг ўзбек жангчиларимиз — зиёли, колхозчи, ишчиларимиз — душманни тор-мор этувчи, урушнинг ҳамма қийинчиликлари: зах окопларга, совуққа бардош бера олувчи солдатгина бўлиб қолмай, ҳамма қатори, орзу қилувчи, жонкуяр, жангда ҳалок бўлган дўстининг қабри устида кўз ёш тўкувчи, жангда қўлга киритилган ютуқлардан шодлана олувчи инсондир. Бизнинг саккизинчи қисмимизда жангчи ўзбеклар оз эмас. Мен блиндаж ва окопларни тез-тез айланиб, ўз жангчиларим билан суҳбатда бўламан. Улар Ўзбекистон ҳақида, илм ва маданият, шеъриятга оид ҳар бир сўзни бутун вужуди билан берилиб тинглашади. Лекин, афсуски, уларга ўз тилларида ёзилган бирор нарсани топиб беролмайман». Бу мактуб асосида кўплаб тадбирлар белгиланган, жангчиларни ўзбек адабиёти намуналари билан мунтазам таъминлаб туриш чоралари кўрилган эди.

ШУ ТАРИҚА, уруш йилларида турли миллат ёзувчиларининг ўзаро муносабатлари ва уларнинг ўқувчилар билан бўлган мулоқотлари мустаҳкамланди. Ёзувчи сўзининг салмоғи юксалди. Кўпмиллатли совет адабиётининг довруғи дунёга таралди. Социалистик тузум барпо этган халқлар, ижодкорлар ўртасидаги дўстлик, самимиятга тўла муносабатлар ҳар қандай қийинчиликларни бартараф этишга қодир буюк кучга айланганини ғалаба билан тугалланган уруш исбот этди.

ТАДҚИҚОТ * АХБОРОТ

АЛЛОМА ВА АДИБ

Замонасининг машҳур адиби, тарихчи ва тилшунос олими Абу Мансур Абдулмалик ибн Муҳаммад ибн Исмоил ас-Саолибий ан-Найсобурий (ан-Нишопурий) 961 йили Нишопурда туғилган. Шу ерда маълумот олиб, араб тили ва адабиётини, Эрон ва Ўрта Осиё халқлари тарихини чуқур ўрганади. Машҳур шоирлар Абу Сулаймон ал-Хаттобий (931-998) ва Абу Бакр Хоразмийдан (935-993) сабоқ олади.

Ас-Саолибий савдо билан, асосан тулки териси савдоси билан танилади, шу туфайли «Саолибий» лақабини (саолиб — тулкилар, демакдир) олади. «Йатимат ад-даҳр» номли машҳур асарида ёзишича, Саолибий 992-993 йили Бухорога келиб, бир неча ой истиқомат қилган ва жуда кўп олимлар, шоирлар суҳбатида бўлган. У Ибн Сино ва Абу Райҳон Беруний билан бир даврда ва бир мамлакатда яшаган, бироқ уларнинг бевосита алоқада бўлганлари ҳақида ҳозирча бирор маълумотга эга эмасмиз. Беруний ўз асарларида Саолибий маълумотларидан фойдаланган. Ас-Саолибий 1038 йили Нишопурда вафот этган.

Абу Мансур ас-Саолибий асосан ижтимоий фанлар соҳасида етук олим бўлиш билан бирга яхшигина шоир ҳам эди. У тил, адабиёт ва тарихга оид жуда кўп асарлар яратган. Машҳур турк географ ва библиографи Мустафо ибн Абдуллоҳ Котиб Чалабий Ҳожи Халифанинг (1609-1687) «Кашф аз-зунун» китобида Саолибийнинг 19, немис олими Карл Броккельманнинг «Араб адабиёти тарихи» китобида 51, ҳозирги замон Миср олими Абдулфаттоҳ Муҳаммад ал-Ҳулув тадқиқотида 84 асари кўрсатиб ўтилган.

Саолибийнинг яна бир муҳим асари «Китоб латоиф ал-маориф»дир. Бу, яъни «Ғаройиб маълумотлар китоби» 990-995 йиллари араб тилида ёзилган. Китобда муҳим тарихий-этнографик маълумотлар берилган бўлиб, кўпчилиги ноёб хабарлардир. Шунингдек, асардан Саолибий ва унга замондош бошқа бир қанча арабийнавис шоирларнинг асарлари ҳам жой олганки, булар ўша даврда Ўрта Осиё, Эрон, Афғонистонда араб тилида яратилган шеъриятни ўрганишда муҳим манба вазифасини ўтайди. Асарнинг сўнгги ва энг йирик — ўнинчи бобида турли мамлакат ва шаҳарларнинг ўзига хос жиҳатлари ҳақида ҳикоя қилинади. Хуллас, Ас-Саолибийнинг бу асари Ўрта Осиё, Эрон, Афғонистон, умуман, Шарқ халқлари тарихи, этнографияси, адабиёти, маданияти тарихига доир қимматли, қизиқарли маълумотларга бой манба.

Қуйида шу китобдан олинган айрим парчалар таржимасини эътиборингизга ҳавола қилаётирмиз.

Исматулла АБДУЛЛАЕВ,
филология фанлари доктори

«ҒАРОЙИБ МАЪЛУМОТЛАР...» ДАН:

САМАРҚАНД

...Манзилга яқинлашиб қолганда, кўзларни қамаштирадиган ғоят гўзал манзарани кўриб, у ёнидагиларга деган экан: «Уни (бирор нарсага) ўхшатинглар». Улар ҳеч нарсани хаёлларига келтиришолмабдилар. Шунда саркарда деган экан: «У гўё мовий осмон, унинг қасрлари гўё порлаб турган юлдузлар, анҳорлари худди Самон йўлининг ўзидир». Бу ташбиҳни жуда ўринли деб ҳисоблаб, унинг ҳақиқийлигига ажабланадилар. Самарқанднинг ўзига хос нарсаларидан — қоғоз Миср қоғози ва авваллари хат ёзиш учун ишлатилган териларни орқада қолдириб кетади. Чунки (Самарқанд) қоғози энг яхши, энг нафис, энг мулойим ва энг қулайдир. У фақат шу ерда ва Хитойдагина бўлади. «Йўллар ва мамлакатлар китоби»нинг муаллифи зикр қилишича, Зиёд ибн Солиҳ Хитойдан асир олганлар орасида қоғоз ясайдиган бир киши Самарқандга келиб қолади. Сўнгра Самарқандда қоғоз санъати ривожланиб кетади. Ҳатто Самарқанд аҳли учун савдо маҳсулоти бўлиб қолади. Қоғоздан дунёнинг ҳамма томонларида фойдаланадиган бўлишади. Самарқандга хос (нарса)лардан аммиак, тикилган либослар, симоб, фундуқ ва қуллардир. Тоҳир ибн Абдуллоҳ ибн Тоҳир бир вақт ўз вакилларига имзо чекилган (шундай) фармонни чиқарган экан: «Агар Таҳористоннинг саман оти, Барданинг хачири, Миср эшаги ва Самарқанд ғуломини учратсангиз, бу ҳақда бизнинг раъйимизни сўраб ўтирмай, сотиб олаверинг».

ХОРАЗМ

Ўз муносабати, хусусиятлари ва савдо-сотиғи жиҳатидан Турк диёрига яқин туради. У ердан қўйлар, мўйна, айниқса, қизил ва қора тулки (мўйналари), ажойиб ёйлар, тузланган балиқлар... олиб кетишади. Хоразмга хос нарсалардан у ерда боранж номи билан юритиладиган қовундир. Айтишларича, у қовунларнинг энг ширини ва яхшисидир. Уни қўрғошин қолипларда музга ўраб авваллари (халифа) Ал-Маъмунга, кейин эса Ал-Восиққа олиб боришган. Агар яхши сақланиб, етиб келса, бир донаси етти юз дирҳам турар экан. Унга хос (нарса)лардан яна кирбос, уни оранж деб атайдилар... Хоразм тангрининг энг совуқ жойларидан биридир. Ҳатто у ерда қишда Амударё музлайди ва унинг устидан фил, карвонлар ва аскарлар ўтади. У қирқ кундан икки ойгача музлаган ҳолда қолади...

ҚАДИМИЙ ВА НАВҚИРОН ДЎСТЛИК

Азалдан дили ва фикри бир-бирига пайванд тожик ва ўзбек халқлари бир тупроқ, бир маконда яшаб, бир қуёшнинг нури ва ҳароратидан баҳраманд бўлиб келмоқда.

Абдураҳмон Жомий ва Алишер Навоий ўртасидаги тарихий дўстлик қадимий биродарлигимизнинг жонли тимсолидир. Ўзбек классик адабиётининг Турди, Машраб, Махмур, Гулханий, Нодира каби улкан намояндалари, шунингдек Асирий, Фахрий, Жавҳарий, Фаёз сингари тожик шоирлари ҳар икки тилда ижод қилганлар. Зуллисонайнлик анъанаси советлар даврида Садриддин Айний ижодида барқ уриб яшнади.

Улуғ Ленин партиясининг доно миллий сиёсати туфайли барча совет халқларининг дўстлиги чинакам қардошликка айланди. Жумладан, ўзларининг шонли 60 йиллик тўйларини нишонлаётган Тожикистон ва Ўзбекистон республикалари меҳнаткашларининг социалистик турмуш тарзи янги мазмун билан бойиди. Ленин мукофоти лауреати Ғафур Ғулом лутф этганидек:

Яқин қуда-қудағай, қадим-қадимдан буён,
Бирининг ўғли тожик, келини ўзбек қизи.
Отаси фарғоналик, онаси аз Бадахшон,
Она тилиси тожик, аммо ўзбекдир ўзи.

Тожик ва ўзбек халқлари ўртасидаги адабий алоқалар адабиёт кунлари, янги асарлар таржимаси тимсолида бугунги кунда ҳам изчил давом эттириляпти.

Қуйида тожикистонлик шоирлар ижодидан баъзи намуналар эълон қиляпмиз.

Мирсаид МИРШАКАР

ИНСОН

Ҳақиқатдир асли, сенсиз ҳам азал
Қуёш теграсида айланган замин.
Сенсиз ҳам денгизу уммонлар бўлган,
Ўрмону лолазор, дала-дашт тағин...
Аммо сен келгунча бу кўҳна дунё,
Зулмат оғушида кечирган ҳаёт.
Совуқ вужудига гўё бердинг жон,
Ҳароратинг билан бахш этдинг нажот.
Сенинг орзуларинг, муҳаббатингдан,
Тириклик касб этди ўзгача маъно.
Ғайрат-шижоатинг, меҳнатинг билан
Бунёд бўлди ерда хаёлий маъво.
Сен туфайли гўзал асли бу ҳаёт,
Қўлларингда сайқал топмоқда олам.
Дунёнинг таянчи, ифтихорисан,
Эй соҳиби олам-ҳазрати одам!

САФИНГДАН ЧИҚАРМА

То тирик эканман, асло сафингдан,
Мени чиқармагил, азиз комсомол.
Сочларим оқига боқмагил ҳайрон,
Қаддиму ёшимни олма ҳеч малол.
Қалбим аввалгидай сен-ла ҳамқадам,
Ёшлик ҳарорати кезар қонимда.
Орзулар бермагай бир лаҳза ором,
Истиқбол нашъаси таним, жонимда.

Носир МУҲАММАД таржималари

Мўмин ҚАНОАТ

БУЮКЛИК ВА КАМТАРЛИК

Сувратинг чизишга сўз сеҳри ожиз
Эй, тожик гўзали, эй тоғли малак!
Аммо умидимдан кечмагум ҳаргиз,
Чизмакка қўл келар ҳунаринг, бешак...
Қуёш ноз уйқусин тарк этмай ҳануз
Бир даста нур каби саҳро кезасан.
Тун чўкар, чарақлар осмонда юлдуз,
Шафақдек, саҳрони ҳамон безайсан.
«Оқ олтин» саҳросин этибон маскан
На шуҳрат изладинг, на олий мақом.
Бемон ҳосил учун тер тўкдинг бемон,
Камтарликдан топдинг буюк деган ном.
Гўё унутгансан пардоз қутисин,
Аммо кўринасан яна гўзалроқ,
Асли чирой учун бир ҳикмат тайин:
Ёноқ гул-гул ёнар юрак бўлса оқ!
Эй, тожик гўзали, эй тоғли малак,
Меҳнатдан нурлидир сенинг борлиғинг!
Нур ила чизарман сувратинг, бешак,
Буюклигингдандир хокисорлигинг...

ЖОНИБЕК таржимаси

Лойиқ ШЕРАЛИ

Ёнган бу онинг кўрсам, бедор аҳволинг кўрсам,
Ҳар лаҳза, ҳар соатда бул ажиб ҳолинг кўрсам,
Шайдо бўлибсан, эй дил, шайдолиғинг муборак!
Тошдин шараф истайсан, ёрдин назар истайсан,
Сочдин мадад излайсан, ишқдин асар истайсан,
Бино бўлибсан, эй дил, пайдолиғинг муборак!
Ҳавaслардан гулгунсан, таманнодин тўлинсан,
Дилоро шавқларга лим тўлиб турган кўнгилсан,
Фидо бўлибсан, эй дил, фидолиғинг муборак!
Жаҳондай бепоёнсан, пайдосан ҳам ниҳонсан,
Гоҳ лоладай алвонсан, гоҳи барги хазонсан
Ошиқ бўлибсан, эй дил, савдолиғинг муборак!
Ўзгача туғёнинг бор, ўзгача жавлонинг бор,
Сийнага ўзни уриб, ўзгача тўфонинг бор,
Дарё бўлибсан, эй дил, дарёлиғинг муборак!
Гоҳ ҳолим кузатгайсан, ўз ғамингга қўйгайсан
Гоҳ чирмаб алангадай борлиғим куйдиргайсан,
Зебо бўлибсан, эй дил, дунёлиғинг муборак!

Сирожиддин САИДОВ таржимаси

Дўстлар дийдори

С. МАҲКАМОВ фотоси

Шавкат РАҲМОН

ШОИРАНИНГ САВОЛИГА ЖАВОБИМ

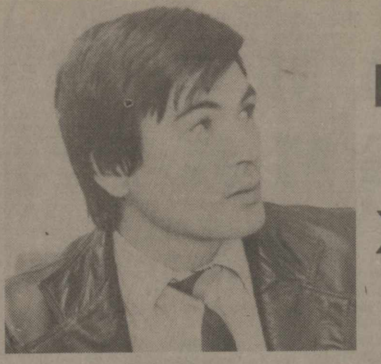

Қизим сўраб қолар
йўл бўйларида —
Андижон, Риштонда, Ленинободда —
тўғри нигоҳини кўзингга қадаб
Ленин кулиб турар —
қадрдон, содда.
Тез-тез учраб қолар ҳайкаллари ҳам,
бинолар пешида —
улкан сурати.
Қаҳратон қишда ҳам,
саратонда ҳам
кўзингга синовчан қараб туради.
Қизим, ҳали ёшсан,
англарсан ҳали,
бу йўллар мошинлар юргучи йўлмас,
бу — кураш йўлидир,
толе йўлидир,
Ленин бу йўлларда турмаса бўлмас...
Посбондай ҳар жойда турмаса агар,
агар бир дақиқа юмса кўзини,
бу равон йўлларни босиб кетмасми
қилвири ўғрилар,
олабўжилар.
Қулай вақт кутаркан
улар ҳозирча
софдил одамларнинг имонин юлар.
Ленин кўзларига беролмай бардош,
Пана-паналарга яширинар улар.
Бироқ шундайлар бор,
тик қарарлару
тескари бажарар доҳий сўзларин,
гумроҳлар, қаллоблар тўдаларини
Кўриб кўрмаганга олар ўзларин.
Қизим,
битта ёвнинг икки юзини
мен сенга хаёлан чизиб кўрсатдим,
Бу ҳақда кейинроқ...
бўлар, албатта,
бафуржа ўйламоқ учун фурсатинг.

●

Дўстларим —
ажойиб, меҳрибон,
ақлли, ҳушчақчақ кишилар,
юракдан кулишар,
кулганда
кўзлари ғалати қисилар...
Ўзимни,
айбладим ўзимни,
неча бор уларни оқладим,
кўнглимда гавҳардай нур сочган
Покиза туйғуни сақладим.
Сақладим
Дўстларим
Зарблари
гоҳ айри этса ҳам ҳушимдан,
ранго-ранг гуллармас
човутли
йиртқичлар кирса ҳам тушимга.
Собитман,
қайтмасман йўлимдан
ҳали кўп синовга ярайман.
Ҳар куни дўстларни кўрганда
мўъжиза кўргандай қарайман.

●

Гўё бунда
ҳар бир нарсанинг
кўзлари бор — хотираси бор,
яйраб-яшнаб қарашлари, гоҳ
шафқат сўраб жавдираши бор.
Кўзи бордай
кузги даланинг,
кўзи бордай нуроний тоғнинг,
хотирамга санчилиб қолар
нарсаларнинг ўткир нигоҳи.
Қарагандай
ҳар битта нарса
ҳар бир шарпа, товушларимга,
сув ичаман —
ёруғ нигоҳлар
тўлиб кетар ҳовучларимга.
Гўё шу ер,
шу безабон ер
кўрмайди деб ўйламоқ хато.
Гўёки ер улкан бир кўздир,
илғаб турар ўйингни ҳатто.
Гўё шу ер,
шу хокисор ер,
фарқлар яхши, ёмон — барини,
таниб олар бир кун барибир
асл дўсту душманларини:
Тўлқинланар
ўша пайт қирлар,
дов-дарахтлар қўзғалар лак-лак
қаттол давр, асрларни ер
салобати билан эзажак.
Неки ёлғон,
омонат бўлса,
ҳалок бўлар бари бир зумда:
қулар, чўкар, тўзонга дўнар
Энг одил ва қатъий ҳукмдан.

ЁР БИЛАН ЁЛҒИЗ ҚОЛГАНДА СЎЙЛАГАНЛАРИМ

Тобора яқиндир
жасорат они —
мингта қуёши бор гўзал дақиқа —
менга ҳам бир куни бўлур намоён
кўпга насиб бўлган буюк ҳақиқат.
Мен севган дарёлар шундоқ қолурму,
мени ўйлатган йўл қолурми шундоқ.
Мен суянган тоғлар шундоқ қолурми,
шундоқ қолурмикан юракларда доғ.
Ногиҳон,
хаёлим ёришиб кетар,
эслаб келажакнинг улуғларини.
Мен сочиб кетаман кўҳна бағрингга
ўлмас ғояларнинг уруғларини.

ҒАЛАБАМИ Ё МАҒЛУБИЯТ?

Боши учинчи бетда

озон пардасига ўхшаб, маънавий ҳаётимизни обод қиладиган нурларга йўл беради, аммо одамни ҳаром йўлга бошлайдиган, табиатни увол қиладиган, маънавий дунёни ўлдирадиган зарарли нарсалардан бизни ҳимоя қилади».

Ёзувчи асардаги Аброрнинг бутун ҳаётини ўшандай «ҳалоллик пардаси» ўраб олган, деган нуқтаи назардан келиб чиқиб таҳлил қилади ва уни «виждон азоби нималигини билмайдиган, гап ўтмайдиган» «бетон» одам — Баҳромовга қарши қўяди. Натижада, Аброр билан Баҳромов тўқнашуви ҳаётий чиққан. Энг муҳими, Аброр билан Баҳромов тўқнашувларига ҳам ижтимоий, ҳам оилавий-интим ҳодисалар «қоришиб-чатишиб» кетиб, конфликтни янада кучайтиради. Афсуски, баъзи ҳолларда қаҳрамонларнинг олишув-тортишувлари шунчаки баён этилади, таърифлаб, тавсифлаб берилади. Бу эса асарда кўтариб, чиқилган жуда долзарб ижтимоий муаммоларнинг янада теранроқ ёритилишига, катта воқеа бўладиган баркамол образлар кашф этилишига монелик қилган.

Хайриятки, икки карра икки тўрт бўлишини исботлаб, «ички коллизия»ларни фақат таъкидлашга қаратилган асарлар тобора камайиб бормоқда. Ғоятда кескин ижтимоий муаммоларни дадил қаламга олаётган ижодкорлар сафи мустаҳкамланмоқда. С. Кароматовнинг «Сўнгги бархан» ва Ш. Бўтаевнинг «Сирли юлдузлар» асарларини ўқигач, бунинг тўғрилигига яна бир бор ишонч ҳосил қилдик. «Сўнгги бархан»да қўриқ ерларни сув билан таъминлаш, табиат хазинасидан, айниқса, сувдан унумли фойдаланиш, иккинчисида кўзбўямачалик, қаллобликка қарши кураш муаммоларига диққатимиз жалб этилади. «Сўнгги бархан»нинг муаллифи кўп йиллардан бери қалам тебратиб келаётган тажрибали ижодкор, «Сирли юлдузлар» эса ижодга илк бор қадам қўйган ёш ёзувчи қаламига мансуб.

Бир қанча тақриз ва мақолаларда «Сўнгги бархан»нинг фазилатлари ва нуқсонларига оид турли хил мулоҳазалар ўртага ташланди.

ТАНҚИДЧИ Матёқуб Қўшжонов кўпроқ обком секретари характеридаги зиддиятларга тўхталган бўлса, ёзувчи Х. Тўхтабоев «Прозамизнинг ёрқин уфқлари» мақоласида («Шарқ юлдузи», 1984 йил, 5-сон) романнинг конфликти ҳақида фикр юритиб, шундай дейди: «Асарнинг конфликти ҳамма нарсага қурби келадиган обком секретари билан унинг қўл остида ишлайдиган, «пуф» деса учиб кетиши мумкин бўлган Пўттиев ўртасидаги зиддиятга қурилади. Натижада, конфликт асарнинг бошидаёқ сусайиб кетади». Бу фикрга қўшилган ҳолда, диққатингизни қуйидаги вазиятга қаратмоқчимиз: ёзувчи роман устида ишлаш жараёнида, шубҳасиз, жуда кўп ҳаётий материалларни ўқиб, ўрганиб тадқиқ этган. У қўриқ ва бўз ерларни ўзлаштириш, элу юртни сув билан таъминлашга оид жуда долзарб, салмоқли ижтимоий муаммоларни кўтариб чиққанки, бу эътиборга лойиқ. Албатта, яхши мавзу ва салмоқли муаммоларни топган адиб ўз қаҳрамонларини етук бадиий тип даражасига кўтариши ҳам зарур...

Ёзувчи Ваҳобовни жуда ақлли, ўта тадбиркор, истеъдодли раҳбар сифатида завқ-шавқ билан таърифлайди ва шундай ажойиб фазилатларга эга бўлгани туфайли у обкомнинг биринчи секретарлигига сайланган, деб бир неча бор таъкидлаб ўтади. Унинг рақиблари-чи? Бири — Пўттиев, область сув хўжалиги бошқармасининг раҳбари, иккинчиси — Зулфиддинов, обком секретари. Ҳар иккаласи ҳам жуда юксак лавозимларни эгаллаган. Лекин Зулфиддиновда ҳам, Пўттиевда ҳам катта ақл, истеъдод сезилмайди. Оқибатда улар орасидаги қизғин «жанг»лар биз истаган даражага кўтарилмайди. Ёзувчининг ўзи ҳам бир жойда: «биринчи зарбадаёқ Пўттиев кучли тўлқинга дуч келган писта пўчоғидек қалқиб, довдираб қолди», деб ёзади. Романда ҳаёт зиддиятлари, қаҳрамонларнинг курашлари тўғри белгиланади, баъзан реал воқеликнинг ўзидагидек шиддат билан ривожлантирилади. Агар ёзувчи тилга олган зиддиятлар биз истаган миқёсда кенг ва чуқур очилганда эди, бош қаҳрамоннинг ўз мухолифлари устидан ғалаба қозониши ҳам, салбий персонажларнинг мағлубияти ҳам ҳар жиҳатдан мукаммал бўлиб чиқарди.

Энди «Сирли юлдузлар» қиссасини олайлик. Ёш ёзувчи ҳозирги ҳалол, жасур, билимли ёшларнинг маънавий қабиҳликка қарши курашини бадиий ифодалашни мақсад қилган. Бу — яхши.

Қисса қаҳрамони Жавлон қинғир бригадирнинг ҳамтавоғи бўлиб қолган одамга қарата шундай дейди: «Ҳаммани ўзингиз сингари ҳаромхўр қилмоқчимисиз... Бригадир сизни нима билан мукофотлади? Машина олиб беришга ваъда бергандир-да! Сохта ведомостлар туздиришингизни билинг!».

Яна шуниси борки, айбловчи — студент, айбланувчи эса домла, декан ўринбосари. Ана энди улар ўртасида кескин «жанглар» бошланса керак, дейсиз. Бироқ Жавлон ўз рақибини аччиқ сўзлар билан «ўйиб-ўйиб» олади-ю, шу билан чекланади. Бунинг ўрнига Жавлонни курсдоши Назокатнинг ҳақоратлагани, устидан кулгани, таҳқирлагани, йигит бунга чидамасдан қизнинг юзига тарсаки тортиб юборгани, сўнгра бу жанжалнинг комсомол мажлисида кенг муҳокама қилингани баён этилади,холос. Рост, қиссада Жавлоннинг баъзи ўринларда тирик одамларга ўхшаб изтироб чекишини, ўз тақдирини ўзи ҳал қилиш учун интилишини, адолат тантанаси учун курашга даъват этишини кўрамиз.

Адолат тантанаси! У ҳаётнинг қайси соҳасида қўлга киритилмасин, олам-олам қувонч бахш этади. Мағлубият-чи? Табиийки, мағлубият аччиқ ғам-аламлар, изтироблар келтиради. Шунинг учун, ғалабага интилмаган, ғалабани орзу қилмаган одамни топиш қийин. Лекин зафарни қўлга киритиш учун фақат орзу-интилишнинг ўзи етарлими? Етарли эмас! Ғалаба оғир, машаққатли меҳнат, кескин курашларга дош бериб, кўзланган мўлжалга олиб борадиган алоҳида қудрат, истеъдод, сабр-чидам, фидойилик, мислсиз жасоратни талаб қиладики, бу ҳаётнинг барча жабҳаларига, жумладан бадиий ижодга ҳам бевосита тааллуқлидир. Зотан, чинакам реалистик сўз санъатининг ҳаёт, инсон маънавий дунёси, онгу тафаккурини коммунистик эътиқод асосида ўзгартиришга сафарбар этилган ғоятда ўткир қуроллардан бири сифатида эъзозланиши бежиз эмас-ку, ахир! Диққат қилинг: бадиий ижод — кураш қуроли! Бинобарин, бадиий асар, у қайси жанрга мансуб бўлишидан қатъи назар, бошдан-оёқ ҳақиқат ва адолат учун кураш руҳи билан суғорилиб, теварак-атрофда рўй бераётган воқеаларга нисбатан ўқувчиларда жанговарлик туйғуларини уйғотиш зарурки, буни ҳеч ким инкор этмайди. Шунинг учун энг баркамол асарларнинг қаҳрамонлари ҳамма вақт нималарнидир қўллаб-қувватлаб, нималарнидир рад этади, кимларгадир қарши чиқиб, кимларнидир ҳимоя қилади. Лекин бу кураш бадиий таъсирчанлик касб этгандагина чинакам конфликт ҳосил бўлади. Фикримизни ойдинлаштириш учун ёзувчи Шукур Холмирзаевнинг «Қил кўприк» романидан бир парча келтирмоқчимиз: «Ана Саид Олимхон! У ким эди? Мамлакатнинг эгаси! Демак, Бухоронинг ўтин бозорида бир «ҳезимкаш» айтганидек, у мамлакатни ўз оиласидек билиб, унга қайғуриши керак эди... У нима қилди? «Ўз рўзғорим» деб ҳарамдаги беш-ўн хотини-ю қирқталаб канизакларини, тағин қариндош-уруғларини, яна хушомадгўй мулозимларини, ўзининг Масков, Петербург ва Қримларга бориб, оқбадан, сариқ соч жононларни бағрига олиб ётишини биларди, тушунарди, холос! Бу «муҳим ишлар»нинг амалга ошмоғи учун... бутун бошли Бухоро ўлкаси, унинг заҳматкаш халқини «соғин сигир» қилиб қўйган эди...».

Беҳад золимлиги, қонхўрлиги билан шуҳрат қозонган Бухоро амирини фош этувчи бу тўғри, ҳаққоний сўзларни «Қил кўприк» романининг бош қаҳрамони Қурбон куйиб-ёниб, дарғазаб бўлиб айтаётир. Лекин... Йўқ, биз бу романни камситмоқчи эмасмиз.

«Қил кўприк» романи ўзининг бир қанча фазилатлари билан китобхонлар эътиборини жалб этди. Романнинг бир фазилати шундаки, Ш. Холмирзаев қаҳрамонларнинг тўқнашувларини драматик куч билан кескин ва табиий очишга интилади. Шу билан бирга, биз келтирган парчада қаҳрамон айтаётган сўзлар унинг характерига, ҳаёт мантиқига мос, заррача шубҳа уйғотмайдиган даражада табиий чиқмаган. Эътибор беринг: Қурбон қишлоқдан чиққан оддий, лекин мадрасада таҳсил олган анча саводли одам сифатида таърифланиб, унинг янги совет тузумини ақл-онг кучи билан эмас, балки юрак билан идрок этгани айтилади. Такрорлайман: фақат айтилади, таъкидланади, аммо санъаткорона гавдалантирилмайди. Оқибатда қаҳрамон амирлик истибдодига қарши курашаётган реал, тирик одам эмас, балки фош этувчи нутқ билан майдонга чиққан нотиққа ўхшаб қолган. Ҳолбуки, Қурбон нотиқ эмас, балки Совет ҳокимияти душманлари — босмачилар ичига кириб олиб, янги замонга хизмат қилаётган разведкачи қизил аскар тарзида тақдим этилган. Умуман олганда, Ш. Холмирзаев Сурхон воҳасидаги босмачилик ҳаракатининг муайян мураккаб жиҳатларини, хусусан босмачиларнинг анча «ақлли» бўлиб, тадбиркорлик билан иш кўрганликларини тўғри изоҳлайди, айрим таъсирчан манзараларда кўрсатади. Ёзувчи ўз қаҳрамонининг ҳам тўғри, ҳам мажозий маънода ўлим, фожиа билан ёнма-ён турганини — «қил кўприк» устида юрганини таъкидлаб боради. Бироқ бир қанча ҳолларда ёзувчи қаҳрамон «жилови»ни ушлаб олиб, унга хоҳлаган фикрини айттириб, хоҳлаган ишини қилдираётгандек таассурот туғдиради. Хўш, бунинг сабаби нимада? Ахир, Ш. Холмирзаев ҳикояларида, қисман «Сўнгги бекат» романида, шунингдек, «Қил кўприк»нинг ўзида ҳам, хусусан, кульминацияга чиққан жойларида истеъдодли ижодкор эканлигини намоён қилган-ку? Романнинг энг яхши саҳифалари шуни кўрсатадики, агар ёзувчи қаҳрамонлар маънавий-руҳий оламини ҳаёт ва ҳақиқат тақозосига кўра чуқур тадқиқ этганида эди, адабиётимизда катта воқеа бўладиган кашфиёт ярата оларди. Биз унинг ўз истеъдодининг янги қирраларини намоён қилишга, маҳоратини оширишга етарли даражада эътибор беришини истардик. Биз, умуман, истеъдод қанчалик катта бўлса, масъулият ҳам шунча кучли бўлишига тилакдошмиз. Масалан, «Деҳқоннинг бир куни», «Урушнинг сўнгги қурбони», «Баҳор қайтмайди», «Дунёнинг ишлари» сингари ҳикоя ва қиссаларида таъсирчан, ҳаққоний образлар яратган Ўткир Ҳошимов маҳорати кейинги «Квазарлар» қиссасида бироз бўшашиб кетди, мавзуни чуқур тадқиқ этиш ўрнига яхшини яхши, ёмонни ёмон дейиш билан чекланиб қолди. Учқун Назаров-чи? «Акс садо» ҳикоясида истеъдодли архитекторнинг ҳалокатини ҳаққоний ёритиб берган ёзувчимиз «Соҳил» асарида теран ижтимоий муаммоларни кўтариб чиқа олмади. Бизнингча, Мурод Муҳаммад Дўст «Галатепага қайтиш» ва «Истеъфо» қиссаларини эълон қилишга бироз шошилган. Агар шошмаганида бу асарлар «яхши асарлардан» кашфиёт даражасига кўтарилмасмиди?...

БУНДАЙ саволларнинг ҳар бирига аниқ, ҳаққоний таҳлил орқали жавоб берилса, ёзувчи изланишларининг асл моҳияти ишонарли ёритиларди, ижодий ғалаба омиллари, мағлубият сабаблари тўғри очиларди. Дарҳақиқат, ёзувчи ҳаётий материални чуқур ўзлаштириб, уни юксак бадиий маҳорат билан ҳаққоний тасвирлаб берса зафар қучади, аксинча бўлса мағлубиятга учрайди. Ҳар бир асарнинг муваффақияти ёки муваффақиятсизлигини таъминловчи ўзига хос хусусиятлар мавжуд. Бу хусусиятларни етук, ишонарли таҳлил орқали очиб бериш талаб қилинади. Хуллас, ижодий ғалаба моҳиятини ҳам, ёзувчи мағлубиятининг асл сабабларини ҳам рўйирост, аниқ кўрсатмасдан ҳаёт ҳақиқати, бадиий ҳақиқат ва илмий-эстетик ҳақиқат тантанасини таъминлаш асло мумкин эмас.

ИЖОД МАШАҚҚАТИ

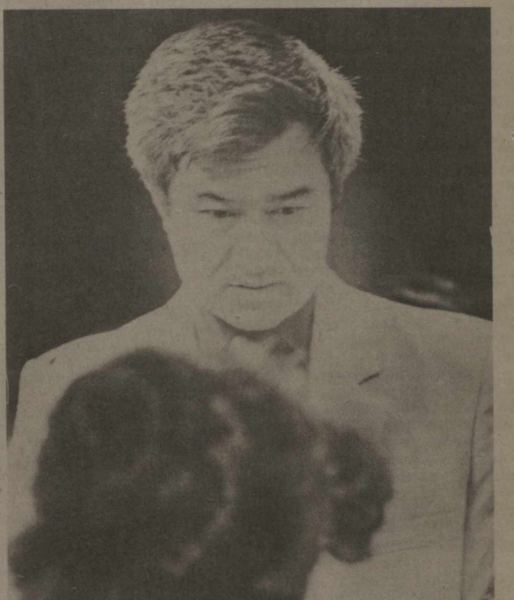

Ўзбекистон Телевиденнеси «Ёшлик» студиясининг режиссёри, Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофоти лауреати Мираббос Мирзааҳмедов.

Р. ШАРИПОВ фотоси

Куюнчак газетхонлардан хатлар

АЛДАГАНИ БОЛА ЯХШИ

Наманган шаҳар марказлашган кутубхонасининг 19-филиали йилнинг ярмидан кўпида ёпиқ бўлади. Бунинг устига деярли ҳар ойда мудир ўзгаради. Қачон қараманг, эшик олдида кўзи тўрт бўлиб, кутубхона қачон очилар экан, деб турган кичкинтойларни кўрасиз. Наманган шаҳар маданият бошқармасидаги мутасадди ўртоқлар ҳамиша қулфлоғлик турадиган бу кутубхона қандай мақсадда ташкил этилганлигини унутиб қўйишган шекилли!

КУТИШ СОАТЛАРИ

Наманганликлар транспорт кутишга кетадиган вақтларини шундай деб аташади. Сабаби, шаҳарда кечки соат тўққиздан кейин транспорт қатнови кескин камаяди. Айниқса, троллейбуслар анқонинг уруғига айланади. Нега шундай? Балки, шу соҳа бўйича масъул ўртоқлар махсус хизмат машиналарида юрганликлари учун эътибор беришмас. Балки, бу пайтда йўловчилар камайиб қолади, деб машиналарни овора қилгилари келмас? Бу ёғи бизга қоронғу. Аммо бу — шаҳар транспорти бошқармасидаги ўртоқларга маълум бўлса керак?

О. ЖУМАНАЗАРОВ

СЎЗ — ГАЗЕТХОНЛАРГА

ЧЕК ҚЎЙИШ ВАҚТИ КЕЛДИ

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг XVI пленумида ичкиликбозликка қарши кескин кураш олиб бориш кераклиги алоҳида қайд этиб ўтилди.

Ҳозир диёримизнинг шаҳар ва қишлоқларида пленум қарорлари изчиллик билан амалга оширилмоқда. Бироқ ана шу қарорларни бажариш ишлари шаҳримиз савдо тармоқларида негадир сезилмаяпти. Чунончи, гўзаллашиб бораётган Тошкентимизнинг жамоат жойларида, кўчаларида кўчма дўконлар ташкил қилиниб спиртли ичимликлар сотиш авж олдирилмоқда. Октябрь, Қўйлиқ бозорларида, темир йўл вокзалида, ҳатто «Болалар дунёси» магазини олдида тез-тез ана шундай аянчли ҳолни кўриш мумкин. Қолаверса, шаҳардаги кўплаб озиқ-овқат магазинларида сотувчилар спиртли ичимликларни сотиш қоидаларига мутлақо риоя қилишмаяпти.

Наҳотки, бундай камчиликларга чек қўйиш вақти етмаган бўлса?

Эргашали АБДУЛЛАЕВ

Мухбиримиз газетхон Э. Абдуллаевнинг хатини изоҳлаб беришни халқ депутатлари Тошкент шаҳар Совети ижроия комитетининг Савдо бош бошқармаси бошлиғининг ўринбосари Ғайрат Мансуровдан илтимос қилди:

— Ўртоқ Абдуллаевнинг гапида жон бор. Ҳақиқатан ҳам, бир вақтлар кўча ва бозорларда спиртли ичимликларни сотиш ташкил қилинган эди. Ҳозир эса бунга бутунлай барҳам берилган. Бугунги кунда Тошкент шаҳрининг ўзида ичимликлар билан савдо қилувчи 510 магазин бор. Шулардан 390 тасида ароқ ва бошқа спиртли ичимликлар сотилади. Бу магазинларнинг кўча ва жамоат жойларида савдо қилиши таъқиқланган. Бундан ташқари, ичкиликбозликка қарши курашни кучайтириш мақсадида спиртли ичимликлар сотиш планини ошириб бажарган сотувчиларга ҳам мукофот пули берилмайди. Бу ишлар доимо Савдо бошқармаси томонидан назорат қилиб борилади.

РЕДАКЦИЯДАН:

Газетхон Э. Абдуллаевнинг куюнчаклик билан ёзган хатида ниҳоятда муҳим масала кўтарилган. Ҳақиқатан ҳам, ичкиликбозликка қарши курашиш бугунги куннинг кечиктириб бўлмас вазифасидир. Бу масала газетхон хатида айтилганидек, партия ва ҳукуматимизнинг бир қанча қарорларида ҳам алоҳида таъкидлаб ўтилган. Шунга қарамай, айрим шаҳар ва қишлоқларда бу иш қониқарли олиб борилмаяпти Жумладан, Тошкент шаҳрида ҳам. Сиз юқорида масъул ўртоқнинг газетхон хатига берган жавоби билан танишдингиз. Ўртоқ Ғ. Мансуровнинг таъкидлашича, ҳозирги кунда шаҳримизнинг жамоат жойлари, кўчаларида спиртли ичимликлар сотиш бутунлай тугатилган. Аммо амалда ундай эмас. Ҳамон бозор ва бошқа жамоат жойларида ароқ, вино сотиш давом этмоқда. Жумладан, 17 октябрь куни Ҳамза район озиқ-овқат ташкилотига қарашли 43-магазин сотувчилари Ойбек номидаги Ўзбекистон халқлари музейи олдида кўчма дўкон ташкил қилиб, спиртли ичимликлар сотишган. Сотувчи Баҳодир Жўраевнинг таъкидлашича, улар доимо шу ерда савдо қиладилар ва бунга рухсатномалари ҳам бор Шунингдек, хатда тилга олинган «Болалар дунёси» магазини олдида ҳам ўша куни Куйбишев район озиқ-овқат ташкилотига қарашли 1-магазин кўчма дўкон ташкил этиб спиртли ичимликлар сотган. Сотувчи Тўра Юсупов ва магазин мудири Турсун Эшонов бу ерда савдо қилиш учун Куйбишев район ижроия комитети раисининг ўринбосари И. Баҳромов имзо чеккан рухсатномани кўрсатдилар.

Хўш, кимга ишониш керак! Савдо бош бошқармасидаги ўртоқларнинг жавобигами, сотувчиларгами! Газетхон таъкидлаганидек, наҳотки, бундай камчиликларга чек қўйиш вақти етмаган бўлса!

ТОМОШАБИНЛАРГА ҚУЛАЙЛИК ЯРАТИЛСА...

Яқинда В. И. Ленин номидаги СССР халқлари дўстлиги саройида «Ялла» ансамблининг концертлари бўлди. Томошага кирмоқчи эдик, билетлар Свердлов номидаги концерт зали кассаларида сотилишини айтишди. Афсуски, концертга кирувчилар кўплигидан кассага яқинлашишнинг ҳеч иложи бўлмади. Атрофда беш-олти йигит айланиб юрар, билет сўраётганларни секин четга тортарди:

— Билет керакми?

— Керак...

— Мана, олдинги қатордан, нархи — ўн беш сўм..

На илож, ўн беш сўм бўлса ҳам олдик.

Тошкентда йирик санъаткорлар, санъат коллективлари иштирокида тез-тез концертлар, спектакллар бўлиб туради. Шундай экан, билет сотишни тартибга солиш зарур. Бу борада Москва, Ленинград сингари шаҳарларнинг тажрибаси қўл келади. Бу шаҳарларнинг истаган бурчагидан томошаларга билет сотиб олиш мумкин. Мазкур тадбирнинг яна бир муҳим томони шундаки, шаҳарнинг барча районларида яшаётган аҳолини санъат янгиликларидан хабардор қилиш имконияти ҳам туғилади. Натижада меҳнаткашлар иш вақтининг беҳуда кетишига ҳамда баъзи текинтомоқлар фаолиятига барҳам берилади.

М. БЎЛТАКОВ,

Сирдарё область, Оқ олтин район «Оқ олтин» газетасининг масъул секретари

ДИЁНАТ ҚАНИ?

Ҳурматли редакция!

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасини бир неча йилдан бери мунтазам ўқиб бораман. Ундаги инсон тақдирига оид мақолалар мени жуда қизиқтиради. Мен ҳам бугун қўлимга қалам олиб, ўз тақдирим, аниқроғи, қисматим ҳақида газетхонлар билан дардлашишга аҳд қилдим.

Шу йилнинг 8 январи бир умр ёдимдан кўтарилмайди. Ўша куни турмуш ўртоғимдан жудо бўлдим. Йигирма тўрт ёшимда икки фарзанд билан қолдим.

Ўшанда мен Матқулобод қишлоқ касалхонасида даволанаётган эдим. Турмуш ўртоғим ҳар куни ишдан сўнг мендан хабар олиб кетарди. Машъум воқеа рўй берган куни укам иккаласи одатдагидек мотоциклда келишди. Алламаҳалгача гаплашиб ўтирдик. Лекин мен турмуш ўртоғим билан охирги марта гаплашаётганимни хаёлимга ҳам келтирмаганман. Уйга қайтишда мотоцикл трактор тележкасига бориб урилибди. Тракторнинг чироғи бўлмаганлиги ва қаршидан келаётган автомашинанинг чироғи эримнинг кўзини қамаштиргани ҳалокатга сабаб бўлибди.

Тракторчи буни кўрган. Аммо зудлик билан ёрдам кўрсатиш ўрнига жуфтакни ростлаб қолган. Укамнинг кўрсатмаси билан милиционерлар уни кўп ўтмай топдилар. Уйига бориб, ҳеч гап бўлмагандек, ухлаб ётган экан.

Унинг диёнатсизлигини қарангки, лоақал таъзияга ҳам келмади. Шунчалик бағритош, диёнатсиз кишилар ҳам бўлар экан-да. Бунинг устига негадир уни жазолашмади ҳам.

Каромат СУЛТОНОВА,

Бағдод район, «Ҳамзаобод» совхози

РЕДАКЦИЯДАН: Ҳурматли синглимиз Кароматхон! Ҳақиқатан ҳам бошингизга оғир мусибат тушибди. Турмуш ўртоғингиз Ҳазратқул Султоновдан яхши фарзандлар қолибди. Сиз уларни отасига муносиб фарзанд қилиб етиштирасиз, деган умиддамиз.

Редакция, шу билан бирга, Бағдод район прокуратурасидан зудлик билан бу масала юзасидан жавоб талаб қилади. Нега бу ҳол рўй берди? Ҳақиқатан ҳам айбдор жазосиз қолдими? Бунинг сабаби нимада?

Биз прокуратура жавобидан сизни, муҳтарам Кароматхон ва газетхонларни хабардор қиламиз.

ЎСМИР ВА БИЗ

Ҳурматли редакция! Бизнинг «Ленинград» колхозимизда ҳеч кутилмаган ҳодиса содир бўлди. Бир колхозчининг уйига ўғри тушди. Ўғри пул ва айрим қимматбаҳо нарсаларни ўмариб кетган эди. Бунақаси қишлоғимизда бўлмаганди. Аммо милиция ўғрини қўлга туширгандан кейин ҳайратимиз тағин ҳам ошди. У қишлоғимиздаги ўзига тинч, бадавлат оилада ўсган ўсмир бўлиб чиқди. Мен унинг номини айтишдан ўзимни тийишга аҳд қилдим. Аммо шу ногаҳоний ўғриликнинг илдизлари ҳақида сўз юритиш лозим, деб ўйлайман.

Бу оилани яхши биламан. Рўзғорда ҳамма нарса тўкин. Ота-она ягона ўғилга эртаю кеч парвона эдилар. Лекин ҳеч нарсага зориқмай ўсган ана шу ўғил ота-онанинг юзини ерга қаратди.

«Сизларнинг олдингизда, — деган эди Ф. Э. Дзержинский, — ниҳоятда катта вазифа: ўз болаларингизнинг қалбини тарбиялаш ва таркиб топтиришдек вазифа турибди. Зийрак бўлингиз! Чунки болаларнинг айби ёки хизмати кўп жиҳатдан ота-оналар зиммаси ёки виждонига тушади».

Ф. Э. Дзержинскийнинг бу гапида оламча маъно бор. Биз болаларни давр руҳида тарбиялашдек катта масъулиятни бир дақиқа бўлса ҳам унутмаслигимиз шарт. Болани ноз-неъмат ва кийим билан таъминлашдан кўра уни меҳнаткаш, ҳалол қилиб вояга етказиш масъулияти ҳамиша биринчи ўринда туриши керак.

Мен айтган оилада афсуски бундай эмасди. Бу ерда боланинг айтгани- айтган, дегани-деган эди.

Шу муносабат билан бир таклифни ўртага ташламоқчиман. Кейинги йилларда район ички ишлар бошқармаларида ўсмирлар билан ишлайдиган бўлимлар очилди. Бу бўлимларда анча киши меҳнат қилади. Аммо уларнинг вазифаси жиноят қилган болани ушлаб кетиш билан чекланмаслиги зарур. Улар милиционергина эмас, аввало, педагог бўлишлари, ўсмирлар вояга етаётган хонадонларда бўлиб, улар қаерда нима иш қилаётгани билан қизиқишлари, ёш авлоднинг орзу-истакларини ўрганишлари зарур.

А. ВАҲОБОВ

Балиқчи

Катта ашула.

Х. МИРЗАКАРИМОВ фотоэтюди

ЁРИҚ ҚОВУН

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг шу йилги 40-сонида босилган «Дил оғриғи» мақоласини ўқидиму хотирам ёришиб кетди.

Ҳали-ҳам ўша воқеани эсласам юрагим эзилади.

Бола эдим. Онам колхозда ишларди. У киши бир-ярим ойда бир кун уйда қолиб дам оларди. Йўқ, дам оларди, дейиш қийин. Тўғрироғи шу куни онам сочларини ювиб, эшик-элга қарарди, супуриб-сидирарди. Бу кун мен учун ҳам байрам бўларди.

—Ура-а. Бугун далага бормаймиз! — деб эрта тонгдан ирғишлаганча кўчага чиқиб кетардим.

Ўша куни кўчада ўртоқларим билан ўйнаб юриб колхоз омборига қовун туширишаётганини кўриб қолдим. Ҳар қовунларки, қучоққа сиғмайди. Ҳидини айтмайсизми? Болалар билан омбор эшигида туриб қолдик. Омборчи Ҳаким чўтир новчадан келган, юзлари чакич урилган патир нонга ўхшаш, қотма, заҳил одам эди. Бу одамнинг бир тийиннинг устида думбалоқ ошиши, қуримсоқлиги ҳақида қишлоқда ҳар хил гаплар юрарди. Шу туфайли бўлса керак, биз болалар Ҳаким чўтирдан қовун сўрашга қўрқиб турардик.

Ичимизда дадилроғи мен эдим.

—Қовун... — дея олдим зўрға.

— Қовун эмиш-а! — Кўзлари чақчайиб ўшқирди Ҳаким чўтир. — Бор, онангни ўчоғига ўт қала! Қовун колхозчиларга берилади!

Уйга бора солиб, хархаша қила бошладим.

—Ойи, қовун ейман. Юринг, олиб беринг. Омборчи колхозчиларга берилади деяпти. Юринг!

Ҳаким ака бизни тиши оғриётган одамдек, афтини бужмайтириб қарши олди. Кейин аста ўрнидан турди-да, узоқ тимирскиланиб тоғдек уюлиб ётган қовунлар орасидан гўдакнинг бошидек келадиган, бир томони ириб тушган қовун олиб онамга узатди... Онам қўл узатгунларича бўлмай, югуриб бориб қовунни олдим.

Онамнинг рангларида ранг қолмаган, бир оз каловланиб қолдилар. Кейин... Йўлга тушдик.

Онам уйга келиб қизарган кўзларини мендан яшириб қовуннинг ириган жойини олиб ташладилар-да, қолган қисмини менга бердилар. Аммо энди менинг томоғимдан қовун ўтмас, онамни, онажонимни хафа қилиб қўйганимни юрак-юракдан сезиб турардим.

Бу воқеа рўй бергандан бери қанча сувлар оқиб ўтди. Баъзан инсонга бефарқликка, меҳритошликка, нокасликка дуч келганимда ўша ёриқ қовун воқеасини эслайман. Кўз олдимга Ҳаким чўтирнинг одамга еб юборгудек бўлиб тикиладиган чағир кўзлари, онамнинг офтобда ўнғиб кетган, йиғлоқи қиёфаси келиб туриб олади.

Яқинда бир воқеа сабаб бўлиб яна ўша ёриқ қовун ёдимга тушди.

Районга кетаётган эдим. Йўлда Мирмаҳмуд бувани учратиб қолдим. Мирмаҳмуд бува ҳаммаҳалламиз. Умри колхозда ўтган, фарзанди йўқ. Биргина кампирига суяниб қолганди. Яқинда кампири ҳам қазо қилиб, ҳайҳотдек ҳовлида чолнинг бир ўзи қолди. Қўни-қўшни, ёр-биродарлари бу хокисор одамдан хабар олиб туришади.

Мирмаҳмуд буванинг чеҳраси тунд, ғамгин, букчайиб борарди. Салом бердим. У менга истар-истамас юзланиб, алик олди-да:

—Садағаси кетай, болам. Баъзи одамларда инсофу диёнат қолмабди! — деб қўйди.

—Тинчликми, бува, қаёқдан келяпсиз. Қани юринг, анҳор бўйида бир оз ўтирайлик. Чарчоғингиз ёзилади, — дея таклиф қилдим.

Ўтирдик. Мирмаҳмуд бува гўлиб-тошиб оқаётган анҳорга бир зум тикилиб қолди. Мен ҳам гап қўшмадим. Кекса деҳқоннинг хаёлларини бўлгим келмади.

—Ўтган йили томдан чакка ўтавериб, кампир иккаламизни безор қилганди. Холанг, беш-тўртта шифер топиб келинг, ҳеч бўлмаса, битта хона томини бўлсаям бундоқ беркитиб олайлик, деб қўймаганди. Райисполкомга бордим.

Райисполком секретари — қоши-кўзи ўзига ярашган йигит отани аввалига яхши кутиб олади. Арзини тинглайди. Сўнг:

— Э, отахон, шифер деб келадиганлар жуда кўп. Етказиб улгуролмаяпмиз. Майли, рўйхатга тиркаб қўямиз. Навбати билан олаверасиз. — дейди.

Мирмаҳмуд бува йигитнинг мулойим жавобидан қувониб уни алқай-алқай уйга қайтади. Шундан кейин у «шифер келганмиш» деган хабарни эшитиши билан районга қатнайверган, ҳар гал ўша мулойим йигитнинг «келгуси гал отахон» деган жавобидан қониқиб, қўйнини пуч ёнғоққа тўлдириб қайтаверган.

Бу ҳол бир эмас, бир неча бор такрорланган. Бу орада ўша мулойим йигитнинг қанча қариндошлари, ёр-биродарларининг уйи шифер бўлиб кетган. Ўзининг 10 хонали ғиштин уйи ҳам битиб, тепаси 200 шифер билан ёпилиб бўлинган. Аммо, атиги 20 дона шифер сўраган содда деҳқоннинг умри йўлда ўтган...

Мирмаҳмуд бува райисполкомга саккизинчи марта қатнашида ўша мулойим йигит столни айланиб ўтиб, қўш қўллаб сўрашаркан:

—Мени кечиринг, отахон, бу гал ҳам етмай қолди. Ўнта ортиб қолган эди. Сизга бергим келмади. Нима қиласиз ўнтани? Келгуси сафар йигирмата эмас, ўттизта қилиб олинг, ишингиз бира-tула битсин! — деган.

Қани айтинг-чи, бу гапга ишонмай бўладими? Мирмаҳмуд ота ҳам ишонган. Рўпарасида райисполком секретари эмас, ўз ролини қотириб ўйнаётган артист турганини сезмаган, хурсанд бўлиб изига қайтган.

Ота бу гал йигитга шу қадар ишонган эдики, сўнгги гал шифер келибди, деб эшитганда райисполкомга ҳам бормай, тўғри қурилиш материаллари магазинига борган. Ғала-ғовур, тўпалонда Мирмаҳмуд бува урина-урина оломон орасини ёриб ўтиб, магазинчидан:

— Рўйхатингга қара, болам, менинг фамилиям бўлиши керак. Мен қарияни жўнатиб юбора қол, умрингдан барака топкур! — деган.

— Фамилиянгиз нима эди, ота.

—Мирмаҳмуд Ғози ўғли.

— Ғозиев... Ғозиев... Ғозиев... Йўқ. Афсуски, фамилиянгиз йўқ, ота.

Магазинчи шундай дея қарияга «иложимиз қанча» дегандек қараган. Шундагина ота, меҳнаткашлар қатнайдиган идорага ўрнашиб олган, ҳамиятсиз, диёнатсиз, олифта йигит ўзини алдаб юрганлигини сезиб қолган. Сезгану шунча вақтдан бери унинг гапига лаққа учиб районга қатнайвериб, «кутди-кутди» билан ўтган умрига ачинган. Ҳаммасига қўл силтаб ортига қайтган...

Районда каттадан-кичикнинг эҳтиёжлари район ижроия комитетига боғланган. Биров бу ерга квартира сўраб, биров машина сўраб, яна бири уй қуриш учун қурилиш материаллари сўраб илтимос билан келади. Келувчилар орасида фирибгарлар ҳам бўлиши мумкин, лекин кўпчилиги ҳақиқатан ёрдамга муҳтож одамлар. Бу ерда масъул лавозимларни эгаллаб турган ходимлар аввало ўзлари соф бўлишлари, қолаверса, оқни қорадан, яхшини ёмондан, керакни нокеракдан фарқлай билишлари керак. Бусиз тўғри, адолатли иш юритиш қийин.

Бизнинг жамиятимизда инсон номи мағрур жаранглайди, ҳамма нарса инсон учун, инсоннинг бахт-саодати учун. Шундай экан, орамизда Ҳаким чўтирга ўхшаган, юқорида тилга олинган район ижроия комитети секретарига ўхшаган ваъдабоз, шахсиятпарастларга ўрин бўлмаслиги керак, уларни одамлар тақдири билан боғлиқ ишларга асло ва асло яқинлаштирмаслик керак. Улар тасодифан тўғон бошига ўтириб олиб қанчадан-қанча меҳнаткашларнинг арзларини сансалорликка соладилар. Кишиларни овора ва саргардон қиладилар.

Дил оғриғи эса ҳамма дарддан ёмон.

Ортиқали НОМОЗОВ

ҲАР БИР ШЕЪР КАШФИЁТ БЎЛСИН

Ижтимоий ҳаётдаги ўзгаришлар маънавий турмушимизга ҳам сезиларли таъсир кўрсатаётир. Буни ҳаққоний акс эттириш учун ижодкорлар жиддий изланмоқдалар. Болалар шоири Рауф Толибнинг «Ёш гвардия» нашриётида чоп этилган «Эшитмадим, деманглар» тўплами шундай изланишлар маҳсулидир.

Шоир наздида табиат сирли жумбоқ. Уни ечиш учун шоир лирик қаҳрамон билан суҳбат қуради. Маълум бўладики, табиатда ҳамма нарса ҳаракатда, шу туфайли ҳам олам тобора тўлишиб, гўзаллашиб бораверади. «Яшаш завқи» шеърига сингдирилган бу фикр кичик китобхонни ҳаёт маъноси билан таништиришда тарбиявий аҳамият касб этади.

Р. Толиб «Яхшининг дўстлари кўп», «Она чумчуқ ва бола чумчуқ», «Жирафанинг не учун бўйни узун?», «Турна ва Сиртлон» шеърларида яхшини мақташ, ёмонни калтаклаш йўлидан бормайди, балки яхшиликнинг ҳам, ёмонликнинг ҳам туб моҳиятини тадқиқ қилиш орқали ўқувчи ҳиссиётига сезиларли туртки беради.

—Қанақа бола Адҳам?
—У менинг яқин ошнам.
Вақтин аямай ҳечам
Дарслардан берар ёрдам,
Тушунтирар бирма-бир...
Аълочиман мен ҳозир.

«Яхшининг дўстлари кўп» шеърида Адҳамнинг фазилатлари шу тариқа миннатдорлик билан тилга олинади. Салим ҳақида гап кетганида эса ҳамма жим. Сабаби, у ҳеч кимга яхшилик қилмаган. Шунинг ўзиданоқ ўқувчи одамийлик ва худбинлик ҳақида муайян тасаввурга эга бўлади.

Шоирнинг ижодий ютуғи тўпламдаги «Нодир «ҳозир», «Ақлли ака», «Одобли бола», «Кўзойнаксиз қуёнлар», «Бўри — меҳмон», «Тошбақа почтальон» каби юмористик шеърлар, масалларда ҳам яққол кўринади.. Уларда айрим болалар характеридаги нуқсонлар ҳаётбахш юмор воситасида аччиқ кулги остига олинади.

Бироқ тўпламдаги шеърларнинг ҳаммасини бир хил савияда деб бўлмайди. Масалан, «Қандай гўзал бу олам», «Болалар кулганда», «Интилиш», «Икки йўл», «Дейман, энди кўрмасам», «Ёз қучоғида», «Тилга кирган табиат», «Хўш, ўзинг-чи?», «Ким катта?» каби шеърлар шоирнинг ҳануз ўз-ўзини такрорлаш, тилга эътиборсизлик, сийқа фикрларни қаламга олиш каби қусурлардан қутилмаганлигини кўрсатади.

Асарга тўғри сарлавҳа қўйиш ҳам маҳорат саналади. Тўпламдаги кўпгина шеърлар шу жиҳатдан оқсайди. «Икки ит» масали Олапар ва Бўрибосар деган итлар ҳақида. Улар бири тинмай ҳуриши, иккинчиси индамай келиб қопишига кўра ажралиб туради. Шоир қайси бир ит хавфли, деган саволни ўртага ташлаб, жавоб беришни болаларнинг ўзларига ҳавола этади. Бу ерда шеърнинг сарлавҳаси нотўғрилигидан ташқари, асар ғояси ҳам бачкана. Бошқа масалларга «Қаёқдан билай», «Бировга тутма осон» каби нотўғри сарлавҳалар қўйилган.

Р. Толиб шеърларида отахон шоиримиз Қуддус Муҳаммадийнинг таъсири бор. Бу, айниқса, шеърларни савол-жавоб асосида яратиш усулида кўзга ташланади. Тажрибада синалган усулдан фойдаланиш яхши— киши адашмайди. Бироқ шу даражадан юқори кўтарила олмаслик ижодий изланишларни чеклаб қўяди. Тўпламдаги «Хўш, ўзинг-чи?», «Икки йўл» каби шеърларда шоир ҳам, қаҳрамонлар ҳам бир хил фикрлайдилар, гапирадилар. Тўпламдаги айрим шеърларнинг эса тили ғоятда жўн. «Жаҳонлардан-жаҳонларга Туташар овозингиз», дейилади «Болалар кулганда» шеърида. Ҳолбуки, жаҳон битта.

Бўлса ҳам қанча кичик
Бекор юрмайди кучук.

Бу сатрлар «Ачиниш» шеъридан. «Кичик» ва «кучук» сўзлари қофия учунгина ишлатилган, холос.

Мен билмайман недир қаноат,
Йўллар фикримни тортар.
Қучган сари муваффақият,
Ишга ташналик ортар.

Бу ўринда қофиялашдаги ночорлик, ифода услубидаги ғализлик образлиликка соя солган.

Рауф Толиб кўпдан бери қалам тебратиб келаётган иқтидорли ижодкор. Бинобарин, саёз асарлар ёзишга аллақачон чек қўйиш вақти келди. Зотан, ҳар бир шеър кашфиёт бўлиши лозим. Бизнингча, бундай юксак талаблар даражасида ижод қилиш учун Рауфда имкониятлар мавжуд.

Сафо МАТЧОНОВ,
филология фанлари кандидати

МУҲИМ ТАДҚИҚОТ

Ҳаётда юз бераётган ижтимоий, маданий ўзгаришлар, тараққиёт бевосита тилнинг луғат таркибига, унинг бир қисми — қўшма сўзларга таъсир кўрсатади. Қўшма сўзларнинг янгилари пайдо бўлади, нутқда миқдори тобора кўпайиб, тилда салмоғи орта боради. Бу эса қўшма сўзларни узлуксиз текшириб, ўрганиб боришни тақозо этади. Ўзбек тилшунослигида мазкур мавзуда кўпгина тадқиқотлар яратилган. Бироқ, қўшма сўзлар соҳасида ҳам вақт ўтиши билан янги муаммолар келиб чиқади, етарли ёритилмаган жиҳатлар ойдинлашади. Шу маънода тилшунос Насим Маматовнинг «Фан» нашриётида чоп этилган «Ўзбек тилида қўшма сўзлар» монографияси эътиборга лойиқ ишлардандир.

Монографияда муаллиф ушбу мавзуга мурожаат этганлиги сабабларига тўхталиб, ўзбек тилида қўшма сўзлар терминининг маъноси, қўлланиш доираси аниқ белгиланмагани, қўшма сўзлар назарий жиҳатдан тўла ишланмагани, содда сўз ва сўз бирикмаларидан фарқи етарли ёритилмаганлигини қайд этади. Дарҳақиқат, кўплаб қўшма сўзларни бошқа тил бирликларидан фарқламай, гоҳ ажратиб, гоҳ жуфт сўз каби дефис билан ёзилмоқда. Оқибатда, имлода чалкашликлар келиб чиқаётир. Автор, ҳақли равишда, қўшма сўз ҳосил бўлиши (сўз бирикмалари орқали) ва қўшма сўзнинг ясалиш усулларини махсус ўрганиш зарурлигини таъкидлайди.

Монографиянинг биринчи боби қўшма сўзларнинг хусусиятлари, бошқа тил бирликларидан фарқини ёритишга бағишланган.

Қўшма сўзларга доир бир қанча мураккаб проблематик масалалар мавжуд. Шулардан бири — **агробиология, автопарк** сингари бошқа тиллардан ўтиб ўзлашган сўзлар содда ёки қўшма сўзларнинг қай бирига доирлиги, яна бири эса, ўзбекча **оғайни, тўқсон, саксон** каби минглаб сўзларнинг қўшма сўзлиги ноаниқлашиб, содда сўзга ўхшаб қолганлиги муаммоларидир. Автор ана шу проблемани ҳал қилишни осонлаштириш ниятида қўшма сўзларни ҳозирги ва этимологик қўшма сўзлар гуруҳига бўлади: таркиби аниқ билиниб турган **белбоғ, кўзойнак аччиқтош** сингари сўзларни ҳозирги қўшма сўзлар; компонентларидан бири мураккаб фонетик ўзгаришга учраган **оғайни, қайнона, кундуз, кечқурун, самовар, самолёт** каби сўзларни этимологик қўшма сўзлар, деб қарайди.

Монографиянинг қимматли томонларидан бири шундаки, олим қўшма сўзларни унга ёндош тил бирликлари: содда, жуфт, такрорий, қисқартма сўзлар ва сўз бирикмаларига солиштириб, фарқланувчи жиҳатларини очиб берган.

Академик А. Н. Кононов айтганидек, қўшма сўз ясалиши тилда сўз ясалишининг энг қадимий усулидир. Аффикслар ёрдамида ясалган сўзлар каби қўшма сўз ясалиши ҳам тилнинг луғат бойлигини оширади, имкониятларини кенгайтиради. Н. Маматовнинг таъкидлашича, туркий тиллар, хусусан ўзбек тилида қўшма сўзлар кўп бўлишига қарамай, уларнинг ясалиш усуллари махсус ўрганилган эмас. Шунга кўра, монографиянинг қўшма сўз ясалишига бағишланган иккинчи боби алоҳида аҳамият касб этади.

Автор рус тилшунос олимларининг қарашларига таяниб қўшма сўзларнинг бир қисми лексикализация йўли билан асосан сўз бирикмаларидан, қисман гапдан ҳосил бўлишини, сўз бирикмаларининг қўшма сўзга айланиши эса секин-аста юз берадиган ва узоқ давом этадиган ҳодиса эканини асослайди ва ўзбек тилида сўз бирикмалари қандай қилиб қўшма сўзга айланишини батафсил ёритади.

Китобда сўз бирикмаларига ясовчи аффикслар қўшиш орқали, яъни аффиксация усули билан ҳам кўплаб қўшма сўзлар ясалишига алоҳида ўрин берилган.

Монография охирида, икки қисмдан иборат, қўшиб ёзиладиган қўшма сўзлар имлоси берилган. Автор тавсия этган қоидаларга айрим истисноолар билан амал қилинса мақсадга мувофиқдир. Қўшма сўзларни етарли даражада қўшиб ёзилганда, муаллиф таъкидлаганидек, имлода бир хиллик таъминланади, хатога йўл қўйилмайди, сўз бирикмаларидан қўшма сўзларни фарқлаш осонлашади.

Энди баъзи мулоҳазаларни ҳам айтиб ўтиш лозим. Монографиянинг 135-саҳифасида бир қанча ўзаклар иштирокида кўплаб қўшма сўзлар ясалиши қайд этилган. Масалан, **боб** сўзи иштирокида 369, **гул** сўзи иштирокида 464, **нома** сўзи иштирокида 304, **хона** сўзи иштирокида 543 қўшма сўз ясалади. Бу тарзда ҳисоблашнинг ўзи анча меҳнат талаб қилади. Бироқ **ҳам** иштирокида **ҳамдам, ҳамдард** каби қўшма сўзлар ясалади деган фикр ноўрин. Бунда «ҳам» ўзакми, деган савол туғилади. Олим қўшма сўз таърифига доир тезисига зид иш тутган.

Китобда айрим қоидаларга келтирилган мисоллар ҳам мос тушмаган. Масалан, асли ўзбекча ва бошқа тилдан ўтган сўзларнинг ўзаро бирикишидан «дурагай» қўшма сўзлар ҳосил бўлишига **тахтапул, дастаррa** сингари мисоллар берилганки, ҳар икки ўзак ҳам ўзлашма эканлиги эътибордан четда қолган...

Исмоил ФАРМОНОВ,
филология фанлари кандидати

Фарғона

ЎЗБЕКИСТОН ССР АРХИТЕКТОРЛАР СОЮЗИ—50 ЁШДА

НАФОСАТ ОЛАМИ

Тўлқиной ҚОДИРОВА,
Ўзбекистон ССР Архитекторлар союзи правлениесининг раиси, республикада хизмат кўрсатган архитектор

«Оталардан мерос заминни яшнатиб, ворисларга қолдириш инсон зиммасидаги бурчдир», деган эди улуғ рус адиби Лев Толстой. Дарҳақиқат, инсон она заминни яшнатиш, гулларга буркаш учун туғилади. Совет кишилари ана шундай эзгу мақсад билан яшайдилар. Улар яратадилар, чўлларни гулистонга айлантирадилар, нафақат бепоён Ватанимиз, балки ер юзи гўзал, ҳаёт мунаввар бўлиши учун курашадилар. Шундай фидойилар сафида архитекторларнинг ўз ўрни, мавқеи борлиги бизни қувонтиради.

Ўзбекистон архитекторлари ижодий союзларининг ярим асрлик тўйини улкан шодиёна — Ўзбекистон ССР ва республика Компартиясининг олтмиш йиллик тўйи кунлари нишонладилар. Олтмиш йил... Асрларга тенг бу йиллар мобайнида халқимиз ҳаётида ақл бовар қилмас даражадаги ўзгаришлар амалга оширилди. Шу давр ичида ўзбек совет архитектураси шаклланди ва қардош маданиятлар таъсирида камол топди. Республикамиз ташкил топган йиллардаёқ катта архитектура ишларини бажарган Г. Сваричевский, Л. Воронин, К. Бабиевский каби устозлар хизмати таҳсинга лойиқ.

Бундан эллик йил муқаддам, республика Архитекторлар союзи ташкил этилиб, оқсоқол меъмор Георгий Михайлович Сваричевский унинг раислигига сайланди. Орадан бир йил ўтгач, ижодий союзнинг биринчи съезди бўлиб ўтди, унда Ўзбекистон шаҳарларини реконструкция қилиш ва бошқа қатор долзарб масалалар кўриб чиқилди. Ўзбекистон архитекторлари дастлабки съездларидаёқ давр илгари сурган асосий масалаларга эътиборни қаратдилар ва шу принципга ҳамиша содиқ қолдилар. Ўша пайтлар республика Архитекторлар союзи ўз атрофида атиги йигирма архитекторни бирлаштирган бўлса, бугунги кунда уларнинг сони 736 тага етди. Бу архитекторларнинг ҳар бири замондошларимизнинг модди-маънавий олами янада гўзал бўлиши учун ўз ҳиссаларини қўшмоқдалар.

Айниқса, шаҳар қурилиши соҳасида фаолият кўрсатаётган ижодкорларимизнинг ишлари ибратлидир. Қуёшли диёримиздаги 120 дан зиёд шаҳарлар қиёфасининг ўзгариб, замонавийлик касб этишида уларнинг салмоқли ҳиссаси бор. УзНИИП шаҳар қурилиши институтида авторлар коллективи яратган Самарқанд шаҳри маркази лойиҳаси юксак баҳога сазовор бўлди. Бу иш ўтган йили СССР Архитекторлар союзининг махсус дипломи билан тақдирланди. Шунингдек, республикамиз пойтахти ва Фарғона, Наманган, Қўқон шаҳарларига тааллуқли ишларнинг муаллифлари ҳам тақдирландилар. Бу соҳада, айниқса, А. Зотов, А. Якушев, Ф. Турсунов, Н. Фокина, С. Одилов, Д. Латипов, Р. Валиев каби таниқли архитекторларимиз салмоқли ишлар қилаётирлар.

Диёримиз азалдан йирик маданият ўчоғи бўлган. Бинобарин, биз бой тарихий-архитектуравий меросга эгамиз. Самарқанд, Бухоро, Хева, Тошкент, Шаҳрисабз каби кўҳна шаҳарларимизда архитектура ёдгорликлари озмунча эмас. Улуғ Октябрь социалистик революциясининг дастлабки кунлариданоқ тарихий ёдгорликлар ва маданий обидаларни кўз қорачиғидек асрашга катта эътибор берилди. Шарқнинг улуғ алломаси Абу Али ибн Сино туғилган куннинг 1000 йиллиги муносабати билан қадимий Бухородаги қирққа яқин архитектура ёдгорлиги таъмирланди, шаҳарнинг айрим эски кўчалари асл ҳолига келтирилиб, ишлов берилди. Худди шу каби ишлар Самарқанд ва Хева шаҳарларида ҳам бажарилди.

Ҳозирги кунда республикамиз қишлоқлари жамоли шаҳарникидан қолишмайди. Айниқса, Андижон областидаги «Коммуна» колхози марказий қишлоғи, Самарқанд область, «Коммунизм» колхозидаги «Хумор» посёлкаси, Сурхондарё областидаги «Коммунизм» совхози, Қашқадарё областидаги «Социализм» колхози қишлоқлари қурилиши диққатга сазовордир.

Ҳа, ўтган эллик йил мобайнида Ўзбекистон архитекторлари катта ютуқларга эришдилар. Тошкентда бўлган киши, табиийки, «Ўзбекистон» меҳмонхонаси ёнидан лоқайд ўтмайди. Бу ажойиб иншоот лойиҳаси муаллифлари Ҳамза номидаги республика Давлат мукофотига сазовор бўлдилар.

Шаҳар қурилишида саноат архитектураси етакчи ўрин тутади. Бугунги кунда диёримизда ўттиздан зиёд электр станцияси, 300 га яқин машинасозлик, 280 озиқ-овқат саноати ва ярим мингдан ошиқ енгил саноат корхоналари ишлаб турибди. Бу қудратли корхоналар лойиҳаларини яратишда Л. Бойченко, Л. Ҳамидова, А. Алехина каби ижодкорлар катта ишлар қилишаётир. Шунингдек, В. Дмитриев, Л. Караш, О. Ойдинова каби архитекторларимизнинг ижодий ишлари қалбимизда ғурур уйғотади: уларнинг лойиҳалари асосида яратилаётган тураржой бинолари миқёси йил сайин ўсаётир. Республикамизда ҳар йили 100 минг квартира қурилади. Бу борада Совет Ўзбекистони кўпгина капиталистик мамлакатлардан ҳам ўзиб кетди!

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг XVI ва XVII пленумлари барча қатори бизнинг зиммамизга ҳам улуғвор вазифалар юклади. Пленумларнинг қарорлари асосида ижодий союзимизнинг ишини тубдан яхшилаш борасида муайян тадбирлар белгиладик. Ишимиздаги камчилик ва нуқсонларни бартараф этиш, яратилаётган асарларимиз сифатли, келажакка хизмат қиладиган даражада баркамол бўлишига эришиш асосий мақсадимиздир.

Ўрта Осиё республикалари ва Компартияларининг олтмиш йиллик тўйлари олдидан қардош Қирғизистон, Тожикистон ва Туркманистонда «Ўзбекистон архитектураси кунлари» ўтказилди. Шу муносабат билан ўз ютуқларимизни кўз-кўз этиш билан бирга, дўстларимиз муваффақиятлари, тажрибалари билан ҳам яқиндан танишдик. Эндиги ишларимизда бу яхши самара бериши шубҳасиздир.

«Бугунги кунда совет маданияти мамлакатдаги барча миллатлар ва элатлар яратаётган маънавий бойликларнинг узвий қотишмаси сифатида намоён бўлмоқда. Шу боисдан ҳам ёзувчи ва рассомнинг, музикачи ва архитекторнинг ўз халқи кўп асрлик маданияти анъаналарига таяниш, ўз республикасининг ҳаётини чуқур ва ёрқин тасвирлаш йўлидаги интилиши мутлақо тушунарлидир», деган эди КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси К. У. Черненко СССР Ёзувчилар союзи правлениесининг юбилей пленумидаги нутқида. Ҳақиқатан ҳам, бу интилиш улкан самаралар бераётир. Қардош республикаларимиз маданиятларининг муштараклиги, бир-бирига таъсири улуғвор ютуқларга омил бўлмоқда.

Биз, архитекторлар республикамизнинг қутлуғ юбилейини муносиб армуғонлар билан кутиб олиш учун изландик ва бу изланишлар яна давом этаверади. Мақсадимиз — Ватанимизни, она заминни янада яшнатишдир.

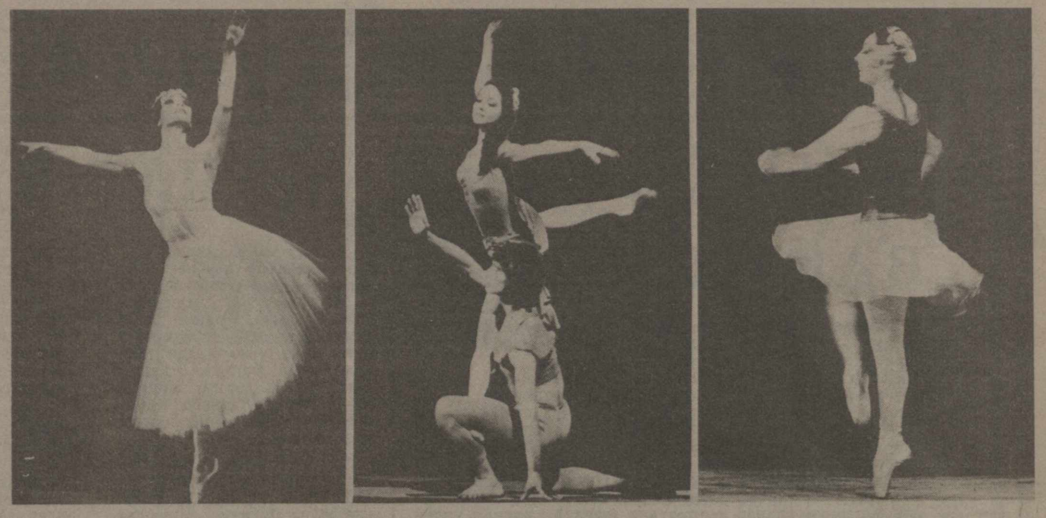

Илҳом онлари

С. МАҲКАМОВ фотолари

ЎН АКТЁРГА БИР САВОЛ

Сизнингча, республикамиз театр санъати олдида турган асосий муаммолар нималардан иборат?

Наби РАҲИМОВ,
Ҳамза номидаги Ўзбек давлат академик драма театрининг актёри, СССР халқ артисти:

— Саволни ўқишим билан КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси Константин Устинович Черненконинг СССР Ёзувчилар союзи правлениесининг юбилей пленумида сўзлаган нутқидаги шу сўзлар ёдимга тушди: «Ҳозир адабиёт, кино, театр кўпинча мураккаб, зиддиятли ҳодисаларга мурожаат қилмоқда. Бунинг ҳеч бир ажабланарли жойи йўқ. Социалистик жамиятни ривожлантириш жараёнида зиддиятлар табиий ва муқаррардир. Зотан, улар ҳамиша бирон-бир тарзда кишиларнинг тақдирига таъсир ўтказиб, маънавий тўқнашувлар манбаи бўлиб қолаверади, албатта». Бу оқилона фикрлар театримизда қанчалик амалга ошириляпти, деган ҳақли савол туғилади. Биринчидан, бугунги совет кишисининг характери баркамол гавдалантирилган, ҳар жиҳатдан етук саҳна асарлари кўп эмас. Борлари ҳам талабга жавоб бермайди. Иккинчидан, режиссурамизда оқсаш сезилмоқда.

Кўп йиллардан буён матбуотда драматургия ва театр мавзуида бўлаётган баҳс-мунозараларни кузатиб келаман. Афсуски, бундай баҳсларда режиссёр айбни драматургга, драматург эса режиссёрга юклашдан нарига ўтмайди. Хўш, айбни бир-бирига тўнкаш билан нима ўзгаради? Ҳеч нарса!

Менингча, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг XVI ва XVII пленумлари санъаткорлар олдига қўйган вазифалардан хулоса чиқариш вақти етди. Масъулиятдан қочиш; ҳақиқий ижод билан шуғулланмаслик театрни ҳалокатга олиб келади. Театр халқники эканлигини ҳеч қачон унутмаслигимиз керак. Театр репертуари қашшоқлашса, томошабин кирмай қўйса, бу ачинарли ҳолга шу соҳанинг барча ходимлари айбдордир!

Театримиз олдидаги асосий муаммоларни ҳал этиш учун драматург, режиссёр, рассом ва актёрлар бирлигини мустаҳкамлаш керак.

Михаил МАНСУРОВ,
Максим Горький номидаги Тошкент Давлат академик рус драма театрининг актёри, СССР халқ артисти:

— Республика театрлари олдидаги асосий муаммони ёш истеъдодларнинг камлигида, деб биламан. Лекин борлари ҳам жиддий ишлашни истамайдилар. Баъзилари театрга келиши билан бирор йирик ролни ўйнаб, дарҳол тилга тушгиси келади. Бундай актёрлар узоққа бормайдилар.

Яна бир муаммо театршунослар фаолиятига бориб тақалади. Номи республикамизга танилган театршунослар бор. Улар ҳам унвонга эга бўлдими, театрдан узоқлашадилар. Хўш, сўнгги йиллар ичида республика театр санъатининг фаолиятини чуқур ёритиб берган қайси мақолани эслайсиз? Ёки бирор-бир область театрининг ҳаётини атрофлича ёритган, ишимизга ёрдам берадиган танқидий мақола эълон қилиндими? Назаримда, паст савияда яратилган саҳна асари учун театршунос ҳам жавобгардир.

Томошабин муаммосини ҳал этиш театрга боғлиқ. Агар репертуардан томошабинга ёқадиган асарлар ўрин олса, театр зали доим гавжум бўлади.

Ойдин НОРБОЕВА,
Ҳамза номидаги Ўзбек давлат академик драма театрининг актрисаси, Ўзбекистон ССР халқ артисти:

— Савол анча мураккаб экан. Шундай бўлса-да, жавоб беришга уриниб кўраман.

Дастлаб драматургларимизнинг пассивлиги, режиссурамиз савиясининг пастлиги ва актёрларимизда яхши маънодаги ижодий шиддатнинг етишмаётганлигини таъкидлаш лозим. Буларсиз театр санъати ривожини тасаввур қилиш қийин.

Бордию, ўзим меҳнат қилаётган театрдаги бугунги ижодий муҳит ҳақида тўхталадиган бўлсак, бу хусусда жиддий мулоҳазаларни ўртага ташлашга тўғри келади. Бир вақтлар томошабин аримайдиган театримиз залининг баъзи спектаклларда бўш қолганини кўриб ниҳоятда ачиниб кетаман. Ахир, бу академик театр-ку! Нега шундай бўляпти?

Бу ўз-ўзидан яхши асар ва режиссурага бориб тақалади. Оддий бир мисол. Пахта — миллий бойлигимиз. Халқимизнинг бутун умри далада ўтади. Лекин академик театр репертуарига назар ташлайдиган бўлсак, пахтакорлар ҳаётини атрофлича қамраб олган асарни кўрмайсиз. Бунга сабаб нима? Менингча, драматургиямиз ҳаётдан бироз орқада қолаётир.

Режиссурамиз ҳам мақтанадиган аҳволда эмас. Режиссёрлик машаққатли касб. У шахматчилар тили билан айтганда, ўз соҳасининг энг юқори классдаги гроссмейстери бўлмоғи шарт.

Муаммоларни ҳал этишга келганда, шуни айтишим мумкинки, кўпгина театрлар, жумладан, академик театр ҳам майда гаплар атрофида ўралашиб қоляпти. Томошабинга яхши асар керак. Агар театрнинг ижодий коллективи ҳар қандай майда гаплардан устун турса, ҳақиқий ижод билан шуғулланса репертуардан дуруст асарлар ўрин олиши шубҳасиз.

Обид ТОЛИПОВ,
Йўлдош Охунбобоев номидаги Ёш томошабинлар театрининг актёри, Ўзбекистон ССР халқ артисти:

— Мен коллективимиз олдидаги муаммолардан келиб чиқиб фикр юритаман.

Аввало, театр репертуарига назар ташлайлик. Ундаги барча спектаклларнинг савияси бир хил, фақатгина 1-5 синф ўқувчиларига мўлжалланган. Нега энди театр саҳнасида юқори синф ўқувчиларига мўлжалланган асарлар қўйилмаяпти? Яқин-яқингача соф муҳаббат, дўстлик, оила мавзуларида спектаклларимиз бор эди. Лекин нимагадир ҳозирги кунга келиб саҳнамизда бундай спектакллар кўринмай қолди.

Репертуаримизга классикани дадил киритиш лозим. Актёрларимиз Брехт, Шекспир, Гюго асарларида ўзларини синаб кўрадиган вақт келди. Ўрни келганда шуни айтиб ўтиш кераккки, «Норасида», «Донишманднинг ёшлиги», «Ревизор» каби спектаклларимизнинг тайёр бўлганига бир йилча бўляпти-ю, лекин, нимагадир, репертуарга киритилмаяпти.

Ўз навбатида драматургларимиз ҳам театримизга етарлича ёрдам беролмаяптилар. Улар болаларга атаб замонавий эртаклар, юқори синф ўқувчиларига мўлжалланган пухта асарлар яратсалар, бу келажагимиз учун катта ғамхўрлик бўларди.

Сайёра ЮНУСОВА,
Ҳамза номидаги Ўзбек давлат академик драма театрининг актрисаси:

— Аввало, театрда ҳақиқий ижодий муҳит бўлиши керак. Яъни, актёрлар бир-бирлари билан ҳамфикр, ҳамнафас бўлишлари лозим. Станиславскийнинг «Театрга кирдингми, кўнглингдаги барча гина-кудратингни гардеробда қолдир», деган сўзлари бежиз эмас. Худди шу маънода мени бир нарса ниҳоятда ташвишга солади. Гап шундаки, баъзан бир саҳнада, партнёр сифатида роль ижро этаётган актёрлар бир-бирларини ёмон кўрадилар, ҳатто буни атрофдагилардан яширмайдилар ҳам. Ахир, ўзингиз бир ўйлаб кўринг, бундай шароитда саҳнадаги ижронинг самимий бўлишига ким кафолат бера олади? Томошабинга бундай кайфият билан спектакль намойиш этишдан ҳеч қандай наф йўқ! Актёрларнинг ўзини ҳаяжонга солмаган ҳолат томошабинга қандай таъсир қилсин?!

Кўпинча драматургия ҳақидаги салбий фикрлар қулоғимга чалиниб қолади. Назаримда, драматургларимиз ёмон ишламаяптилар. Ҳар ҳолда, ижодкор қўлига шунчаки қалам олади, деб ўйламайман. Шунинг учун бор асарларни юзага чиқара оладиган яхши режиссёрлар кўпроқ керак.

Мен саҳнада коммунист замондошимизнинг ҳақиқий қиёфасини кўришни истайман. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг XVI ва XVII пленумларида тўғри қайд этиб ўтилганидек, баъзи коммунист ўртоқлар жиддий хато ва камчиликларга йўл қўймоқдалар. Шунинг учун ҳам саҳнамиз бутун мураккабликлари, инсоний қиёфалари билан яратилган 80-йиллар коммунистлари образларига муҳтож.

Шунингдек, ҳақиқий театр маданиятига эга бўлган юксак дидли томошабин тарбияси лозим. Буни эса, мактаб, ҳатто боғча ёшидан бошлаган маъқул, токи, театр кишининг бир умрлик эҳтиёжи бўлиб қолсин!

Александр КОЛМОГОРОВ,
Республика Рус ёш томошабинлар театрининг актёри:

— Қайси театрда бош режиссёр масаласи биринчи ўринда турмас экан, у ерда муаммоларнинг ҳал этилиши ҳам қийин кўчади. Шу нуқтаи назардан театримизнинг бугунги фаолияти, мавқеига назар ташлайдиган бўлсак, афсуски, ташвишли ҳолни кўрамиз. Мана, ўн йилдирки, театримизга келиб, бир-икки йил ишлаб, иши юришмай кетиб қолган ва кетаётган режиссёрлар жуда кўп учрамоқда. Бу, албатта, актёрлар ижодига, қолаверса, театрда қўйиладиган спектакллар савиясига таъсир қилади.

Бундан бир неча йил олдин театримизда бир йил ишлаб кетган (ҳозир Москвада) Виктор Максимович Стрежовнинг бош режиссёр сифатидаги фаолияти яхши самара берганини таъкидлаб ўтмоқчиман. У саҳнамизда поляк композитори Матей Малецкийнинг Евгений Шварц пьесаси асосидаги «Соя» номли асарини саҳнага қўйди. Уни томошабинларгина эмас, балки актёрлар ҳам катта қувонч билан кутиб олдилар. Чунки Виктор Максимович саҳнада, актёрлар ўртасида ўзига хос шундай муҳит яратдики, томошабинлар ҳар бир роль моҳиятини, асарда тутган ўрнини чуқур ҳис қила бошладилар, актёрлар шу спектакль бўладиган куни ўзгача кайфиятда келишарди.

Мени яна баъзи камчиликлар ташвишга солади. Ҳозир бизнинг театримизда оддий, лекин жуда катта камчилик бор. Гап шундаки, спектаклларимизда қатнашиш учун 8 ёшдан 14 ёшгача бўлган қобилиятли болалар етишмайди.

Людмила ГРЯЗНОВА,
Максим Горький номидаги Тошкент Давлат академик рус драма театрининг актрисаси, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист:

— Ҳар доим ҳам залимиз томошабинлар билан тўла бўлади, деб айтолмайман. Бунинг боиси шуки, биз ўз томошабинларимизга эга эмасмиз. Спектаклларимизда замон, давр руҳини, кишилар ички оламини ҳаққоний акс эттириб беролмаяпмиз. Биз, аввало, томошабинларда театримизга нисбатан ишонч уйғота олишимиз керак. Бунинг учун коллективимизда шундай режиссёр ва актёрлар шаклланиши лозимки, улар тасодифий, бугун бир йўли тушиб театрга кириб қолган «томошабин»ларга эмас, — ҳақиқий томошабинларга— театрни жондилдан севувчиларга эга бўлсинлар, ҳеч бўлмаганда шунга кўзлари етсин. Ҳар бир оддий меҳнаткашни, ишчини, Товстоногов тили билан айтганда, «театрнинг дўсти, жонкуяри»га айлантириш учун аввало уларнинг талаб ва эҳтиёжларига қулоқ тутмоқ зарур. Ҳаёт муаммоларига жавоб бера оладиган замонавий ва классик асарлар доимо театр репертуаридан ўрин олмоғи керак.

Ҳусан ШАРИПОВ,
Муқимий номидаги Республика музикали театрининг актёри, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист:

— Ҳозир кўпчиликни «Нега томошабинлар театрга ошиқмаяптилар?», деган савол ташвишга солмоқда. Бунинг асосий сабабларидан бири яхши драматик асарларнинг етишмаслигидир. Ўзимизнинг театримиз хусусиятларидан келиб чиқиб шуни айтишни истардим: бизга бақувват музикали драмалар, комедиялар керак!

Актёрлар билан томошабинлар ўртасидаги алоқани мустаҳкамлаш учун олий ўқув юртлари ва корхоналарда тез-тез учрашувлар ташкил қилиш, кишиларнинг фикри билан қизиқиш лозим.

Драматургларимиз ҳар бир актёрнинг ижро услуби ва истеъдодига қараб образлар яратадиган вақт келди, деб ўйлайман.

Ноила ТОШКЕНБОЕВА,
Ўзбек Давлат «Ёш гвардия» театрининг актрисаси:

— Бир мулоҳаза кўпдан буён менга тинчлик бермайди. Коллективимиз билан ҳар мавсум бошланиши олдидан репертуарга киритиладиган асарларни бирга ўқиб, муҳокама қиламиз. Шунда баъзан саёз, бугунги томошабин талабига жавоб бермайдиган асарлар ҳам учрайди. Лекин, очиғи, шуни билган ҳолда ҳеч биримиз бу драмани репертуарга киритмаслик керак, демаймиз. Агар шундай десак, ҳам, барибир, инобатга ўтмайди... Шуни очиқ айтиш кераккки, драматургларимиз танлаган мавзулари ичига ҳамиша ҳам чуқур киролмаяптилар. Персонажларнинг бир-биридан фарқи қолмаяпти. Бу драматургларимиз ўзлари яратаётган образни чуқур ўрганмаётганликларидан, уларнинг тақдири, эҳтиёжлари билан ҳамоҳанг бўлолмаётганликларидан бўлса керак.

Яна бир муҳим томони шундаки, ҳар бир истеъдодли режиссёр театрнинг бахти, келажаги. Талантсизи эса театр оёғига урилган кишандир. Бугун театримизга том маънодага истеъдодли режиссёрлар етишмайди. Режиссёрнинг қачондир яратган яхши спектакллари билан ўзини овунтириб яшашга, олдинги хизматлари билан чекланишга ҳаққи йўқ. Нега режиссёрларимиз бу ҳақда чуқурроқ ўйламайдилар? Ёки билсалар ҳам, билмасликка оладиларми?

Меҳмонали САЛИМОВ,
Муқимий номидаги Республика музикали театрининг актёри, Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофотининг лауреати:

— Немирович-Данченко 1942 йили МХАТ коллективига йўллаган мактубида шундай ёзган эди: «Айнан бугунги кунда олдимизда муҳим бир савол турибди: миллионлаб ака-укаларимиз биз учун, бизнинг осойишталигимиз, ишимиз учун ҳаётларини қурбон қилишлари эвазига биз ҳам артист, ҳам оддий инсон сифатида нималар қила олдик?»

Бу хат Ватанимиз тупроғида қонли жанглар кетаётган пайтда ёзилган. Хўш, бугунги кунда-чи?! Менингча, бугун ҳам актёр олдида ана шу савол турибди.

Бизнинг театримизга нега томошабинлар кам келаётганига тўхталадиган бўлсак, биринчи навбатда, актёрлар ижросига назар солиш лозим, деб ўйлайман. Ҳамкасбларим мени маъзур тутсинлар-у, уларнинг айримларидаги қунимсизлик, ўз ишига юрак қўри билан берилмаслик, актёр сифатида, саҳнадаги партнёр сифатида менга жуда оғир ботади. Ахир, биз саҳнадамиз, миллионлаб кўзлар, юраклар қаршисидамиз-ку! Улар биздан нималарнидир, ўзлари учун керак хислатларни кутмоқдалар-ку. Нега биз саҳнага фақатгина роль ўйнаш учун чиқишимиз керак! Биз саҳнада яшашимиз шарт. Бу ўз навбатида фақат актёрга эмас, балки драматург ва режиссёрларга ҳам боғлиқ.

Жавобларни Зулхумор СОЛИЕВА ёзиб олди

ЭРТАНГИ КАМОЛОТ

Агар Ўзбекистон шаҳар ва қишлоқларининг архитектураси ҳақида гап кетадиган бўлса, шубҳасиз биринчи навбатда Тошкент шаҳри тилга олинади. Шундай бўлиши табиий. Чунки бугунги кунда пойтахтимиз нафақат сиёсий-маданий, саноат марказларидан бирига, балки юксак архитектуравий қиёфага эга шаҳарга айланди. Шаҳарнинг бундай ўзига хос қиёфага эга бўлишида лойиҳалаштириш, бинолар ва муассасалар архитектураси билан бирга, маҳобатли санъат асарлари ҳам катта аҳамиятга эга. Бинобарин, маҳобатли санъатнинг тарбиявий аҳамияти, этик ва эстетик қиммати беқиёсдир.

Тошкентнинг майдон ва проспектларини, боғ ва гулзорларини жуда кўп ёдгорликлар, монументлар ва декоратив ҳайкаллар безаб турибди. Турли йилларда инқилоб йўлбошчилари, революцион воқеалар иштирокчилари, Улуғ Ватан уруши қаҳрамонлари, фан, маданият ва санъат арбобларига ўрнатилган бу ёдгорликлар маънавий марказлар бўлиб, халқнинг дид ва маданиятини шакллантиришга хизмат қилади.

Бироқ маҳобатли санъат асарларининг таъсир кучи уларнинг мазмуни ва шаҳримиз аҳолисининг шу ёдгорликларга бўлган муҳаббати, эътиборига ҳам боғлиқ. Архитектор ва ҳайкалтарошлар анчадан буён кичик ҳажмли декоратив шакллар асосида шаҳарнинг эстетик муҳитини яратишни орзу қилардилар. Бу орзу 1984 йил кузида амалга ошди. Яъни, куни-кеча Ўзбекистон ССР Рассомлар союзи Тошкент шаҳар Совети ижроия комитети билан биргаликда ташкил этган очиқ ҳавода ҳайкал ишлаш бўйича Бутуниттифоқ симпозиуми ўз ишини тугаллади. Симпозиум қизғин ўтаётган кунларда Ўзбекистон ССР Рассомлар союзининг Кўргазмалар зали ёнидаги боғда очиқ музей ташкил этилди. Бу республикамиздаги биринчи осмон остидаги музейдир. Серсоя йўлкаларга Москва, Ленинград, Латвия, Украина, Грузия, Арманистон, Туркманистон ва Ўзбекистон ҳайкалтарошларининг ўн тўртта декоратив ишлари қўйилди. Шубҳасиз, инсонлар қиёфаси билан мутаносибликда ишланган бу ҳайкаллар шаҳарга ниҳоятда ўзига хослик бағишлайди. Бундай қиёфа бошқа шаҳарларга ҳам кўрк бағишлаши табиий. Бинобарин, шаҳарнинг очиқ кенгликларида бу каби ҳайкалтарошлик кўргазмаларини ташкил этиш ниҳоятда муҳим. Демак, шундай симпозиумларни мунтазам ўтказишни анъанага айлантириш лозим.

Кенг кўламдаги қурилиш, шаҳарнинг ўзгариб турувчи қиёфаси шаҳарликлар учун маънавий марказ барпо этишни талаб қилмоқда. Бугунги куннинг, демакки, келажакнинг талаби бу! Токи, юксак бадиийятли маҳобатли санъат асарлари кишиларимиз учун мураббийлик ва шоирлик, тарғиботчилик ва рассомлик мактаби бўлиб хизмат қилсин, уларнинг қувончига айлансин.

Шаҳримиз Улуғ Октябрнинг 67 йиллиги ва республикамиз юбилейига тайёргарлик кўрмоқда. Албатта, унинг бадиий қиёфаси кўп жиҳатдан безатилишига, нур рекламаси ва ёритишнинг қандай йўлга қўйилишига бевосита боғлиқ. Тошкент шаҳри рассомлари, безатиш санъати ва кўргазмали тарғибот асарларидан фойдаланган ҳолда, катта ишларни амалга оширмоқдалар. Демак, шаҳар қиёфаси янада кўркамлашиб, ўзига хослик касб этиб боради. Бугунги суръат, эртанги режа шундан далолат бермоқда.

Рафаэл ЮСУПОВ,
шаҳар бош рассоми

КАМАРБАСТАМИЗ

Азим шаҳримиз — Тошкент қурилишида бизнинг ҳам ҳиссамиз борлигидан мамнунмиз. Чунки осмонўпар биноларнинг бетон деворлари бизнинг цехимизда тайёрланади. Комбинатимизда тайёрланаётган бундай маҳсулотлар областларимиз марказлари ва турли саноат шаҳарларини тез ва соз қуришда қўл келмоқда.

Турмушимиз жадал суръатлар билан юксалмоқда. Шаҳар ва қишлоқларимиз жамоли ҳам турмуш тарзимизга яраша бўлиши керак. Лекин биз бетон қуяётган улкан қолиплар узоқ йиллар давомида ўзгармай келмоқда. Демак, бу — бир хилдаги кўплаб уйлар қурилаётганидан далолат беради. Мен бир қурувчи сифатида шуни хоҳлар эдимки, ҳар бир квартал, ҳар бир шаҳар ўзига хос, бетакрор қиёфада қурилса. Давр архитекторларимиз олдига шундай талабни аллақачон қўйган. Эллик йил давомида катта ижодий тажриба тўплаган меъморчилигимиз меҳнаткашларнинг юксак дидига мос, миллий архитектура қиёфасига эга бинолар яратиш йўлида янада жиддий ишларни амалга оширадилар, деб ўйлайман.

Исмоил ОРИПОВ,
Тошкент шаҳар 1-уйсозлик комбинатининг бетончилар бригадаси бошлиғи, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони

ЎЗИГА ХОСЛИК

Қардош шаҳарларни кезиб юрганимда республикамиз архитектураси тўғрисида ўйлайман. Шундай пайтларда таққослаш, муқояса қилиш зарурати туғилиб қолади. Яқинда Тбилисида бўлдим. Шаҳарнинг чиройли кварталларини, Тантаналар хиёбонини томоша қилдим. Тбилиси —гўзал шаҳар. Лекин тоғ шароитида шаҳар кўчалари, майдонлари тор бўлиб қолгани сезилади. Шунда беихтиёр кенг, текис йўлакларга эга Тошкент кўчалари ёдимга тушди. Тантаналар хиёбонимиз ҳам ғоят улуғвор қурилганидан севинаман. Кенглик унга ўзгача чирой бағишлаб турибди.

Умуман, серқуёш республикамиз пойтахти—Тошкент архитектураси кейинги йилларда ҳайратланарли даражада ўзгарди. Буни шаҳримизга чет эллардан ва қардош республикалардан келаётган кўплаб меҳмонлар ҳам қайд этишмоқда. Бир сўз билан айтганда, республикамиз Архитекторлар союзи 50 йил ичида катта изланишлар йўлини босиб ўтди. Улкан ишларни амалга ошираётган ижодий союзнинг қутлуғ юбилейи кунларида архитекторларимизни чин дилдан табриклаган ҳолда, баъзи истакларимизни айтишни лозим топдик.

Чунончи, кўпгина муҳташам биноларимизнинг ташқи ва ички қиёфалари тўғрисида юқоридагидек қониқиш билан гапириш қийин. Айниқса, коридорлар, балконлар ва баъзи хоналарнинг торлиги истиқомат қилувчиларга қийинчилик туғдиради. Архитекторларимиз республика шаҳарларида қурилаётган кўп қаватли бинолар серфарзанд ўзбек оилаларига зарур бўлган кўпгина қулайликларга эга бўлиши тўғрисида ҳам жиддий ўйлаб кўришлари лозим. Уйларимизда ажойиб шарқона айвонлар ҳам бўлиши зарур. Ўрни келганда, областларимиздаги шаҳар ва посёлкаларнинг архитектураси ҳам шаклланиб бораётганлигини қайд этамиз. Лекин бу ишда катта шаҳарларга тақлид эмас, балки ўзига хослик йўлидан борилса, мақсадга мувофиқ бўларди.

Шуҳрат АББОСОВ,
СССР халқ артисти

Республикамиз меъморлари янги-янги замонавий бинолар лойиҳаларини яратмоқдалар. Суратларда: Тошкентда қурилаётган «Чорсу» бозорининг макети; Нукус шаҳрида бунёд этилган меҳмонхона; Бухорода қад кўтаражак янги аэропорт макети.

ПАРТИЯВИЙ ВА ХАЛҚЧИЛ АСАРЛАР ЯРАТАЙЛИК

Боши биринчи бетда.

— Юбилей пленумида, — деди Ўзбекистон ССР халқ шоири Уйғун, — ижодкор зиёлилар учун ҳам шахсий иш — партия ва халқ ишига камарбасталик алоҳида таъкидланди. Бу — барча жабҳаларда ленинча нормалардан чекиниш ҳолларига барҳам бериш демакдир.

Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Раҳмат Файзий адибнинг партия, халқ олдидаги бурчи, ижод масъулияти масалаларига тўхталди.

— Юбилей пленуми барча ижодий союзларнинг анжумани бўлди, — деди СССР халқ артисти Сора Эшонтўраева. — Пленум иштирокчиси сифатида ўзимга ва ижодкор зиёлиларга шундай бир савол билан мурожаат этмоқчиман. Хўш, бизда ҳамма ишлар пленум қарорлари даражасидами? Савол шу тартибда қўйиладиган бўлса, ютуқларимиз соясида бир қанча ҳал қилинмаган муаммолар борлиги ҳам кўзга ташланади.

Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Асқад Мухтор адабиётдаги бадиийлик ва ғоявийлик масалаларига тўхталди:

— Ғоявийлик асарнинг ижтимоий қимматини белгиловчи муҳим омиллардан биридир. Ўртоқ К. У. Черненко юбилей пленумида сўзлаган нутқида, асарнинг «ижтимоий қиммати аввало у эгаллаган ва қарор топтирилаётган актив ғоявий-сиёсий дунёқараш позицияси билан белгиланади», деганида ана шу ленинча қоидани назарда тутди.

— Адабиёт ва музика қондош-эгизакдир, — деди композитор Собир Бобоев. — Адабиётсиз музика ва музикасиз адабиётни тасаввур қилиб бўлмайди. Юбилей пленумида адабиёт ва санъат асарлари кишиларни партия ва Ватанга, меҳнатга муҳаббат руҳида тарбиялашда жуда катта аҳамиятга эга эканлиги таъкидланди. Бинобарин, шоирлар ва композиторлар ўртасидаги ижодий ҳамкорликни кучайтиришимиз, бугунги юксак савияли кишиларимиз талабларига мувофиқ асарлар яратишимиз кун тартибидаги актуал масалалардан биридир.

Филология фанлари доктори Георгий Владимиров адабий танқиднинг ҳаётимиздаги ўрни ва бу борадаги муаммолар ҳақида гапирди.

— Адабий тараққиёт китоб нашридан ташқарида мавжуд эмас, — деди Ўзбекистон ССР Нашриётлар, полиграфия ва китоб савдоси ишлари давлат комитети раисининг ўринбосари Рубен Сафаров. — Адабиёт ва санъат асарларини халққа етказиш борасида нашриётларимиз катта ишлар қиляпти. Йилига юзлаб номда ва минглаб нусхада янги асарлар чоп этиляпти. Мунтазам нашр этилаётган таржима асарлари халқларимиз дўстлигини янада мустаҳкамлаш омили бўлиб хизмат қиляпти.

Секретариат мажлисида, шунингдек, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг бош редактори Одил Ёқубов, Ўзбекистон ССР Архитекторлар союзининг секретари Дилшод Латипов ва бошқалар сўзга чиқдилар.

Йиғилишда кўрилган масала юзасидан тегишли қарор қабул қилинди.

ШИФОБАХШ НЕЪМАТ

- ТАНИШИНГ: ЎРТОҚ ОГАНЕСЯН
- ҚЎЛГА ЎРГАТИЛГАН ҲАШАРОТ
- АСАЛ ВА ОҒУ
- ТАНҚИСЛИК
- «ПЧЕЛПРОМ» ҲИСОБ БЕРАДИ
- ЙЎЛДАГИ ҚУРАШЛАР

Бугун Ўзбекистон кенг маънода ихтисослашган қишлоқ хўжалигига эга. Бу тармоқдаги меҳнат босқичма-босқич саноат тарзида ташкил этилмоқда. Сўнгги йилларда тузилган турли йирик ишлаб чиқариш бирлашмалари тухум, гўшт ва асал етиштиришни асосан ўз зиммаларига олмоқдалар.

Мухбиримиз асал ишлаб чиқариш бирлашмасининг бошлиғи П. Оганесянга мурожаат этиб, бу соҳадаги муваффақиятлар ва муаммолар ҳақида гапириб беришни илтимос қилди.

— Асалнинг бебаҳо неъмат эканлигини гапириб ўтиришнинг ўзи ортиқча. У азалдан дастурхон зийнати. Асал таркибида 75 процентгача сахароза мавжудки, унинг ўрнини бирорта ширинлик босиши мумкин эмас. Шунингдек, бол таркибида оқсил, турли фойдали моддалар ва ҳали таркиби бизга маълум бўлмаган моддалар бор. Бир килограмм тоза асал 30 тухум ёки икки ярим килограмм гўштнинг қувватига эга.

Аммо асаларидан олинадиган маҳсулот фақат асал эмас. Болари мумининг ҳам ўрнини ҳали бошқа бирор синтетик модда босолгани йўқ. Ундан халқ хўжалигининг салкам қирқ тармоғида фойдаланилади. Мум химия, авиация, фармацевтика саноатининг энг нодир хомашёси ҳисобланади. Асалари прополиси ва сути медиклар диққатини ўзига кўпроқ жалб этяпти. Ҳатто унинг заҳри бод ва бир қатор гипертоник касалликларни даволашда қўлланиляпти.

Асаларичилик билан озгина бўлса ҳам танишган киши асаларининг ҳаёти жуда мураккаб ва ғалати эканлигига ишонч ҳосил қилмай иложи йўқ. Асалари оиласида ягона шоҳ ари, йигирмага яқин трутен (эркак ари), минглаб ишчи арилар бор. Оилада буларнинг ўз вазифалари бўлиб, ўрнини бошқаси алмаштиролмайди. Масалан, шоҳ оилада интизом сақлайди, тухум қўяди, эркаклари ўта дангаса, подшога хизмат қилишдан бошқа бирор юмушни бажаришмайди. Ишчи арилар эса бол йиғада, ин қуради, эшик олдида соқчилик қилади ва ҳоказо.

Бизда асаларичилик янги тармоқ ҳисобланади. Ўрта Осиёга дастлабки асалари оилалари келиб қолганига юз йилдан ошди. Яқин йилларгача бу тармоқ билан шахсий асаларичилар шуғулланардилар. Кейинчалик колхоз-совхозларда ташкил этилган асаларичилик бригадалари ҳам айрим сабабларга кўра бу соҳани кенг тараққий эттиришолмади.

1976 йили республикамизда биринчи бор асаларичилик бирлашмаси ташкил этилди. Эндиликда биз ҳар йили 1700 тоннадан кўпроқ асал етиштиряпмиз. Бу Ўзбекистонда етиштирилган асалнинг саксон процентини ташкил этади. Ўтган саккиз йил давомида ихтисослаштирилган асаларичилик совхозлари сонини 43 тага етказдик.

Ўзбекистонимиз асаларичиликни ривожлантириш учун катта табиий имкониятларга эга. Эрта баҳорда дарахтлар гуллаб бўлгач, тоғдаги гиёҳлар, кейин сарҳадсиз пахтазорлар қийғос гулга киради. Заҳматкаш арилар эса гулдан-гулга қўниб, миллиграммлардан тонналар бунёд этади. Шуни айтиб ўтиш керакки, гулдан олинган нектар ҳали асал эмас. Ари уни инига ташиб келиб қайта ишлайди, унга гул чангини ўбдон аралаштиради ва дастурхонимиз учун бебаҳо неъмат тайёрлайди.

Асаларичиликда меҳнатни ташкил этишда унинг инларини ўз вақтида кўчиришга алоҳида эътибор бериш керак. Бунинг учун ўсимликларнинг гуллаш муддатини тўғри белгилаш, ишни унумли ташкил эта билиш лозим. Асалари бол йиғиш билан бирга, экинлар ҳосилдорлигини 30 процентгача ошириши илмий жиҳатдан исботланган. Шундай экан, бу имкониятдан мумкин қадар кўпроқ фойдаланиш, асаларичиликни ҳамма жойда шу жумладан, шахсий хўжаликларда ҳам кенг тараққий эттириш лозим.

Қишлоқ хўжалигининг бошқа соҳалари сингари асаларичиликни ихтисослаштириш, бу соҳада ишни саноат тарзида ташкил этиш катта самаралар бераётганини айрим совхозларимиз мисолида кўриш мумкин. Жумладан, Турғун Ўролов директорлик қилаётган Андижон районидаги асаларичилик совхози коллективи республикамиз юбилейи йилида улкан ютуқларни қўлга киритди. Улар асалари оиласини 4500 қутига етказдилар ва ҳар бир қутидан ҳозиргача 22,5 килограммдан тоза асал олишга муваффақ бўлдилар. Республикамиз шароитида бу жуда яхши кўрсаткич. Маълумки, пахтазорлардан асал олиш анча қийин. Чунки пахтазорга сепиладиган химиявий моддалар асаларини тез нобуд қилади. Лекин андижонлик асаларичилар колхоз-совхозлар ва ўсимликларни ҳимоя қилиш бўлимларининг раҳбарлари билан келишган ҳолда иш тутмоқдалар. Улар қайси далага қачон химиявий модда сепилишини аниқ билишади ва шунга қараб иш тутишади. Химикат пуркалган далага бир неча кунгача ариларни йўлатишмайди.

Фарғона, Бухоро областларидаги кўпгина совхозларимизда ҳам йил сайин мўл ва арзон асал етиштириляпти.

Бу ўринда ишимиздаги айрим муаммолар хусусида ҳам сўз юритиш ўринли деб ҳисоблайман. Республикамизда асаларичилик хўжаликлари билан «Узселхозхимия» ташкилотлари орасидаги муносабатлар ҳамон чалкаш бўлиб қолмоқда. Инструкция бўйича далага химиявий модда сепиладиган бўлса, ўша территориядаги барча асаларичилар огоҳлантирилиши керак. Аммо бу бизда одат тусига кирмаяпти.

Асаларичиларимиз ҳашаротларга қарши биологик усулда курашишга ўтаётган хўжалик раҳбарларидан жуда миннатдорлар. Чунки бундай далалар асалари учун бехавотир.

Бизда асалари уяларини ташийдиган махсус тележкалар ишлаб чиқарилаётганлиги қувончли ҳол. Бу тележкалар асаларичи меҳнатини бир неча бор енгиллаштиради. Улардан асалари қутиларини туширишнинг ҳам ҳожати йўқ. Асаларичи тележка устига чиқиб, зарур юмушларини давом эттиравериши мумкин. Аммо бу тележкалар ҳамон оз ва анча қимматдир.

Ҳозир айтиб ўтганимдек, бизда асаларичиликни ривожлантиришнинг ҳали жуда катта имкониятлари бор. Бунинг учун эса аввало кўплаб малакали кадрлар керак. Аммо шунга қарамай республикамизда олий маълумотли асаларичилар тайёрлайдиган бирорта олий ўқув юрти ёки лоақал факультет йўқлиги кечирилмас ҳолдир.

Бизнинг системамиздан ташқари Республика ўрмон хўжалиги, Ўзбекистон ССР Мева-сабзавотчилик хўжаликлари министрлиги совхозлари, шахсий хўжаликларда ҳам кўплаб асал етиштирилади. Лекин шунга қарамай, жон бошига ҳисоблaнганда, биз асал етиштиришда анча орқада турамиз. Тўғри, сўнгги йилларда тоза асал кўпайди, у дўконларга чиқариляпти. Аммо тоза асал ҳамон танқисрок.

ҚЎҒИРЧОҚ ТЕАТРИДА — ФЕСТИВАЛЬ

Республика Қўғирчоқ театрида ўзбек драматургияси фестивали бўлиб ўтди. Бу ҳақда театрнинг бош режиссёри, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби Исо ЁҚУБОВ мухбиримизга қуйидагиларни сўзлаб берди:

— Ҳозир республикамизда олтита қўғирчоқ театри бор. Улар ёш авлодни коммунистик руҳда тарбиялаш борасида катта ишларни амалга оширмоқдалар.

Фестивалда халқ эртаклари асосида ишланган «Кенжа қиз», «Сеҳрли тўрқовоқ», «Ойни ким ўғирлади» ҳамда Ҳ. Олимжон асарлари асосида яратилган «Семурғ», «Ойгул билан Бахтиёр» каби асарлар намойиш этилди.

Республика Қўғирчоқ театри салкам эллик йиллик тарихга эга. Театримизда саҳналаштирилган асарлар областларимиздаги қўғирчоқ театрлари учун мактаб бўлмоқда. Илк бор ўтказилаётган фестиваль географияси келгусида кенгайиб, областларимиздаги қўғирчоқ театрларини ҳам қамраб олади. Область қўғирчоқ театрларининг ижодий ходимлари бу анжуманда меҳмон сифатида иштирок этдилар.

Театримиз билан бир неча йиллардан буён ижодий ҳамкорлик олиб бораётган Болгариянинг Габрово шаҳар қўғирчоқ театри ижодкорлари фестивалимиз меҳмони бўлдилар. Шунингдек, анжуманда Қўғирчоқ театрлари арбоблари Халқаро уюшмасининг СССРдаги марказий масъул секретари Ирина Жаровцева ҳамда қозоғистонлик, қирғизистонлик қўғирчоқ театрлари санъаткорлари қатнашдилар.

Ўзбекистон ССР ва республика Компартиясининг 60 йиллигига бағишланган бу фестивални Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи, Ўзбекистон ССР Маданият министрлиги ва республика Театр жамияти биргаликда уюштирди.

«ТЕМУР МАЛИК» РОМАНИ МУҲОКАМАСИ

26 октябрда Ёзувчилар союзи проза кенгашида Мирмуҳсиннинг «Темур Малик» тарихий романи қўлёзмаси муҳокама қилинди. Асар марказида Темур Малик образи. Роман она ер мудофааси, Чингизхон босқинчиларига қарши кураш, халқ қаҳрамонлигига бағишланган.

Проза советининг раиси Одил Ёқубов, Худойберди Тўхтабоев, Лола Тожиева, Муҳаммадали Қўшмоқов асар ҳақида ўз фикр-мулоҳазаларини айтиб, муаллифга маслаҳатлар бердилар. Қўлёзмани ўқиб чиққан Сарвар Азимов, Пирмат Шермуҳамедов, Оқилжон Ҳусанов ўз фикрларини билдирдилар.

ФУРҚАТНИНГ СИНЖОНДАГИ ҲАЁТИГА ОИД ЯНГИ МАЪЛУМОТЛАР

Яқинда ЎзФА Қўлёзмалар институтида Зокиржон Ҳолмуҳаммад ўғли Фурқатнинг Синжондаги ҳаёти ва ижодий фаолиятига доир янги материалларга бағишланган илмий кенгаш йиғилиши бўлиб ўтди. Мажлисни институт директори Азиз Қаюмов очиб Қўлёзмалар институти Фурқатнинг хорижадаги, хусусан, Синжондаги ҳаётига оид изланишларини давом эттираётганлиги, тўпланган материаллар адабиётшунос олимларда катта қизиқиш уйғотаётганлигини таъкидлаб ўтди. У Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган фан арбоби, биология фанлари кандидати Ғани Султоновнинг бир неча йиллар давомида Фурқатнинг Синжондаги ҳаёти ва фаолиятига доир қимматли маълумотларни тўплаганлиги ва эндиликда институт архивига топширганлигини йиғилганларга сўзлаб берди.

Фурқатнинг Синжондаги ҳаёти ва ижодий фаолияти ҳақида тўлароқ тасаввур ҳосил этишда биолог олим институт фондига топширган элликдан зиёд турли хил ҳужжат, шоирнинг дўстлари ва фарзандлари томонидан ёзилган мактублар, хотиралар, шеърлар алоҳида аҳамият касб этади. Улуғ шоирнинг ўз қўли билан ёзилган «Хотира дафтари» ва баёз шулар жумласидандир.

Йиғилишда янги материалларнинг тўла илмий тавсифини тугатиб, жамоатчиликка маълум қилиш тадбирлари белгиланди.

Дилором РАСУЛОВА

ИБРАТЛИ ТАШАББУС

Ҳамза номидаги Ленин орденли Ўзбек давлат академик драма театри коллективи юбилей йили хирмонига ўз ҳиссасини қўшмоқда. Коллективнинг барча аъзолари ҳар дам олиш куни Пискент райони далаларида пахта термоқдалар. СССР халқ артистлари — Сора Эшонтўраева, Зикир Муҳаммаджонов, Ўзбекистон ССР халқ артистлари — Ёқуб Аҳмедов, Турғун Азизов, Икрома Болтаева, Пўлат Саидқосимов, республикада хизмат кўрсатган артистлар — Турғун Хонтўраев, Обид Юнусов, Тўлқин Тожиев, артистлардан Теша Мўминов, Дилором Каримова, Дилбар Исмоилова, Римма Аҳмедова ва бошқалар астойдил меҳнат қилмоқдалар. Бу анъана мавсум охиригача давом этади.

Б. ҚУРБОНОВ

ҚИЗИҚАРЛИ ЎТДИ

Бугун ҳамма пахта далаларида. Ёзувчиларимиз ҳам бу умумхалқ ҳаракатида фаол иштирок этишяпти.

Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси, Ҳамза мукофоти лауреати Саид Аҳмад, республика Ленин комсомоли мукофоти лауреати, шоира Гулчеҳра Нуруллаева, Ўзбекистон Ёзувчилар союзи Наманган область бўлимининг масъул секретари шоир Ҳабиб Саъдулла Наманган область, Тўрақўрғон, Чортоқ, Норин районларининг пахта далаларида бўлишди. Улар қизғин терим палласида жонбозлик кўрсатаётган колхозчи ва ҳашарчи пахтакорлар билан учрашдилар. Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллигига бағишлаб ёзган асарларидан намуналар ўқидилар.

Учрашувлар қизиқарли ўтди.

Н. РАШИДОВА

Тошкент Давлат циркида сеҳрли санъат усталари ғаройиб томошалар кўрсатадилар: цирк — гўзаллик, топқирлик ва эпчиллик демак; сеҳрли қалпоқ ҳар қандай болта тиғини ҳам қайтара олади; мен сендан кучлиман!

С. МАҲКАМОВ фотолари

МУКОФОТ МУБОРАК!

Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети бюроси адабиёт, санъат, журналистика ва архитектура соҳасида Ўзбекистон Ленин комсомолининг 1984 йилги мукофотларини бериш тўғрисида қарор қабул қилди. Бу мукофотга шоир Хуршид Даврон, «Совет Ўзбекистони» газетасининг мухбири Абдуқодир Ниёзов, Ўзбекистон Телевидение ва радиоэшиттириш давлат комитетининг солисти Надежда Чурадаева, Муҳиддин Қориёқубов номидаги Ўзбек давлат филармониясининг солисти Ғулом Ёқубов, М. Турғунбоева номидаги «Баҳор» давлат халқ рақс ансамблининг рақкосалари Нурхон Зулунова ва Малика Ҳайдарова, Навоий шаҳридаги «Фарҳод» маданият уйининг «Бахтиёр болалик» хореография ансамбли сазовор бўлди.

МУЗИКА ОЛАМИДА

Ўзбекистон ССР Композиторлар союзи, Ҳамза номидаги Санъатшунослик институти ва Мухтор Ашрафий номидаги Тошкент Давлат консерваторияси биргаликда ўтказган «Ўзбек музикашунослиги 60 йил мобайнида» мавзуидаги илмий-назарий конференция ўзбек халқ музика мероси ва профессионал композиторлик ижодиётининг назарий муаммоларига бағишланди.

Илмий-назарий конференцияда профессорлар Ф. Кароматов, Т. Соломонова, санъатшунослик кандидатлари — Н. Янов-Яновская, Т. Ғафурбеков, А. Жумаев, С. Закржевская, Ч. Носированинг докладлари тингланди.

О. ЧАПЛИГИНА

ХАЛҚАРО ҲАЁТ

ҲАЗИЛ ВА ЗИЛ

Кейинги пайтларда жаҳон матбуотида «америкача ҳазил»лар ҳақида кўп ёзилмоқда. Айниқса, Америка собиқ президентларининг турли-туман ҳазил-мутойибалари атрофида эндиликда шов-шувлар кўтарилмоқда. Аммо, ростини айтганда, «америкача ҳазил»ни ҳазм қилиш ҳазилакам иш эмас.

Бир вақтлар Оқ уйнинг хўжайини бўлмиш Д. Эйзенхауэр ҳажвчи бўламан, деб шарманда бўлишига сал қолганди. Бепарда, пала-партиш суюқ гаплари учун акаси Эдгар Эйзенхауэр матбуот орқали унинг пўстагини қоққан эди. Ўшанда журналистлар бу томошани оқизмай-томизмай, ҳатто бироз қўшиб-чатиб президентга етказганларида: «Ҳа, у шунақа! Мени беш яшарлигимдан бери калака қилиб келади. Қўяверинг, бунга кўникиб қолганман. Бошқалар кулмаса бўлгани», дея анчагача юрагини ҳовучлаб юрганди у. Яқинда эса ўйламай-нетмай қилган ҳазили учун бутун дунё, қолаверса, соғлом фикрли америкаликлар ҳам АҚШнинг ҳозирги президенти Р. Рейганнинг устидан роса кулишди.

Наҳотки, жаноб президент шундай ҳолга тушган бўлса, дея ажабланарсиз. Воқеа аслида бундай бўлган эди. Президент шу йил 11 август куни қизининг тўйи арафасида «ҳе» йўқ, «бе» йўқ микрофон олдига келиб, ўз овозини синаш мақсадида: «Ватандошларим! Яна беш минутдан кейин Россияни бомбардимон қилишни бошлаб юборамиз», — деди. Даҳанаки жангларда кўпдан-кўп кескин вазиятлардан осонгина қутулиб чиқадиган журналистлар бу гаплар олдида тамоман лол қолдилар.

Ҳар мушкулнинг чораси бўлганидек, чигаллашган вазиятни юмшатувчи баҳона ҳам топилди. Гўё техник соз ё носозлигини текшириб кўриш учун президент микрофон олдида шундай ҳазил қилган эмиш. Океан ортидаги оғзига кучи етмайдиган кимсалар нима деса десину, бироқ бу «ҳазил» сиёсий дағдағанинг айни ўзи.

Жаноб Рейганнинг бунақа совуқ ҳазиллари аввал ҳам бўлган эди. У Калифорния штатининг губернаторлигида спорт шарҳловчиси, сўнгра Голливуд кино артисти бўлган пайтларида ҳам кўплаб қалтис ҳазиллар қилган. Бундан тўрт йилча илгари президентлик курсисига чиқиш учун «Мени сайланг, мени сайланг», деб айюҳаннос солиб юрган пайтларида эл олдида роса кулги бўлгани америкаликлар ёдида турибди. Сайловолди йиғилишларидан бирига кечиккан бўлажак президент узр сўраб, залда жонланиш пайдо қилиш ниятида: «Биласизларми, мен нега кечикдим? Ҳозиргина учинчи жаҳон урушини бошлаб келяпман», деб юборган эди. Ўшанда зал ваҳимага тушди. Ниҳоят, президентликка даъвогар нафасини ичга ютиб ўтирган залга қараб қаҳ-қаҳа урди, сўнгра беҳаёларча: «Қалай, ҳазилим ёқмадими?», деб юборди. Кимдир кулди, кимдир америкача «ҳазил»нинг янги қирраси очилди, деб шарҳлашга тушди.

Хайриятки, бу машъум ҳазил бошқа штатларда унчалик катта шов-шувларга сабаб бўлмади. Негаки, ажал кнопкалари олдида жаноб Рейганнинг имо-ишорасини кеча-кундуз кутиб турувчи фармонбардорлари йўқ эдилар ўшанда. Инсоният бошига қирғинбарот келтирувчи даҳшатли қуроллар ҳам унинг ихтиёрига ўтмаган эди. Аммо унинг кейинги «ҳазил»и инсоф ва диёнат қуюшқонидан чиқиб кетди. Ғарбнинг айрим тилёғлама журналистлари президентни оқлашга уриниб, «Америкача «ҳазил»ни тушуна билмоқ керак», дея вайсамоқдалар.

Алқисса, «америкача ҳазил»ни тушуниб, қаҳ-қаҳа отиб кулиш учун ё калтабин сиёсатчи ёки дунёни сув босса тўпиғига чиқмайдиган лоқайд бўлиш керак. Бундай «ҳазил» ақли расо одамларга сира хуш келмайди.

А. ҲАСАНОВ,
фалсафа фанлари кандидати

Австрия. «Минимундус» («Миниатюрадаги дунё») — Клагенфурт шаҳри яқинидаги мамлакатнинг энг сўлим гўшаларидан бўлмиш Вертер-Зе кўли соҳилида жойлашган очиқ осмон остидаги ғаройиб музей шундай деб аталади. Бу ерда, икки ярим гектардан зиёдроқ майдонда ер юзининг турли бурчакларидаги энг машҳур архитектура иншоотлари ва меъморлик ансамблларининг юздан ортиқ моделлари тўпланган. Очиқ музейда Ҳиндистоннинг Огра шаҳридаги Тож Маҳал мақбараси, Париждаги Эйфель минораси ва Зафар арки, Сиднейдаги опера театри биноси, Японияниnг Осака шаҳридаги қадимий қаср ва Мисрдаги Абу Симбал ибодатхонасини томоша қилиш мумкин.

«Минимундус» бу йил ўзининг юбилейини нишонлайди (у йигирма беш йил муқаддам очилган). Ҳозир музей саккиз миллионинчи томошабинининг ташрифини кутмоқда.

Суратда: Музейнинг умумий кўриниши.

Д. ФАДДЕЕВ фотоси.
(ТАСС фотохроникаси)

КОМПЛЕКС КУРАШ

Ҳурматли редакция!

Самарқанд Давлат университетида ҳашаротларга қарши интеграция усулида кураш олиб борадиган илмий-тадқиқот лабораторияси очилгани ҳақида ўқиган эдик. Бу лаборатория зараркунандаларга қарши қандай усулда курашади? Шу ҳақда маълумот беришингизни сўраймиз.

ТЕРМИЗ

А. ВОРОБЬЕВ,
И. ЭШОНОВ

Биз мазкур хатга жавоб беришни лаборатория мудири, биология фанлари кандидати Д. НАСРУЛЛАЕВдан илтимос қилдик.

— Зараркунанда ҳашаротларга қарши кураш йўллари кўп. Кимёвий, биологик, механик ва ҳоказо. Аммо ана шу усуллардан ҳар бирининг ўзига яраша камчиликлари ҳам бор. Масалан, кимёвий усулда курашишни олинг. Бундай пайтда зараркунанда ҳашарот билан бирга фойдалилари ҳам нобуд бўлади. Атроф-муҳитга, муҳими, инсон саломатлигига зарар етади. Энг ёмони, зарарли ҳашаротлар кимёвий моддага мослашиб, йиллар ўтгач, заҳар таъсир этмайдиган бўлиб қолади.

Биологик усулнинг биргина ўзи билан ҳам кўзланган мақсадга эришиш қийин. Чунки лабораторияда кўпайтирилган фойдали ҳашарот ҳамиша ҳам дала шароитида зараркунандаларга оммавий қирон келтиролмайди.

Интеграция эса комплекс тарзда кураш олиб бориш демакдир. Бунда ўрни келса кимёвий моддалар фақат ҳашарот пайдо бўлган жойларга сепилади. Шу билан бирга, биологик курашни ҳам кучайтириш, агротехника тадбирларини изчиллик билан жорий қилиш талаб этилади.

Агротехника тадбирларини сифатли ўтказишнинг ўзи ҳам кўпгина зараркунандаларни йўқотади. Масалан, шудгор чуқур ўтказилса, ҳашаротларнинг тухумлари пастки қатламга тушиб нобуд бўлади, қишда яхоб оқизилса улар қирилиб кетади, алмашлаб экиш эса нуқул ғўза билан озиқланадиган сўрувчи ҳашаротларнинг озуқа тополмай йўқолишига олиб келади.

Лабораториямиз 1982 йили ташкил этилган. Шундан буён Каттақўрғон районидаги Ленин номидаги колхозда бир қанча тажрибалар ўтказдик. Бешта тажриба участкаси ажратиб олинди. Ҳар 5-10 кунда далада пайдо бўлган зараркунандалар, уларнинг кушандалари сони ҳисобга олиб борилди.

Феромон қопқон деб аталадиган мослама бор. Агар уни бирор ерга илиб қўйсангиз кўсак қурти, карадрина каби зараркунандаларнинг капалаклари учиб келиб, ёпишиб қолаверади. Биз феромон қопқондан фақат капалаклар учган пайтда фойдаландик. Кейин тунлам қуртларининг тухумларига қарши тухумхўр трихограммаларни тарқатдик. Кемирувчи ҳашаротлар пайдо бўлган жойларга дендробациллин ва битоксобациллин деб аталадиган препаратлар сепилди. Маълумки, булар кимёвий модда эмас, балки зараркунанда ҳашаротларнинг юқумли касалликларини тарқатадиган микроб ва бактериялардир. Ана шу биопрепаратлар фойдали ҳашаротларга, умуман, атроф-муҳитга зарар етказмайди.

Шу билан бирга, айрим пайкалларда зарарли ҳашаротлар кўпайиб кетганда трактор билан кимёвий моддалар сепилади. Лекин улар жуда оз миқдорда сарфланди. Янги усул ҳозир кенг қулоч ёйиб боряпти.

Анвар ОБИДЖОН

АСОСИЙ МАСАЛА ҚАЕРДА?

Буёққа ўтир, гражданин Абдукарим. Пажалиста, нондан ол. Ие, сеники қаймоқли патирми дейман? Иссиққина, дейсанми? Нў, нў! Қани, ўшани ушатгин-чи бўлмаса.

Хў-ў-ш, ҳалиям далаларни гуллатиб юрибсанми? Тракторинг қалай, тракторинг? Фильтрни тез-тез янгилаб турсанг бас, мотор эшакдай ишлайверади. Вот, асосий масала қаерда!

Техникани сувдек биламан; ўттизинчи йилларда МТСга директор бўлганман. У пайтларда колхозларга трактор берсак, оёғимизнинг тагига туя сўйишарди. Биз туяни еб тамомлардикки, тошбақа тракторлар десанг, битта қартани шудгордан чиқаролмай хуноб қиларди. Даже қирқинчи йиллардаги тракторларниям ҳафсаласи сустроқ эди. Ўзи техниканинг аҳволи нима-ю, улардан тўғри фойдаланмагансан, деб мендек одамни ишдан уришди. Шуми, собиқ кавалерисга оқибат, дедиму юқорига қаратиб хат юмалатдим. Анчайин урди-сурдидан кейин колхозга раис бўлволдик.

Ақлли одамнинг душмани кўп бўлади: эллигинчи йилларда пайт пойлаб туриб яна тагимга сув қуйишди. Бош табелчиликка тушдим. Аммо шуниям кўришолмади, ичасан, деб бўйнимга айб қўйишди-я. Энг прастўй баҳона, тўғрими? Агар ичмаганимда, чекасан ёки бошқа нарса қиласан, деб ковушимни тўғрилашарди барибир.

Хўп, айбимиз ҳам бор деяйлик. Хўш, мен билан сени тергайдиганлар ўзлари ичишмайди, деб ўйлайсанми? Ўҳў-ў-ў, ўзлари бундан баттар ишларниям қилишади. Масъул постларда ишлаганман, ҳаммаси тирноғимнинг устида. Бари гап шундаки, ўша қалбаки фаришталарни палахмонга солиқ отвориш учун сен билан менда ҳозирча етарли факт йўқ.

Агар заметка қилиб юрган бўлсанг, кейинги пайтда ўзимизга ўхшаган ватанпарварлар четда қолиб, замон шоирларники бўп кетди — ўша мажнуннамо гражданлар сатрига қараб пул ишлашяпти. Тунов куни почтага кирсам, қўшнимнинг тўққизинчида ўқийдиган муштдеккина қизи битта каптансияни узатди-ю, давлатнинг бир неча сўм маблағини ўпириб кетди.

Суриштириб кўрсам, бу зумраша ўнинчида ўқийдиган ўспиринларга атаб шеър ёзиб тураркан. Ана сенга тараққиёт!

Почтадан чиқдиму тўғри магазинга кириб қалам, ўнта дафтар олдим. Ҳеч шеър ёзиб кўрганмисан, гражданин Абдукарим? Ёзиш-ку чепуха, энг қийини уни чиқариш. Газетачилардан таниш орттирмасанг, ўлсаям босишмайди, вассалом. Вот, асосий масала қаерда.

Район газетасига кечанинг ўзида тўртта ғазал олиб кирдим. Бирини ўпоқ, бирини сўпоқ қилишди. Қани энди шунақада поччанг газетада ишласа-ю, ёзганларингни опанг орқали узатиб тураверсанг.

Бошингни ортиқча қамласир қилмай, яхшиси ғазалларимдан биттасини сенга ўқиб бера қолай. Алангламай, бу ёққа қулоқ сол:

Қора қошинг бурнинга
туташибди-ку, вой дод,
Причўсканг ўзингга
ярашибди-ку, вой дод.
Сотти Сагатович
Суннатовни адо қилма,
Бошқа ошиқлар
бирлашибди-ку, вой дод.

Ўзи лўнда, мазмуни жудаям чуқур, тўғрими? Газетадаги буйракратга шуям ёқмади. Янглишмасам, кейинги пайтларда у мени вапше кўролмай боряпти. Чунки ўзи бундан ўтказиб ёзолмайди-да.

Шунақа ноҳақлик қилишаверса, бир кунмас-бир куни ёзишни шартта тўхтатиб қўйишим мумкин. Хўш унда нима бўлади? Газетачиларингга қолса-ку, битта шоирнинг камайгани фойда. Лекин одамлар-чи? Шўринг қурғур оддий одамларга мендек ғазалхонни ким топиб беради? Вот, асосий масала қаерда.

Нега бунақа бетоқат бўляпсан? Ғазалнинг мағзини чақолмадинг, шекилли, гражданин Абдукарим? Хижолат тортмай қўяқол, сен-ку, бир тракторчисан, бунақанги маънодор ғазални ҳатто биринчи классли шофёрларингам дарровда тушунавермайди.

Ҳа, айтгандай, ўзинг ҳам шофёр бўп кетмасайдинг. Машинада кўп пахта териб, мукофотга «Жигули» олганмишсан. Маладес, эшитиб хурсанд бўлдим. Биз отда чопиб юриб шунақа ажойиб замонни қуриб қўйдик, сенлар даврни суравер энди.

«Жигули»нг шу атрофдами ўзи? Оёғини кўриб қўйсак қалай бўларкан? «Ғир» этиб пивохонага борамизу, бир-иккитадан крушкани бўшатиб, баҳонада машинаниям ювган бўламиз. Рулдаман десанг, майли, сени улушингниям ўзим оламан. Энг муҳими — пиво тугаб қолмаган бўлса бас. Вот, асосий масала қаерда!

Кетдикми, гражданин Абдукарим?

ЧЕМПИОН

Курашга тушганмисиз? Йўқ, дейсизми? Мен ҳам дунёга келиб инсон боласининг ёқасидан ушламаганман. Лекин...

Машғулотлар тугаб уйга кетаётганимизда, жисмоний тарбия ўқитувчимиз мени чақириб қолди. У, менга умрида биринчи марта кўраётгандек, синовчан қараб чиққач:

— Неча килосан? — деди

— Тўқсон олти.

— Бўлди. Тўғри келади.

— Нима тўғри келади? — дедим ҳайрон бўлиб.

— Курашга тушасан. Эртага институт чемпионати бўлади.

— Ахир, мен курашнинг «к»сини ҳам билмайман-ку?

— Бу ёғига парво қилма. Эртага олишсанг, имтиҳонда сўрамай «5» қўяман.

Рози бўлдим.

Эртасига тиззаларим қалтираб, чемпионат ўтаётган жойга етиб бордим.

— Гиламга оғир вазнли полвонлар — Низомов (мен) ва Турсунбоевлар чақирилади, — деб эълон қилинди.

Чиқдим. Тишларим таққиллайди. Энди нима қиламан. Ана рақибим ҳам лапанглаб чиқиб келди. Одам деган ҳам шундай ваҳимали бўладими? Тамом, у энди мени чирпирак қилиб учириб юборади.

Рақибим белбоғимга қўлини чўзди, мен уникига. Бир-биримизни суяшиб, даврада айлана бошладик. Муддаога ўтиб, «секинроқ йиқитинг» деб айтай десам, тилим айланмайди. Безгак тутгандек, қалтирайман. Ҳозир елкасидан ошириб отса керак. Мана...

Йўқ, шу пайт рақибим ғўлдираб қолди:

— Акажон, илтимос, астароқ йиқитинг. Мен имтиҳонни деб...

Менга жон кирди. Уни бир силтаб, оёғидан чалиб юбордим.. Рақибим тоғдек ағдарилиб тушди.

«Баракалла!», «Яшавор, шоввоз!» деган хитоблар остида даврани тарк этдим. Институт чемпиони бўлдим. Ўқитувчимизга раҳмат!

Ўктам ЖУМАНОВ
Самарқанд

С У Ҳ Б А Т

— Дангасалар пахтадан қочгани-қочгану, айбни менга тўнкашади, — дебди ҳасрат билан Қуён.

— Гоҳида ўз калласини менга тенг қилгандан кейин, у ёғини қўявер, — дебди Сичқовоқ.

Р. МУЛЛАЕВ

ЧЕТ ЭЛ ЮМОРИ

Бир аёл магазинга кириб арз қилди:

— Кеча свитер сотиб олаётганимда сиз «Юз процент жундан тўқилган», деган эдингиз. Бугун эса ундан «Юз процент пахтадан бўлган», деган этикетка топиб олдим.

— О... хоним сизни алдаганимиз йўқ. Биз бу этикетни куяни алдаш учун ёзгандик.

●

Голливудлик киноюлдузи бешинчи марта эрга тегди. Унинг бу сафарги эри франциялик рассом эди.

— Сиз бу никоҳдан хурсандмисиз? — деб сўрашди мухбирлар киноюлдузидан.

— О... албатта, — дея хитоб қилди у, — мен энди фақат француз рассомларига турмушга чиқаман.

●

— Ҳой бола, бировнинг боғидаги дарахтда нима қилиб юрибсан?

— Биласизми, жаноб, олмаларингиздан биттаси узилиб тушган экан, ўшани қайтадан осиб қўймоқчиман.

●

— Хотиним ҳадеб пул сўрайвериб жонимга тегди, — деб шикоят қилди бир эркак ўз дўстига. — Ўтган ҳафта икки юз рупий, аввалги куни бир юз йигирма рупий, кеча эса юз рупий сўради.

— Даҳшат-ку! — Ҳайрон қолди дўсти. — Бунча пулни нима қиларкан?

— Билмадим. Мен унга бу пулларни берганим йўқ.

●

Икки марселлик гаплашиб қолишди:

— Сен Атлантика океанини кўз олдингга келтира оласанми?

— Бўлмасам-чи?

— Мен ундан сузиб ўтдим.

— Сен «Ўлик Денгиз»ни биласанми?

— Ҳа, албатта.

— Уни мен ўлдирганман.

●

Бир шотланд иккинчисига деди:

— Японлар банан пўчоғини нима қилишларини биласанми?

— Йўқ.

— Агар ўргатиб қўйсам, ичаётган қаҳвамизнинг пулини тўлайсанми?

— Ҳа.

— Улар ҳам худди ўзимизга ўхшаб уни ташлаб юборишади.

Тўпловчи: Т. ҚОДИРОВ

ҲАЖВЧИ ЛУҚМАСИ

Мухтор ХУДОЙҚУЛОВ

«СИРДАРЁ»НИНГ СИРИ

Мирзачўл маркази — шаҳри Гулистон,
Унда икки кеча бўлдик-ку меҳмон.
Меҳмонхонаси бор — номи «Сирдарё»,
Таърифин келтирсам — бир тилсим гўё.
На кирган чоғингда хуш лутфу чирой,
Тўтиқушдай такрор ҳамиша: — «Йўқ жой».
«Қўнғироқ-мўнғироқ» — жойлашдик-ку ҳам,
Маш-маша бошланар энди чинакам:
Йўлакларда моғор, қўланса ҳиди,
Бурунга газтўсқич кийилса эди...
Эшиклар очилса — ёпилмас бало,
Стуллар — қалтироқ дардга мубтало,
Қўл ювай десангиз, кранда сув йўқ.
Ҳаммаёқ киру чир, мағзава қуюқ.
Тонггача тинмайди шовқину сурон,
«Ҳой, жим», деб қўйишга борми ким бирон?
На радио бору, на телевизор,
Тонггача тўлғаниб чиқасиз базўр....
«Сирдарё»нинг «сирин» билсак шу фурсат —
Меҳмонга йўқ экан тариқча ҳурмат!

Ўрин КЎҲЗОД

МАРҲАМАТ, БЕМАЛОЛ СЎРАЙВЕРИНГ...

—Ассалому алайкум.

—Ваалайкум ассалом.

—Кечирасиз, менга...

—Марҳамат, бемалол сўрайверинг.

—Редакция қаерда?

— Заводнинг орқасида.

—Ҳм, завод қаерда?

— Сомсахонанинг рўпарасида.

—А-ҳа, сомсахона қаерда?

—Чойхонанинг ёнида.

—Яхши, чойхона қай томонда?

—Ҳовуз бўйида.

—Ҳовуз бу ердан узоқдами?

—Йўқ, чинорнинг остида.

—Қайси чинорнинг?

— Ўша, ҳовуз бўйидагинида...

—Э, ҳа, тушунарли, катта раҳмат.

—Арзимайди, бемалол.

Тожикчадан М. ҚОБИЛОВ таржимаси

ЧОЙХОНА ХРОНИКАСИ

ҚИСҚА КУНДА ТОПШИРИЛДИ

Колонна қурувчилари ўтган йили топширишга ваъда беришган болалар боғчасини бу йил энг қисқа кунда — кундуз билан кечаси тенглашган 21 декабрда фойдаланишга топширдилар.

ЯНГИЛИК САМАРАСИ

Шаҳар паркидаги барча скамейкалар тез қурувчи бўёқ билан янгидан бўяб чиқилди. Химчистка ойлик планини салкам икки юз фоиз қилиб бажарди.

ОЧИҚ ЭШИКЛАР КУНИ

Институтда очиқ эшиклар куни ўтказилди. Эртасига 14 киши шамоллаб қолиб ишга чиқмади. Директор фаррошларга ҳайфсан эълон қилди.

Ш. ТАЛАЕВ

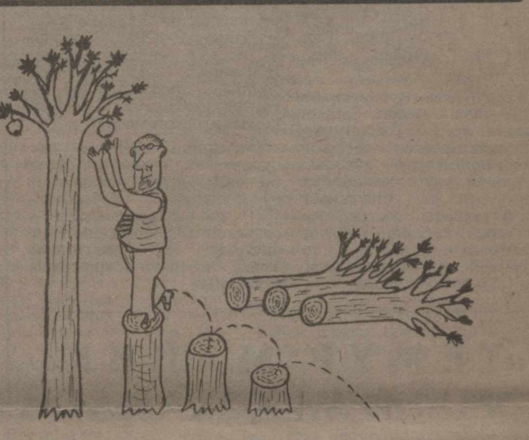

Рассом В. АНДРЕЕВ

С У Р А Т

...Ана энди Ашурмалла қишлоғида дув-дув гап: «Аттанг, ўша сурат бўлмаганида...», «Ҳамма касофатнинг боши мана шу суратдан...», «Эҳ, афсус, минг афсус, шундай қиз...». Аммо гап суратда эмас, йўқ, зинҳор суратда эмас, деган ўйга бораман...

Улар ўзларининг наздида жуда катта, улкан шаҳар бўлиб кўринган Қаршига тўртовлон бўлиб йўл олдилар: Қувондиқ, Латофат ва яна иккита синфдоши. Шаҳарга келиб, марказий майдонга жойлашган, бағрида камалак товланиб турган фаввораи завқ билан томоша қилдилар(ахир, бунақаси Ашурмаллада йўқ-да!). Музқаймоқ олиб едилар. Сўнг китоб магазинига киришди. Бирдан кимдир таклиф қилиб қолди:

— Келинглар, суратга тушамиз.

—Тушамиз, тушамиз...

Шу яқин ўртадаги тўрт қаватли бинонинг биринчи қаватида жойлашган суратхонага кирдилар. Аввалига тўртовлон бирга суратга тушишди. Кейин эса Латофат билан Қувондиқ...

Уларнинг энг катта «гуноҳ»лари ҳам мана шу эди: шаҳарга боришлари, бирга суратга тушишлари...

Уч кундан кейин эса Қувондиқ яна шаҳарга тушиб, суратларни олиб келди. Синфдошларига улашиб берди. Ўзи билан Латофат тушган суратдан бирини қизга тортиқ қилди.

Қиз суратни китобининг саҳифалари орасига яширди. Вақти келиб, ўзининг шахсий альбомидаги бошқа суратлар ёнига ёпиштириб қўйишни ўйлади...

Ўша куни байрам арафаси, 30 апрель эди. Латофатнинг ўртанча акаси Абдураззоқ уйида ҳашар қилаётганди. Ёнида уч-тўртта улфати ҳам йиғилган. Кечки пайт ҳашар тугаши билан Абдураззоқ ва унинг улфатлари овқатга қўл урдилар. Бир-иккита шиша ҳам бўшатилди..

Ойланинг кенжа қизи Латофат ҳам шу ерда эди. У пайт пойлаб туриб, столдаги альбомни олди-да, китоби орасидан бир сурат чиқариб, ёпиштира бошлади. Бу ўша, Қувондиқ билан тушган сурат эди. Шу пайт узоқдан унинг бир неча ёш катта опаси Ибодат кўринди.

—Ҳой, нима қиляпсан, кимнинг сурати у? — деб ўшқирди Ибодат.

— Ўзимники, — суратни китоблари орасига яширмоқчи бўлди қиз.

—Қани, кўрай-чи! —опаси суратни синглисининг қўлидан тортиб олди. Сўнг яна ўшқирди: — Яна ўша Қувондиқми? Ҳозир бу суратни акамга олиб бориб бераман. Кўрасан кунингни!

Ибодат альбом ва суратни кўтарганча акаси Абдураззоқ томон чопиб кетди. Латофат эса, юзида қон йўқ, ўзини ташқарига урди. «Абдураззоқ акам ўлдиради! — кўнглидан ўтказди у. —Катта акам Райим ҳам ўтган йили Қувондиқ билан бирга келаётганимизни кўриб, роса дўппослаган эди».

Билмаймиз, ўша май байрами арафасида туни билан қизча ёш қалби ила қандай изтироблар чекканию, нима ўйларда қовурилгани биз учун қоронғу. Бу нарса танҳо унинг ўзига маълум эди.

Эрталаб соат ўнларга яқин Ашурмалла қишлоғи бўйлаб машъум бир хабар тарқалди: Латофат ўз жонига қасд қилибди. Ҳозир касалхонада эмиш. Аҳволини жуда-жуда оғир дейишяпти. Кўп ўтмай бу хабар яна ҳам совуқлашди: узилибди.. Байрам азага айланди.

Ашурмалла — Қарши шаҳридан ўн-ўн беш километр олисликдаги кичик бир қишлоқ. Одамларининг ҳаммаси бир-бирини яхши танийди. Белинский номидаги мактабнинг юқори синф ўқувчилари Қувондиқ Қувватов билан Латофат Ўлжаева ўртасидаги соф, самимий ўртоқлик муносабатлари ҳам кўпчиликка маълум эди. Улар икковлон кўпинча бирга дарс тайёрлашар, дарсдан кейинги пайтларда ҳам баъзан учрашиб туришарди. Улар орасидаги суҳбатга синфдошлар ва дўстлари билан муносабатлари, ўқиган китоблари, кўрган кинолари мавзу бўларди. Улар мактабни тугатгач, бирга ўқишни орзу қилгандирлар балки. Улар орасидаги дўстлик энди муҳаббатга айланиб келмоқда эди...

Тўққизинчи синфдан ўнинчи синфга кўчаётган йигит-қизлар деярли мустақил одамлар. Улар фақат орадан жуда секинлик билан ўтиши керак бўлган бир йилни ўйлашади. Келажакни ўйлашади. Катта ҳаёт остонасига қадам қўйиш режаларини тузишади. Хўш, бу ҳаётга биргалашиб, бир ўй, бир мақсад билан қадам ташлашнинг нима айби бор?

Қувондиқ ва Латофат ўртасидаги соф дўстликнинг ҳам, аслини олганда, ҳеч

ИНСОН, АХЛОҚ ВА ҚОНУН

қандай ғайритабиий жойи йўқ. Лекин ёшлар яшаётган муҳитнинг қусури бор эди, десак, хато қилмаймиз. «Ахир, уят! Қиз ва йигитнинг бирга юриши уят! Гаплашиши уят!» Бирга суратга тушиши ҳақида эса-ку, гапирмай қўяқолайлик..

Қизнинг акалари, опалари, қариндош-уруғлари нуқул унга таъкидлардилар:

— Гаплашма, ўша Қувондиқ билан. У сенинг тенгинг эмас. Барибир, овора бўлма. Қувондиққа бермаймиз сени. Қўшнимизнинг ўғлига берамиз. Ўн чандон яхши у. Мўмин-қобилгина.

...Мен яна ўй суриб кетаман. Икки синфдошимни ўйлайман. Иккаласи ҳам то ўнинчи синфгача бирга ўқишган. Институтни ҳам бирга тамомлашди. Сўнг турмуш қуришди. Ҳозир иккаласи ҳам баобрў одамлар. Бешта ширин-шакар фарзанди бор.

Хўш, ўрта мактабнинг охирги синфларида ўқиб юрган йигит-қизларнинг дўстлашуви шу қадар катта гуноҳми? Билолмадим, менингча, бу масалага қайси нуқтаи-назардан ёндашишга боғлиқ бўлса керак.

Бир адабиёт ўқитувчисини биламан. Унинг дарслари жуда мароқли ўтади. У ҳамиша дарс соатидан беш ёки ўн минутни «қирқиб» олади-да, программадан четга чиқиб кетади. Ўқувчилар билан «тилсимли», «таъқиқланган» мавзуда суҳбат қилади, яъни муҳаббат мавзусида. Суҳбатига сўнгги кунларда ўқиган янги китобларидан мисоллар топади. Ўқувчиларига Фарҳод ва Ширин, Лайли ва Мажнун, Тоҳир ва Зуҳра муҳаббати билан бирга Ромео ва Жульетта, Изольда ва Тристан севгиси тўғрисида гапириб беради. Карл Маркс ҳамда унинг содиқ, қанчадан-қанча қийинчиликларга дош берган умр йўлдоши Женни фон Вестфален ҳақида сўзлайди. Юксак вафодорлик намуналарини кўрсатиб, ўз эрлари ортидан Сибирь сургунига отланган декабристларнинг мард хотинлари ҳаётидан ҳикоя қилади. Унинг дарслари синфга сув қуйгандек, жимжит бир ҳолатда ўтади. Бу дарслардан сўнг ўқувчилар ўзларини тоза бир чашмага лаб текизгандек, муҳаббатнинг яратувчилик кучини, унинг қудратини, нафосатини биринчи бор ҳис этаётгандек сезадилар. «Қани энди, — дейман ўзимча, — мана шундай ўқитувчилар орамизда кўпроқ бўлса, ҳеч бўлмаганда ҳар бир мактабда биттадан топилса!»

Ҳозир Латофат Ўлжаева иши бўйича барча керакли хулосалар чиқарилган. Ўқув-тарбия ишларида камчиликларга йўл қўйганлиги учун Белинский номидаги мактаб педагогика коллективининг бир қисми жазоланган. Кўплар партиявий жазо олдилар. Прокуратура иш қўзғаган. Район хотин-қизлар совети жойларда тарбиявий ишни кучайтириш чораларини белгиламоқда...

Ҳаёт ўз йўлида давом этмоқда. Мана, баҳор ўрнини ёз эгаллади, ёзнинг ўрнини эса олтин кўз.. Лекин энди Белинский номидаги ўрта мактабнинг ўнинчи синфидаги парталардан бири бўш. Бу партада исми жисмига монанд Латофат ўтирарди. У ҳамма дарслардан нуқул «аъло» баҳо оларди. Лекин, афсуски, қизча бошқа дарсдан, жуда муҳим ҳаёт дарсидан қийналиб қолди. Имтиҳон топширолмади. Бунга, менингча, нафақат унинг ўзи, балки қариндош-уруғлари, ён-атрофдагилар, қолаверса, ўтмиш иллатлари кўпроқ сабабчидир.

Ҳа, ҳаёт ўз йўлида давом этмоқда. Ҳар тонг қуёш қизариб чиқади, оқшом яна қизариб ботади. Дарахтларда қушлар чуғурлашади. Мактаб ҳовлисида ҳамон болаларнинг қий-чуви янграйди. Гўё ҳеч қандай фожеа рўй бермагандек.

Ўсмирлик йиллариданоқ ўзини катта бир бахтсизликка сабабчи деб билган Қувондиқ ўнинчи синфда ўқишни давом эттирмоқда. Менингча, у дам-бадам китоби орасидан энди фақат ёдгорлик бўлиб қолган таниш суратни олиб, узоқ-узоқ термулиб қўйса керак. Билолмадим...

Одамлар эса ҳали ҳам: «Ҳамма бало ўша суратда. Шу сурат бўлмаганида фалокат ҳам юз бермасди», дейишмоқда.

Аммо гап фақат ўша суратдамикан?

Қодиржон СОБИРОВ

ГАЗЕТАМИЗНИНГ НАВБАТДАГИ СОНИ 7 НОЯБРДА ЧИҚАДИ.

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
БАҲОСИ 10 ТИЙИН

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»

Орган союза писателей Узбекистана и Министерства культуры Узбекской ССР.

Бош редактор: Одил ЁҚУБОВ
Редколлегия: Раҳим АҲМЕДОВ, Рамз БОБОЖОН, Собир БОБОЕВ, Барот БОЙҚОБИЛОВ, Эркин ВОҲИДОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош редактор ўринбосари), Саъдулла КАРОМАТОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Назир САФАРОВ, Ўлмас УМАРБЕКОВ, Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул секретарь), Тўлепберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Лазиз ҚАЮМОВ, Малик ҚАЮМОВ, Сора ЭШОНТЎРАЕВА.

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: 700000, Тошкент ГСП. Ленинград кўчаси, 32.
ТЕЛЕФОНЛАР: Бош редактор — 33-52-91, 32-57-42, қабулхона — 32-54-71, бош редактор ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66, масъул секретарь — 33-49-93, 32-58-49, секретариат — 33-49-93. БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50, хатлар ва оммавий ишлар 32-56-49, танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; поэзия ва проза — 32-55-78, санъат — 32-56-48, сатира ва юмор — 32-74, фотолаборатория — 32-58-95.

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар авторларига қайтарилмайди. Ҳикоялар уч интервалда 14 бет, очерк ва мақолалар 12 бетдан ошмаслиги керак.

Р-09550. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. Индекс 64593. В. 3156. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12